

Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

Rozwiązanie stosunku przysposobienia
w orzecznictwie sądów powszechnych
w latach 2022–2023

dr hab. Elżbieta Holewińska-Łapińska, prof. IWS

Prawo rodzinne
Warszawa 2024

Spis treści

I. Uwagi wprowadzające	5
II. Udział przysposobień rozwiązywalnych wśród orzekanych w Polsce przysposobień oraz spraw o ich rozwiązanie – sygnalizacja skali	9
III. Informacje o stosunkach przysposobienia i ich stronach w zbadanych sprawach z lat 2022–2023	14
1. Stosunki przysposobienia	14
1.1. Informacje ogólne	14
1.2. Okres od orzeczenia przysposobienia do orzeczenia o jego rozwiązaniu bądź do wpływu pozwu o rozwiązanie stosunku przysposobienia, gdy powództwo zostało oddalone	14
2. Osoby przysposobione	15
2.1. Informacje ogólne	15
2.2. Wiek dzieci w dacie orzeczenia przysposobienia i w dacie wpływu pozwu o jego rozwiązanie	16
2.3. Stan rozwoju oraz stan zdrowia osób przysposobionych	16
2.4. Realizacja obowiązku szkolnego osób przysposobionych i informacja o wynikach nauki	18
2.5. Władza rodzicielska, piecza nad małoletnimi osobami przysposobionymi, pokrywanie kosztów ich utrzymania w dacie wpływu do sądu pozwu o rozwiązanie stosunku przysposobienia	18
3. Osoby przysposabiające	20
3.1. Płeć, stan cywilny rodziców adopcyjnych	20
3.2. Różnica wieku między przysposobionymi dziećmi a matkami i ojcami adopcyjnymi	21
3.3. Poziom wykształcenia osób przysposabiających	22
3.4. Ogólne informacje o sytuacji życiowej przysposabiających, gdy rozstrzygana była sprawa o rozwiązanie stosunku przysposobienia	23
IV. Postępowania w sprawach o rozwiązanie stosunku przysposobienia zakończonych rozstrzygnięciem merytorycznym w latach 2022–2023	26
1. Sprawy o rozwiązanie stosunku przysposobienia – ustalenia ogólne	26
1.1. Podmioty uprawnione do żądania rozwiązania stosunku przysposobienia, tryb postępowania, właściwość rzeczowa sądu	26

1.2. „Ważne powody” rozwiązania stosunku przysposobienia	28
1.3. Dobro małoletniego przysposobionego jako negatywna przesłanka orzeczenia o rozwiązaniu stosunku przysposobienia	34
2. Strony i przebieg postępowania	36
2.1. Strony i ich reprezentacja w postępowaniu	36
2.2. Żądania pozwów wniesionych przez przysposabiających i ich uzasadnienie	38
2.3. Żądania pozwów wniesionych przez przysposobionych i ich uzasadnienie	41
2.4. Postępowanie przed sądem pierwszej instancji	43
V. Rozwiązane stosunki przysposobienia	57
1. Charakterystyka ogólna	57
2. Wybrane przypadki rozwiązanych przysposobień	58
2.1. Rozwiązanie stosunku przysposobienia po upływie dłuższego czasu od osiągnięcia przez osobę przysposobioną pełnoletności	58
2.2. Rozwiązanie stosunku przysposobienia po osiągnięciu przez osobę przysposobioną pełnoletności podczas trwania postępowania, w którym pozew wpłynął do sądu, gdy osoba przysposobiona była małoletnia	64
2.3. Rozwiązanie stosunku przysposobienia z osobą pełnoletnią w dacie wyroku sądu pierwszej instancji, która w dacie wpływu pozwu była już pełnoletnia, ale nie usamodzieliła się	70
2.4. Rozwiązanie stosunku przysposobienia z osobą małoletnią w dniu wyrokowania przed sądem pierwszej instancji, zbliżającą się do osiągnięcia pełnoletności	74
VI. Oddalone powództwa o rozwiązanie stosunku przysposobienia	80
1. Charakterystyka ogólna	80
2. Wybrane przypadki spraw, w których powództwa zostały oddalone	81
2.1. Oddalone powództwa o rozwiązanie stosunku przysposobienia, gdy osoba przysposobiona była pełnoletnia w dniu wpływu pozwu	81
2.2. Oddalone powództwa o rozwiązanie stosunku przysposobienia, gdy osoba przysposobiona była małoletnia w dniu wpływu pozwu do sądu, ale w dniu wyrokowania była pełnoletnia	95
2.3. Oddalone powództwa o rozwiązanie stosunku przysposobienia, gdy osoba przysposobiona była małoletnia w dniu wyrokowania	100
VII. Porównanie wybranych ustaleń aktualnego orzecznictwa z ustaleniami poczynionymi odnośnie do wcześniejszego orzecznictwa	112
1. Ustalenia ogólne	112
2. Porównanie wybranych ustaleń dotyczących orzecznictwa z lat 2010–2011 oraz 2022–2023	113
2.1. Strona powodowa	113
2.2. Niepożądane zachowania małoletnich przysposobionych wskazywane jako ważne powody rozwiązania stosunku przysposobienia	114

2.3. „Ważne powody” rozwiązania przysposobienia i zarzuty formułowane wobec pełnoletnich przysposobionych	115
2.4. Zarzuty przysposobionych wobec przysposabiających i samoocena przysposobionych	116
2.5. Wybrane obserwacje dotyczące postępowania w zbadanych sprawach	118
VIII. Uwagi podsumowujące	120
Literatura	122

I. Uwagi wprowadzające

Przysposobienie, w formie, jaka została mu nadana w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym¹, ma realizować dobro osób małoletnich (art. 114 § 1), które z różnych przyczyn nie mogą być wychowywane we własnych rodzinach. Ma im zapewnić „nowych” rodziców.

Orzeczeniu przysposobienia towarzyszy oczekiwanie, że będzie to stosunek trwały, w założeniu dożywotni, nawet gdy w danym stanie faktycznym jest rozwiązywalny, zaś pomiędzy jego stronami, nabywającymi prawny status rodzica i dziecka, powstaną prawidłowe (niezaburzone) więzi emocjonalne, jakie powinny występować na bazie przywiązania² pomiędzy rodzicem a dzieckiem. Założenie to nie zawsze jest zrealizowane.

Polskie prawo przewiduje zarówno przysposobienie nierozwiązywalne, jak i rozwiązywalne w postaci pełnej i niepełnej. Choć przysposobienie powinno być stosunkiem trwałym, maksymalnie zbliżonym do stosunku prawnego, jaki łączy dziecko z rodzicem, od którego ono pochodzi biologicznie (genetycznie)³, to brak rzeczywistego pokrewieństwa, gdy stosunek przysposobienia nie realizuje w danym stanie faktycznym funkcji społecznej, jaka została mu przypisana, może przemawiać za jego rozwiązaniem.

Współcześnie stosunkowo rzadko kandydatami do przysposobienia są sieroty „naturalne”, czyli osoby, których rodzice zmarli. Najczęściej kandydatami do przysposobienia, w szczególności rozwiązywalnego, są dzieci, które nie znajdują się pod pieczę znanych (ustalonych w świetle prawa), żyjących rodziców (rodzica), zwykle pozbawionych władzy rodzicielskiej w sytuacji nierokującej możliwością „reintegracji rodziny”. Sytuacja takich dzieci bywa określana zbiorczo terminem (nieprecyzyjnym, uproszczonym i od pewnego czasu kwestionowanym w literaturze⁴) „sieroctwo społeczne”.

¹ Ustawa z 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 2809 ze zm.) – dalej k.r.o.

² P. Marchwicki, *Teoria przywiązania J. Bowlby’ego*, „Seminare. Poszukiwania naukowe” 2006, nr 23, s. 365–383.

³ W przeważającej liczbie przypadków rodzic biologiczny jest rodzicem genetycznym. Gdy występuje rozbieżność wynikająca z interwencji medycznych w sferę prokreacji, odnośnie do macierzyństwa decydujące znaczenie ma macierzyństwo biologiczne (odbycie ciąży i porodu), co wynika z art. 61⁹ k.r.o.

⁴ Zob. przykładowo B. Baron, *Sieroctwo społeczne pojęcie kontrowersyjne?*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2014, nr 1, s. 12–18.

Doświadczenia dzieci z okresu poprzedzającego przysposobienie powodują, że ich zdolność do budowania więzi bywa ograniczona. Gdy u dziecka występuje zespół zaburzenia więzi⁵ (co jest zjawiskiem rzadko diagnozowanym, ale zdarzającym się wśród osób przysposobionych), gdy relacja przywiązania z pierwszym opiekunem była nieprawidłowa, ono najlepiej czuje się wśród osób obcych, a poczucie bezpieczeństwa traci wśród najbliższych (pragnących nabyć status najbliższych – rodziców). W konsekwencji po orzeczeniu przysposobienia zmienia się zachowanie takiego dziecka wobec przysposabiających w porównaniu z okresem poprzedzającym przysposobienie. Dziecko wraca do znanych sobie, stereotypowych zachowań, aby wywołać reakcję odrzucenia u rodziców adopcyjnych. Miłość rodziców adopcyjnych do siebie odbiera jako przejaw ich słabości i wykorzystuje w celu ich zranienia. Nie zawsze stan taki był należycie zdiagnozowany przed zakwalifikowaniem dziecka do przysposobienia i stanowi dla przysposabiających zaskoczenie, a trudności wychowawcze (nawet przy uzyskiwaniu wsparcia ze strony odpowiednich instytucji), jakie napotykają, są dla nich niemożliwe lub skrajnie trudne do przezwyciężenia. Także inne problemy dziecka związane z dotychczasową historią jego życia mogą wywołać bardzo poważne (niestandardowe) problemy wychowawcze.

Diagnoza dotycząca kwalifikacji osobistych osób przysposabiających i dobór stron przysposobienia, zwłaszcza gdy nie nastąpił w sposób profesjonalny, mogą okazać się niewłaściwe. Zmienić może się także sytuacja osób przysposabiających bądź powstają inne okoliczności, których żadna ze stron nie mogła przewidzieć, podejmując decyzję o przysposobieniu.

Niekiedy osoby przysposobione odszukują rodziców bądź innych krewnych i pragną pozostawać z nimi, a nie z rodzicami adopcyjnymi.

Z dotychczasowych badań aktowych wynika występowanie bardzo zróżnicowanych sytuacji, w których przysposobienie nie tylko nie prowadzi do realizacji przypisanych mu skutków społecznych, ale okazuje się stanem niekiedy trudnym do wytrzymania dla jednej lub obu stron tego stosunku rodzinnoprawnego.

Zarówno przysposobiony, jak i przysposabiający mogą żądać „z ważnych powodów” rozwiązania stosunku przysposobienia przez sąd. Nie jest to jednak dopuszczalne, jeżeli wskutek rozwiązania przysposobienia miałoby ucierpieć dobro małoletniego dziecka (art. 125 k.r.o.).

W sytuacjach typowych strona, która wniosła pozew o rozwiązanie przysposobienia, jest przekonana o występowaniu takich powodów. Zadaniem sądu jest weryfikacja tej subiektywnej oceny. Ustawodawca nie wskazał w przepisie kryteriów owej weryfikacji, pozostawiając

⁵ L. Kołodziejczak, *Reaktywne zaburzenia więzi (RAD) u dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych*, „Wychowanie w Rodzinie” 2016, nr 1, t. 13, s. 469–485; I. Dąbrowska-Jabłońska, *Rodzice zastępczy wobec problemów dzieci z Zespołem zaburzenia więzi* [w:] *Sociální pedagogika v kontextu životních etap člověka*, red. M. Bargel jr., E. Janigova, E. Jarosz, M. Juž, Brno 2013, s. 152–164.

sądowi dokonanie w każdej sprawie rozstrzygnięcia, czy istotnie występują powody, które można ocenić jako „ważne”⁶.

Dotycząca tylko osób przysposobionych, nadal małoletnich w dacie orzekania w sprawie o rozwiązanie przysposobienia, negatywna przesłanka uwzględnienia żądania (ich dobro), jest równie niedookreślona jak przesłanka pozytywna rozwiązania przysposobienia („ważne powody”).

Choć pojęcie „dobro dziecka” występuje w różnych aktach normatywnych i jest traktowane jako zasada prawa rodzinnego⁷, co wielokrotnie stwierdzał Sąd Najwyższy⁸, nie ma definicji ustawowej. Jest zwrotem niedookreślonym i ocennym, podobnie jak „ważne powody”.

Owa niedookreśloność i ocenność przesłanek rozwiązania stosunku przysposobienia sprawia, że tylko badając praktykę sądów powszechnych, można ustalić, jakie okoliczności najczęściej są oceniane jako wystarczająco „ważne”, aby przysposobienie rozwiązać, a także, jakie okoliczności dotyczące sytuacji małoletniej osoby przysposobionej, mimo wystąpienia „ważnych powodów” uzasadniających rozwiązanie przysposobienia, wykluczają takie rozstrzygnięcie z uwagi na dobro osoby przysposobionej.

Przedmiotem niniejszego opracowania jest raport z badania orzecznictwa w sprawach o rozwiązanie stosunku przysposobienia z lat 2022–2023. Założeniem badania była analiza wszystkich spraw zakończonych wyrokiem uwzględniającym powództwo oraz wyrokiem oddalającym powództwo o rozwiązanie stosunku przysposobienia, jakie stały się prawomocne we wskazanych latach, niezależnie od tego, w jakiej dacie wpłynął do sądu pozew w danej sprawie⁹.

W większości sądów rejonowych w Polsce w okresie objętym badaniem nie było żadnej sprawy o rozwiązanie stosunku przysposobienia. W sądach, które udostępniły akta do badania¹⁰, spraw odpowiadających wskazanym kryteriom było 89. Dotyczyły one 96 stosunków przysposobienia.

⁶ Słowo „ważny”, używane dla określenia „powodu” lub „sprawy” zgodnie z definicją podaną w Słowniku Języka Polskiego PWN, <https://sjp.pwn.pl/wso/szukaj/wa%C5%BCne> (dostęp: 26 sierpnia 2024 r.), to: „istotny”, „doniosły”, „ważki”, „nie bez znaczenia”. Jego przeciwieństwo „nieważny” to odpowiednio „bez znaczenia”, „nieważki”, „nieistotny”, „niewpływający na nic”, „nic nieznaczący, jeśli brakuje w nim istotnego elementu”.

⁷ T. Smoczyński [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 11, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smoczyński, Warszawa 2009, s. 52–54.

⁸ Przykładowo w uzasadnieniu uchwały SN (7) z 12 czerwca 1992 r., III CZP 48/92 (OSNC 1992, nr 10, poz. 179) znalazło się stwierdzenie: „nakaz ochrony dobra dziecka ma walor ogólny jako normatywnie pojęta zasada prawa rodzinnego (przyjęto to już w uchwale składu 7 sędziów SN z 13–30 listopada 1953 r.: «dobro dziecka jest zasadniczym założeniem wyjściowym przy wykładni przepisów prawa dotyczących stosunków między rodzicami i dziećmi», i w różnej postaci powtarzano w wielu późniejszych orzeczeniach)”. W postanowieniu z 6 października 2021 r., I NSNc 357/21 (OSNKN 2021, nr 4, poz. 33), SN stwierdził: „Nakaz ochrony dobra dziecka stanowi podstawową, nadrzędną zasadę polskiego systemu prawa rodzinnego”.

⁹ Uwzględniono dwie sprawy, w których w związku z kontrolą instancyjną wyroki uprawomocniły się w pierwszej dekadzie lutego 2024 r. Sądy odwoławcze nie zmieniły rozstrzygnięcia merytorycznego zapadłego w okresie objętym badaniem.

¹⁰ Były to Sądy Rejonowe: w Augustowie, Bartoszycach, Bełchatowie, Będzinie, Białymstoku, Bielsku-Białej, Bydgoszczy, Bytomiu, Choszczynie, Chrzanowie, Cieszynie, Częstochowie, Dębicy, Ełku, Gdańsku (Sąd Rejonowy Gdańsk-Południe), Gorlicach, Hrubieszowie, Jarocinie, Jastrzębiu-Zdroju, Jeleniej Górze, Kaliszu, Kamiennej

Poprzednie badanie na taki sam temat dotyczyło orzecznictwa z lat 2010–2011. Interesujące było ustalenie, czy dostrzeżone uchybienia nie powtarzają się, a poczynione wówczas obserwacje co do przyczyn żądania rozwiązania przysposobienia są aktualne, szczególnie że w minionej dekadzie nastąpiły zmiany odnośnie do doboru stron przysposobienia i przygotowania do niego kandydatów na rodziców adopcyjnych, mogące rodzić oczekiwanie, iż dobór stron przysposobienia po 1 stycznia 2012 r., gdy weszła w życie ustawa z 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej¹¹, jest dokonywany bardziej profesjonalnie, co zwiększać powinno trwałość orzeczonych przysposobień rozwiązywalnych. Ustawa ta zawiera dział V: „Postępowanie adopcyjne”, co jest rozumiane, jako „prowadzenie procedur przysposobienia oraz przygotowanie osób zgłaszających gotowość do przysposobienia dziecka”. Zadanie to stanowi „wyłączną kompetencję ośrodka adopcyjnego” (art. 154 u.w.r.s.p.z.). Powinno być realizowane zgodnie z „dobrem dziecka i poszanowaniem jego praw” (art. 155 u.w.r.s.p.z.). Do zadań ośrodka adopcyjnego należy, między innymi, kwalifikacja dzieci zgłoszonych do przysposobienia, sporządzanie dla dziecka zakwalifikowanego do przysposobienia diagnozy psychologicznej i pedagogicznej, gromadzenie aktualnych informacji o stanie zdrowia dziecka, dobór rodziny przysposabiającej właściwej ze względu na potrzeby dziecka, po przeprowadzaniu badań pedagogicznych i psychologicznych kandydatów do przysposobienia dziecka, analizy ich sytuacji osobistej, zdrowotnej, rodzinnej, dochodowej i majątkowej, a także wspieranie psychologiczno-pedagogiczne kandydatów do przysposobienia dziecka oraz osób, które przysposobiły dziecko (art. 156 u.w.r.s.p.z.).

Górze, Kartuzach, Katowicach (Sąd Rejonowy Katowice-Zachód), Koninie, Krakowie (Sąd Rejonowy dla Krakowa-Krowodrzy, Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia), Krasnymstawie, Krotoszynie, Krośnie, Kutnie, Legionowie, Legnicy, Lesznie, Lipnie, Lublinie (Sąd Rejonowy Lublin-Wschód z siedzibą w Świdniku), Lublińcu, Łańcutie, Łodzi (Sąd Rejonowy dla Łodzi-Śródmieścia), Mińsku Mazowieckim, Nowym Sączu, Obornikach, Oleśnicy, Olsztynie, Oławie, Opolu, Ostródzie, Ostrowie Wielkopolskim, Pile, Poznaniu (Sąd Rejonowy Poznań-Grunwald i Jeżyce, Sąd Rejonowy Poznań-Stare Miasto, Poznań-Nowe Miasto) Pruszkowie, Przemyśle, Raciborzu, Rudzie Śląskiej, Rybniku, Stalowej Woli, Staszowie, Szamotułach, Szczecinku, Tarnobrzegu, Tarnowie, Tomaszowie Lubelskim, Turku, Wadowicach, Warszawie (Sąd Rejonowy dla Warszawy Pragi-Południe, Sąd Rejonowy dla Warszawy Pragi-Północ), Wągrowcu, Wejherowie, Węgrowie, Wieluniu, Włocławku, Wrocławiu (Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Krzyków), Wyszkanie, Zamościu, Ząbkowicach Śląskich.

¹¹ T.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 49 – dalej u.w.r.s.p.z.

II. Udział przysposobień rozwiązywalnych wśród orzekanych w Polsce przysposobień oraz spraw o ich rozwiązanie – sygnalizacja skali

W systemie polskiego prawa występuje przysposobienie nierozwiązywalne, nazywane też „całkowitym” (art. 124¹ k.r.o.). Jest orzekane obligatoryjnie, gdy rodzice dziecka wyrazili przed sądem opiekuńczym blankietową zgodę na przysposobienie dziecka w przyszłości przez nieznaną im osobę (art. 119¹ § 1–2 k.r.o.). Sąd opiekuńczy może też w orzeczeniu o przysposobieniu postanowić o nierozwiązywalności orzekanego przysposobienia, gdy rodzice przysposabianego są nieznani albo nie żyją (art. 119¹ § 3 k.r.o.).

Pozostałe przysposobienia – zarówno pełne (art. 121 k.r.o.), jak i niepełne (art. 124 k.r.o.) – mogą zostać rozwiązane przez sąd (art. 125 k.r.o.) „z ważnych powodów”. Mimo zaistnienia „ważnych powodów” rozwiązanie przysposobienia nie jest dopuszczalne, jeżeli wskutek niego „miałoby ucierpieć dobro małoletniego dziecka”. Powszechnie przyjmuje się, że tym dzieckiem, którego dobro jest chronione przez uniemożliwienie rozwiązania stosunku przysposobienia, mimo ważnych po temu powodów, jest osoba przysposobiona, jeżeli jeszcze nie osiągnęła pełnoletności.

Zdecydowana większość orzekanych przysposobień jest rozwiązywalna. W statystykach sądowych uwzględniane są przysposobienia nierozwiązywalne orzeczone za blankietową zgodą rodziców. Orzekanie o nierozwiązywalności przysposobień na podstawie art. 119¹ § 3 k.r.o. nie jest uwidaczniane w statystykach. Zapewne takie orzeczenia zapadają sporadycznie. Potencjalnie można ich oczekiwać odnośnie do przysposobionych pozostawionych w tzw. oknach życia¹².

Możliwe jest wskazanie liczby orzekanych rocznie przysposobień, które potencjalnie mogą zostać rozwiązane z zastrzeżeniem, że nie są uwzględniane przypadki, których dotyczy art. 119¹ § 3 k.r.o. W latach 1988–1992 udział przysposobień nierozwiązywalnych wśród spraw

¹² Na temat tzw. okien życia zob. D. Ruszkiewicz, *Okna życia jako instytucje wspierające dziecko i rodzinę – zalety i kontrowersje*, „Pedagogika Rodziny” 2014, nr 3–4, s. 45–58; P. Czaplicki, Z. Kroczyk-Sawicka, *Prawne aspekty funkcjonowania „okien życia”*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2017, nr 2, t.22, s. 35–45; B. Krajewska, *Okna życia – idea, kontrowersje, doświadczenia*, „Fides et Ratio” 2021, nr 1 (45), s. 80–91.

zakończonych orzeczeniem przysposobienia za blankietową zgodą rodziców wynosił od 18% do 19%, w latach 1994–1997 – 28%, a w 2000 r. – 32%. Najwyższy był w 2003 r., gdy osiągnął poziom 40,3%. W latach 2004–2005 wynosił ponad 35%¹³. Od 2006 r. systematycznie spada. Tym samym zwiększa się liczba orzekanych rocznie rozwiązywalnych stosunków przysposobienia i ich udział we wszystkich orzeczonych przysposobieniach.

Tabela 1. Orzeczone przysposobienia w latach 2006–2023

Rok	Przysposobienia ogółem (osoby)	Za zgodą blankietową		Pozostałe (rozwiązywalne)*	
		Liczba	Procent	Liczba	Procent
2006	3114	872	28,0	2242	72,0
2007	3083	870	28,2	2213	71,8
2008	3253	863	26,5	2390	73,5
2009	3316	826	24,9	2490	75,1
2010	3285	777	23,6	2508	76,4
2011	3315	751	22,6	2564	77,4
2012	3486	790	22,6	2696	77,4
2013	3537	766	21,6	2771	78,4
2014	3492	774	22,2	2718	77,8
2015	3361	719	21,4	2642	78,6
2016	3265	582	17,8	2683	82,2
2017	2866	490	17,1	2376	82,9
2018	2661	482	18,1	2179	81,9
2019	2715	365	13,4	2350	86,6
2020	2198	342	15,6	1856	84,4
2021	2710	415	15,3	2295	84,7
2022	2763	319	11,5	2444	88,5
2023	2482	272	10,9	2210	89,1

* Podane liczby nie uwzględniają przypadków przysposobień nierozwiązywalnych orzeczonych na podstawie art. 119¹ § 3 k.r.o. Dane liczbowe dotyczące przysposobień rozwiązywalnych mogą więc być nieco niższe od podanych w tabeli.

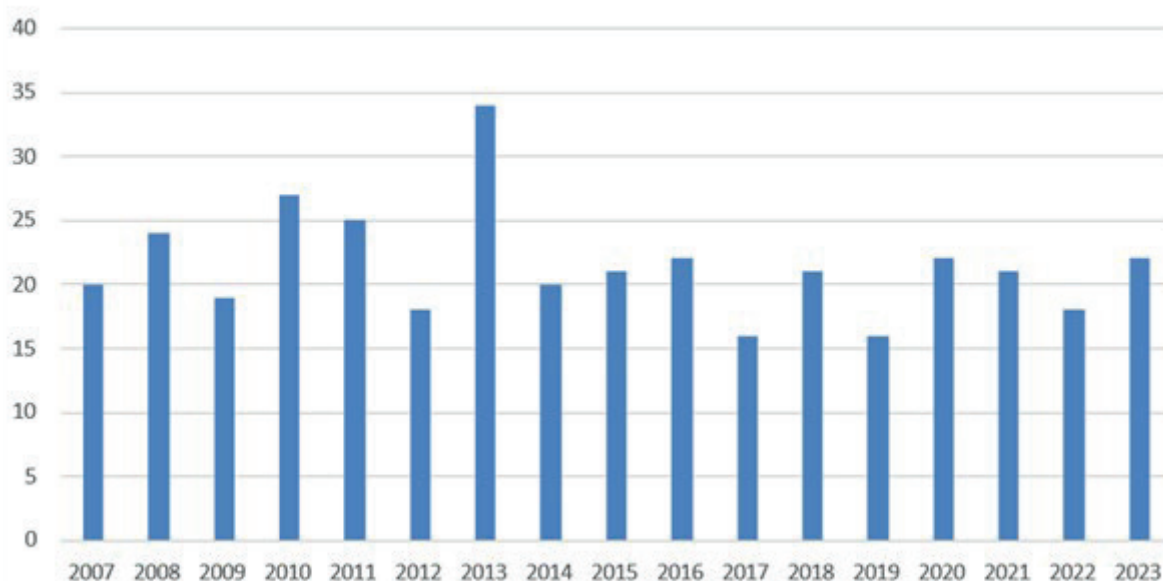
Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji statystycznej Ministerstwa Sprawiedliwości „Adopcje – przysposobienie w latach 2000–2023”, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> (dostęp: 20 września 2024 r.).

Tak długo, jak żyją obydwie strony rozwiązywalnego stosunku przysposobienia, każda z nich może wnieść pozew o rozwiązanie tego stosunku. Śmierć którejkolwiek ze stron po wszczęciu postępowania nie zamyka możliwości rozwiązania przysposobienia (art. 125 § 2 k.r.o.). Przysposobienie może zostać rozwiązane po kilkudziesięciu latach trwania.

¹³ E. Holewińska-Łapińska, *Przysposobienie rozwiązywalne w orzecznictwie sądów powszechnych (z wyłączeniem przysposobienia pasierbów)*, „Prawo w Działaniu” 2015, nr 21, s. 82–83.

Zwiększającej się liczbie orzekanych rozwiązywalnych stosunków przysposobienia nie towarzyszy wzrost spraw o ich rozwiązanie. Najwyższy roczny wpływ takich spraw został odnotowany w 2013 r. Było ich wówczas 129. Także w tym roku liczba załatwionych spraw była najwyższa i wynosiła 135.

Wykres 1. Liczba spraw, w których orzeczono rozwiązanie przysposobienia w latach 2007–2023

Źródło: Baza statystyczna Ministerstwa Sprawiedliwości (opracowania wieloletnie) „Adopcje – przysposobienie w latach 2000–2023.

Liczba spraw jest zwykle nieco niższa od liczby stosunków przysposobienia, których one dotyczą. W niektórych sprawach powodowie wnoszą o rozwiązanie przysposobienia z więcej niż jednym dzieckiem. W takich przypadkach najczęściej powództwa dotyczą dwuosobowych rodzeństw. Dane odnotowane w statystyce sądowej przedstawia wykres 1 oraz zestawienie liczbowe.

Liczba spraw o rozwiązanie stosunków przysposobienia oraz rozwiązanych przysposobień odnotowana w statystykach sądowych nie zawsze jest w pełni precyzyjna. Jest weryfikowana w badaniach aktowych, o ile mają zasięg ogólnopolski. Takie badania, wykonane w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości, obejmowały orzecznictwo z lat 1999–2000¹⁴ oraz 2010–2011¹⁵.

¹⁴ E. Holewińska-Łapińska, *Uwagi na temat rozwiązania stosunku przysposobienia* [w:] *Ius et lex. Księga jubileuszowa ku czci Profesora Adama Strzembosza*, red. A. Dębiński, A. Grześkowiak, K. Wiak, Lublin 2002, s. 191–208.

¹⁵ E. Holewińska-Łapińska, *Rozwiązanie stosunku przysposobienia w orzecznictwie sądów powszechnych w latach 2010–2011*, „Prawo w Działaniu” 2013, nr 14, s. 121–176.

W pierwszym z nich, na podstawie akt udostępnionych do badania można było stwierdzić, że w latach 1999–2000 wyrokiem merytorycznym zakończone były 54 sprawy. W 42 (77,7%) z nich przysposobienia zostały rozwiązane, w 12 powództwa oddalono.

Badanie orzecznictwa z lat 2010–2011 wykazało, że w tym okresie orzeczenia merytoryczne dotyczyły 110 stosunków przysposobienia. W pierwszej instancji zostało rozwiązanych 81 stosunków przysposobienia (73,6%), a w 29 przypadkach powództwa zostały oddalone. W 4 przypadkach sąd drugiej instancji zmienił wyrok oddalający powództwo i rozwiązał przysposobienie. Ostatecznie przysposobienie w latach 2010–2011 rozwiązano w 85 sprawach (77,3%), a więc w większej liczbie przypadków, niż to wynika z przedstawionych danych statystycznych.

Tabela 2. Sprawy o rozwiązanie stosunku przysposobienia w latach 2007–2023

Lata	Wpłynęło	Załatwiono	W tym orzeczono (liczba spraw)
2007	107	89	20
2008	114	107	24
2009	108	92	19
2010	102	110	27
2011	111	109	25
2012	123	105	18
2013	129	135	34
2014	125	120	20
2015	100	106	21
2016	90	96	22
2017	72	74	16
2018	98	80	21
2019	85	90	16
2020	84	80	22
2021	92	92	21
2022	108	106	18
2023	105	89	22

Źródło: Informacja statystyczna Ministerstwa Sprawiedliwości „Adopcje – przysposobienie w latach 2000–2023”.

Odnotowania wymaga, że dane zaznaczone w tabeli dotyczą liczby spraw, która jest nieco niższa od liczby stosunków przysposobienia, których te sprawy dotyczyły. Biorąc pod uwagę ustalenia z badań aktowych, można przyjąć, że w większości rozpoznane sprawy dotyczą jednego stosunku przysposobienia (jednej osoby przysposobionej). Niekiedy odnoszą się do dwuosobowych rodzeństw. Rodzeństw liczniejszych niż złożone z dwojga dzieci dotyczą bardzo rzadko.

O ile nawet prawomocne rozwiązanie stosunku przysposobienia miało miejsce częściej, niż to wynika z przedstawionych danych statystycznych, to i tak były to przypadki relatywnie nieliczne, gdy zważy się na pozostające w mocy rozwiązywalne stosunki przysposobienia, których strony żyją i potencjalnie są uprawnione do wystąpienia ze stosownym żądaniem. Dla uprawdopodobnienia tezy o małej częstotliwości omawianych spraw wystarczy wskazać, że tylko w latach 2012–2022 orzeczono około 27 010 przysposobień rozwiązywalnych¹⁶ i zapewne większość ich stron żyła w okresie objętym relacjonowanym badaniem orzecznictwa z lat 2022–2023, gdy rozstrzygnięciem merytorycznym (uwzględnieniem bądź oddaleniem powództwa) zakończyło się tylko 89 spraw dotyczących 96 stosunków przysposobienia.

¹⁶ Od wskazanej liczby należałoby odjąć nieznaną liczbę orzeczonych w tym samym okresie przysposobień nierozwiązywalnych na podstawie art. 119¹ § 3 k.r.o.

III. Informacje o stosunkach przysposobienia i ich stronach w zbadanych sprawach z lat 2022–2023

1. Stosunki przysposobienia

1.1. Informacje ogólne

W 89 postępowaniach domagano się rozwiązania 96 stosunków przysposobienia. 47 z tych spraw dotyczyło przysposobień 52 pasierbów. W 42 sprawach, dotyczących 44 pasierbów, przysposobienia dokonał ojczym, w 5 sprawach, odnośnie do 8 pasierbów – macocha. W 41 sprawach przysposobienia dokonali małżonkowie wspólnie, a w 3 kobiety niepozostające w związku małżeńskim.

Tylko w jednym przypadku stosunek przysposobienia miał postać *minus plena*. Pozostałe przysposobienia były pełne, z tym że jedno z nich było nierozwiązywalne, czego strona powodowa nie była świadoma.

1.2. Okres od orzeczenia przysposobienia do orzeczenia o jego rozwiązaniu

bądź do wpływu pozwu o rozwiązanie stosunku przysposobienia, gdy powództwo zostało oddalone

Zostało prawomocnie rozwiązanych 66 stosunków przysposobienia (66=100%). Rozwiązane stosunki przysposobienia trwały od 16 miesięcy do 37 lat, w tym większość z nich (44) nie krócej niż 10 lat i 9 miesięcy.

Tabela 3. Czas trwania prawomocnie rozwiązanych stosunków przysposobienia

Trwanie przysposobienia	Liczba trwających przez wskazany czas rozwiązanych stosunków przysposobienia	Procent
Krócej niż 3 lata	3	4,5
Od 3 do 7 lat	10	15,2
Ponad 7 lat do 10 lat	9	13,6
Ponad 10 lat do 15 lat	20	30,3
Ponad 15 lat do 20 lat	6	9,1
Ponad 20 lat	18	27,3
Ogółem	66	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Czas trwania stosunku przysposobienia do dnia wpływu do sądu pozwu o jego rozwiązanie w jednej z 30 spraw prawomocnie zakończonych oddaleniem powództwa nie był znany. W pozostałych 29 przypadkach rozwiązanych stosunków przysposobienia wynosił od 7 miesięcy do 41 lat.

Największy udział w tej grupie miały przysposobienia trwające do dnia wpływu pozwu o ich rozwiązanie dłużej od 10 lat do 15 lat (40,0%) oraz przysposobienia trwające dłużej od 15 lat (23,3%).

Tabela 4. Czas trwania stosunków przysposobienia do dnia wpływu pozwu, który został oddalony

Trwanie przysposobienia do dnia wpływu pozwu	Liczba stosunków przysposobienia	Procent
7 miesięcy	1	3,3
Od 4 do 6 lat	5	16,7
Ponad 5 lat do 7 lat	4	13,4
Od 10 lat do 15 lat	12	40,0
Ponad 15 lat do 21 lat	6	20,0
41 lat	1	3,3
Brak danych	1	3,3
Ogółem	30	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

2. Osoby przysposobione

2.1. Informacje ogólne

Stosunki przysposobienia, których dotyczyło 89 postępowań zakończonych rozstrzygnięciem merytorycznym, dotyczyły 96 osób przysposobionych. 46 osób przysposobionych było płci żeńskiej, 50 – męskiej (52,1%).

Gdy sądy wyrokowały, 60 (62,5%) osób przysposobionych było pełnoletnich. Zważywszy, że tylko odnośnie do osoby przysposobionej małoletniej w dacie wyrokowania w sprawie ma zastosowanie negatywna przesłanka rozstrzygnięcia, którą jest dobro takiej osoby, istotne było ustalenie liczby osób wówczas małoletnich. Takich osób było 36. Czworo najmłodszych dzieci w dacie orzekania liczyło od 6 lat i 11 miesięcy do 9 lat i 3 miesięcy (były w wieku 6 lat i 11 miesięcy, 7 lat i 4 miesiące, 7 lat i 8 miesięcy, 9 lat i 3 miesiące). Kolejne z najmłodszych miało 10 lat i miesiąc. Pięcioro liczyło ponad 12 lat do 14. Piętnastolatków było dwoje. Osób co najmniej 16-letnich – 6, a najwięcej takich, które liczyły od 17 lat do 17 lat i 11 miesięcy. W tej grupie było 16 osób.

2.2. Wiek dzieci w dacie orzeczenia przysposobienia i w dacie wpływu pozwu o jego rozwiązanie

Troje najmłodszych w dacie orzekania przysposobienia dzieci liczyło: 2, 6 i 7 miesięcy. Co trzecie przysposobione dziecko miało wówczas mniej niż 5 lat. 51% przysposobionych było w wieku przedszkolnym

Tabela 5. Wiek dzieci w dacie orzeczenia przysposobienia

Wiek dzieci w dacie orzeczenia przysposobienia	Liczba	Procent
Mniej niż j rok	3	3,2
Od roku do 3 lat	14	14,6
Ponad 3 lata do 5 lat	13	13,5
Ponad 5 lat do 7 lat	20	20,8
Ponad 7 lat do 10 lat	18	18,8
Ponad 10 lat do 13 lat	15	15,6
Więcej niż 13 lat	13	13,5
Ogółem	96	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Znaczną grupę stanowiły dzieci, które w dacie orzekania przysposobienia miały nie mniej niż 10 lat. Było ich 28 (29,1%). Najliczniejsze były 2 grupy dzieci: przysposobione pomiędzy 5. a 7. rokiem życia (20 dzieci) oraz pomiędzy 7. a 10. rokiem życia (18 dzieci).

Średnia wieku osób przysposobionych w dniu wpływu do sądu pozwu o rozwiązanie stosunku przysposobienia wynosiła 14,5 roku, mediana 15,6 lat.

2.3. Stan rozwoju oraz stan zdrowia osób przysposobionych

W 41 aktach spraw (41=100%) były informacje o stanie rozwoju osoby przysposobionej. W zdecydowanej większości stan rozwoju osób przysposobionych (80,5%) był zadowalający.

Tabela 6. Stan rozwoju osób przysposobionych

Stan rozwoju osoby przysposobionej	Liczba	Procent
Zgodny z normą właściwą dla wieku	33	80,5
Opóźniony	4	9,7
Skumulowane dysfunkcje	3	7,3
Inna sytuacja	1	2,5
Ogółem	41	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Informacje o stanie zdrowia fizycznego osób przysposobionych były w aktach 44 spraw (44=100%). W większości przypadków (89,9%) był zadowalający.

Tabela 7. Stan zdrowia fizycznego osób przysposobionych

Stan zdrowia fizycznego osoby przysposobionej	Liczba	Procent
Zgodny z normą	36	81,9
Przemijające problemy zdrowotne	1	2,2
Choroby przewlekłe o poważnych rokowaniach	3	6,8
Zdiagnozowane niepełnosprawności (orzeczenia)	4	9,1
Ogółem	44	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Informacje o stanie zdrowia psychicznego były zawarte w aktach 33 spraw (33=100%). Wynikało z nich, że większość osób przysposobionych, których one dotyczyły, doznawała zaburzeń psychicznych (66,7%). Stan psychiczny tylko nieco więcej niż co trzeciej osoby przysposobionej (33,3%) był zadowalający (zgodny z normą).

Tabela 8. Stan zdrowia psychicznego osób przysposobionych

Stan zdrowia psychicznego osoby przysposobionej	Liczba	Procent
Zgodny z normą	11	33,3
Zdiagnozowana depresja	2	6,1
Inne zaburzenia psychiczne	20	60,6
Ogółem	33	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Odnotowania wymaga, że odnośnie do problemów wynikających z płodowego zespołu alkoholowego i nadpobudliwości psychoruchowej pełne diagnozy były w aktach zaledwie 5 spraw (4 z nich dotyczyły płodowego zespołu alkoholowego, w jednym przypadku był to niepełny płodowy zespół alkoholowy). W aktach 21 spraw, choć były podejrzenia występowania takich obciążeń osób przysposobionych, nie było stosownej dokumentacji medycznej potwierdzającej bądź wykluczającej ich występowanie w formie diagnozy (orzeczenia lekarskiego). Występuje więc znaczne prawdopodobieństwo, że negatywne konsekwencje długotrwałego spożywania przez rodziców (w tym matki podczas ciąży i karmienia piersią niemowląt) znacznych ilości alkoholu dotyczyły większej liczby osób przysposobionych, niż to udokumentowano, i miały wpływ na ich rozwój, naukę i sposób funkcjonowania społecznego, a pośrednio na potrzebę szczególnego, wspieranego przez różne wyspecjalizowane podmioty, zaangażowania rodziców adopcyjnych w procesie wychowywania i sprawowania pieczy nad tymi dziećmi mającymi szczególne potrzeby.

2.4. Realizacja obowiązku szkolnego osób przysposobionych i informacja o wynikach nauki

W 39 aktach zbadanych spraw były informacje dotyczące realizacji obowiązku nauki przez 42 osoby, które były w wieku wskazującym, że jest to ich powinnością. Obowiązek nauki w 13 przypadkach był realizowany w szkole podstawowej, w 16 w szkole zawodowej (branżowej pierwszego stopnia), w 8 w szkole średniej (liceum ogólnokształcącym, technikum) umożliwiającej zdanie matury i ewentualne podjęcie później studiów wyższych.

W 4 przypadkach osoby przysposobione odbywały (w różnych formach) przyuczenie zawodowe. Wiadomo było, że jedna osoba uzyskała wykształcenie zawodowe potwierdzone stosownym dyplomem.

Tabela 9. Realizowanie obowiązku nauki przez osoby przysposobione

Sposób realizacji obowiązku nauki	Liczba	Procent
Szkoła podstawowa (w tym specjalna)	13	30,9
Szkoła zawodowa (branżowa I stopnia)	16	38,1
Szkoła średnia (LO, technikum)	8	19,0
Przyuczenie do zawodu	4	9,6
Zakończona (dyplom potwierdzający uzyskanie zawodu)	1	2,4
Ogółem	42	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Informacje dotyczące wyników w nauce dotyczyły 34 osób uczących się. Większość z nich (64,7%) uzyskiwała niskie oceny (stopnie dopuszczające i dostateczne).

Tabela 10. Wyniki (oceny) uzyskiwane przez osoby przysposobione

Uzyskiwane oceny – stopnie	Liczba	Procent
Dopuszczające (2)	15	44,1
Dostateczne (3)	7	20,6
Dobre (4)	6	17,6
Bardzo dobre i celujące (5, 6)	4	11,8
Niedopuszczające (1), powtarzanie lat nauki	2	5,9
Ogółem	34	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

2.5. Władza rodzicielska, piecza nad małoletnimi osobami przysposobionymi, pokrywanie kosztów ich utrzymania w dacie wpływu do sądu pozwu o rozwiązanie stosunku przysposobienia

W aktach 39 spraw były informacje o władzy rodzicielskiej nad osobami przysposobionymi, które były małoletnie w dniu wpływu do sądu pozwu o rozwiązanie stosunku przysposobienia.

Tabela 11. Władza rodzicielska nad osobami przysposobionymi w dniu wpływu pozwu o rozwiązanie stosunku przysposobienia

Władza rodzicielska powoda nad osobami przysposobionymi	Liczba	Procent
Pełna	7	17,9
Ograniczona na podstawie art. 109 k.r.o.	14	35,9
Ograniczona w konsekwencji życia przysposabiających w rozłączeniu	7	17,9
Przysposabiający będący powodem pozbawiony władzy rodzicielskiej	10	25,7
Zawieszona	1	2,6
Ogółem	39	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Gdy stronie powodowej nie przysługiwała władza rodzicielska, wiadomo, że w 5 sprawach przedstawicielem ustawowym osoby przysposobionej był opiekun, a w pozostałych przypadkach osoba mająca status drugiego z rodziców dziecka wynikający z jego urodzenia, gdy przysposobienie dotyczyło pasierba bądź z przysposobienia, gdy tylko jedna z osób, które dokonały przysposobienia wspólnego, żądała rozwiązania swojego stosunku przysposobienia z pozwaną osobą przysposobioną.

Bieżąca piecza nad osobą przysposobioną, związana z miejscem jej rzeczywistego przebywania, w dniu wpływu do sądu pozwu o rozwiązanie stosunku przysposobienia bardzo rzadko była sprawowana przez osobę przysposabiającą, nawet gdy przysługiwała jej władza rodzicielska. Częściej niż w co trzecim przypadku przysposobione dziecko pozostawało w pieczy zastępczej bądź w zakładzie poprawczym.

Tabela 12. Podmiot sprawujący pieczę nad osobami przysposobionymi w dniu wpływu pozwu o rozwiązanie stosunku przysposobienia

Podmiot sprawujący pieczę	Liczba	Procent
Tylko rodzic, mimo rekonstrukcji rodziny przez przysposobienie pasierba	17	38,7
Całodobowa placówka opiekuńczo-wychowawcza	10	22,7
Zakład poprawczy	5	11,3
Rodzina zastępcza	5	11,3
Osoba przysposabiająca niebędąca powodem	2	4,5
Tylko osoba przysposabiająca będąca powodem w sprawie	1	2,3
Babcia adopcyjna	1	2,3
Osoba z rodziny generacyjnej przysposobionego	1	2,3
Placówka lecznicza	1	2,3
Osoba przysposabiająca i osoby trzecie podczas „ucieczek” dziecka z rodzinnego domu	1	2,3
Ogółem	44	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

W 38 sprawach były informacje pozwalające na ocenę, w jakim zakresie osoba przysposabiająca, domagająca się rozwiązania przysposobienia, wykonywała ciążyący na niej obowiązek pokrywania kosztów utrzymania i wychowania dziecka. Aż w 30 sprawach (79%) osoba ta dobrowolnie realizowała ten obowiązek (bez potrzeby ustalania alimentów bądź wszczynania egzekucji, gdy były zasądzone alimenty). W 3 kolejnych sprawach miała miejsce skuteczna egzekucja zasądzonych alimentów. W pozostałych znanych przypadkach obowiązek ten nie był wykonywany.

Tabela 13. Realizacja obowiązku pokrywania kosztów utrzymania i wychowywania osoby przysposobionej

Wykonywanie obowiązku utrzymywania dziecka	Liczba	Procent
Dobrowolne	30	79,0
Skuteczna egzekucja zasądzonych alimentów	3	7,9
Nieskuteczna egzekucja zasądzonych alimentów	1	2,6
Trwało postępowanie o zasądzenie alimentów	1	2,6
Obowiązek nie był wykonywany, ale nie dochodzono alimentów	3	7,9
Ogółem	38	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

3. Osoby przysposabiające

3.1. Płeć, stan cywilny rodziców adopcyjnych

W zbadanych sprawach przysposobienia dokonało 83 mężczyzn oraz 49 kobiet.

Tabela 14. Płeć i stan cywilny przysposabiających, gdy orzekano przysposobienie

Poziom wykształcenia	Kobiety		Mężczyźni	
	liczba	procent	liczba	procent
Pozostający w małżeństwie	46	93,9	83	100,0
Stan wolny	3	6,1	--	--
Ogółem	49	100,0	83	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Gdy orzekano przysposobienie, którego dotyczyły zbadane sprawy o rozwiązanie tego stosunku rodzinnoprawnego, w związku małżeńskim pozostawali wszyscy ojcowie adopcyjni (83 osoby) i 46 matek adopcyjnych (93,9% kobiet, które dokonały przysposobienia). Trzy matki adopcyjne były stanu wolnego.

W 41 sprawach przysposobienia dokonali małżonkowie wspólnie, w 42 przysposabiającym był mąż matki przysposobionego pasierba. Żony ojców przysposobiły pasierbów w 5 sprawach.

Gdy sąd orzekał w sprawie o rozwiązanie stosunku przysposobienia, stan cywilny części osób przysposabiających uległ zmianie w porównaniu z sytuacją, gdy przysposobienie było orzeczone.

Tabela 15. Stan cywilny przysposabiających, gdy orzekano o rozwiązaniu przysposobienia

Stan cywilny	Kobiety				Mężczyźni			
	liczba		procent		liczba		procent	
Pozostaje w małżeństwie	34		69,4		47		56,6	
Osoba rozwiedziona	6	Stan wolny 11	12,4	Stan wolny 22,5	26	Stan wolny 27	31,4	Stan wolny 32,6
Wdowieństwo	3		6,1		1		1,2	
Panna/ kawaler	2		4,0		0		0,0	
Brak danych	4		8,1		9		10,8	
Ogółem	49		100,0		83		100,0	

Źródło: Opracowanie własne.

W 29 przypadkach osoby, które pozostawały w małżeństwie, gdy orzekano przysposobienie nadal pozostawały ze sobą w małżeństwie. W pozostałych przypadkach, gdy w zbadanych sprawach o rozwiązanie przysposobienia stanem cywilnym rodzica adopcyjnego było małżeństwo, to z inną osobą niż ta, która była małżonkiem w dacie orzekania przysposobienia.

3.2. Różnica wieku między przysposobionymi dziećmi a matkami i ojcami adopcyjnymi

Nie we wszystkich aktach były precyzyjne dane dotyczące wieku stron stosunków przysposobienia. Inna była liczebność kobiet i mężczyzn, które przysposobiły dzieci.

Tabela 16. Różnica wieku pomiędzy przysposobionymi dziećmi a matkami i ojcami adopcyjnymi

Rodzic adopcyjny starszy od dziecka	Matki adopcyjne		Ojcowie adopcyjni	
	liczba	procent	liczba	procent
Mniej niż o 20 lat	1	2,2	10	12,5
Więcej niż o 20 lat do 25 lat	7	14,9	13	16,3
Więcej niż o 25 lat do 30 lat	16	34,0	27	33,8
Więcej niż o 30 lat do 35 lat	12	25,5	12	15,0
Więcej niż o 35 lat do 40 lat	11	23,4	10	12,5
Więcej niż o 40 lat do 45 lat	0	0,0	5	6,2
Więcej niż o 45 lat do 50 lat	0	0,0	3	3,7
Ogółem	47	100,0	80	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Uwzględniając zawarte w aktach informacje dotyczące wieku stron, można wskazać, że najczęściej różnica wieku między przysposobionymi dziećmi a matkami (34%) i ojcami adopcyjnymi (33,8%) była w przedziale od ponad 25 lat do 30 lat. Następnie najwięcej matek adopcyjnych było w 2 kolejnych grupach wiekowych. Udział przysposabiających kobiet starszych od dzieci o więcej niż 30 lat do 35 lat wynosił 25,5% przysposabiających matek, a udział starszych od dzieci o więcej niż 35 lat do 40 lat – 23,4%. Wśród ojców adopcyjnych udział starszych od dzieci o ponad 20 lat do 25 lat wynosił 16,3%, a starszych o ponad 30 lat do 35 lat – 15%. Częściej o 10 punktów procentowych niż w przypadku matek adopcyjnych (2,2%) przysposabiający mężczyźni byli starsi od przysposobionych dzieci o mniej niż 20 lat (12,5%). W grupach przypadków, gdy różnica wieku była większa niż 40 lat, nie było w zbadanych sprawach matek adopcyjnych. Udział ojców adopcyjnych starszych od przysposobionych dzieci o więcej niż 40 lat wynosił 9,9%.

3.3. Poziom wykształcenia osób przysposabiających

Niepełne były informacje na temat poziomu wykształcenia kobiet i mężczyzn mających pozycję osób przysposabiających w zbadanych sprawach. Brak danych o wykształceniu dotyczył 12,2% kobiet oraz 25,3% mężczyzn.

Tabela 17. Wykształcenie przysposabiających kobiet i mężczyzn

Poziom wykształcenia	Wykształcenie kobiet		Wykształcenie mężczyzn	
	liczba	procent	liczba	procent
Podstawowe	4	8,2	1	1,2
Zawodowe	11	22,5	29	34,9
Średnie techniczne	8	16,3	17	20,5
Średnie ogólne	1	2,0	1	1,2
Licencjat/inne pomaturalne	4	8,2	1	1,2
Wyższe magisterskie	15	30,6	13	15,7
Brak danych	6	12,2	21	25,3
Ogółem	49	100,0	83	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Przy uwzględnieniu tylko znanych informacji w ujęciu procentowym zważywszy na różną liczebność zbioru przysposabiających kobiet i zbioru przysposabiających mężczyzn, wśród kobiet najliczniejsze były grupy o wykształceniu wyższym od średniego (44,2%) oraz nie wyższym niż zawodowe (branżowe pierwszego stopnia) – 34,9%.

Wśród przysposabiających mężczyzn najliczniejszy był udział osób o wykształceniu nie wyższym niż zawodowe (branżowe pierwszego stopnia) – 48,4% oraz średnie technicz-

ne (27,5%). Istotna różnica wystąpiła zwłaszcza odnośnie do wykształcenia wyższego niż średnie. Udział przysposabiających kobiet z takim wykształceniem wynosił 44,2%, a przysposabiających mężczyzn 22,5%.

3.4. Ogólne informacje o sytuacji życiowej przysposabiających, gdy rozstrzygana była sprawa o rozwiązanie stosunku przysposobienia

Informacje na temat sytuacji osób, które dokonały przysposobienia, zawarte w aktach o rozwiązanie tego stosunku rodzinnoprawnego były ograniczone.

Jak wspomniano wcześniej, gdy sąd orzekał w sprawie o rozwiązanie stosunku przysposobienia, 34 matki adopcyjne spośród 49 były mężatkami, 6 było rozwiedzionymi, 3 owdowiały i nie zawarły kolejnego małżeństwa, 2 nadal były pannami, a o stanie cywilnym jednej z przysposabiających nie było informacji.

29 (59,2%) kobiet pozostawało w małżeństwie i we wspólnym pożyciu z tym samym mężczyzną, który był ich mężem w czasie orzekania przysposobienia. 7 (14,3%) pozostawało we wspólnym pożyciu z innym mężczyzną (nowym mężem, partnerem w związku kohabitacyjnym). 9 (18,4%) prowadziło jednoosobowe gospodarstwa domowe. Wiadomo było, że potrzeby mieszkaniowe 44 matek adopcyjnych (89,8%) były zaspokojone. O stanie cywilnym, sytuacji życiowej i mieszkaniowej pozostałych kobiet nie było informacji.

Stan zdrowia przysposabiających kobiet był w 30 (61,2%) przypadkach zadowalający, stosowny do osiągniętego wieku, a stan zdrowia 9 (18,4%) niezadowalający. Odnośnie do pozostałych nie było informacji.

33 matki adopcyjne były czynne zawodowo (67,3%), 2 były rencistkami (4%), 7 utrzymywało się z emerytury (14,3%). Co najmniej podstawowe potrzeby bytowe tych 42 kobiet były należycie zaspokojone dzięki ich aktywności zawodowej bądź świadczeniom emerytalnym i rentowym.

Wiadomo było, że potrzeby materialno-bytowe 2 przysposabiających nie były zaspokojone w pełni (4%). O sytuacji materialnej i zaspokojeniu usprawiedliwionych potrzeb pozostałych przysposabiających nie było w zbadanych aktach informacji.

Gdy orzekane było przysposobienie, wszyscy ojcowie adopcyjni, których było w zbadanych sprawach 83, byli żonaci. Gdy sąd orzekał w sprawie o rozwiązaniu stosunku przysposobienia, taki stan cywilny miało 47 (56,6%) mężczyzn.

Śród 47 ojców adopcyjnych, którzy pozostawali w małżeństwie, gdy sąd orzekał w sprawie o rozwiązaniu stosunku przysposobienia, 29 pozostawało w związku małżeńskim i we wspólnym pożyciu z kobietą, która była ich żoną, gdy orzekano przysposobienie. Pozostali w grupie żonatych (18) zawarli nowe małżeństwa. Jeden z ojców adopcyjnych był wdowcem. 26 rozwiedzionych nie zawarło kolejnego małżeństwa.

18 przysposabiających mężczyzn pozostawało we wspólnym pożyciu z inną kobietą niż matka adopcyjna bądź matka przysposobionego pasierba, 3 tworzyło wspólne gospodarstwo domowe z rodziną generacyjną i/lub ze swoimi dziećmi, a 9 prowadziło jednoosobowe gospodarstwa domowe. Potrzeby mieszkaniowe 58 (69,9%) ojców adopcyjnych były zabezpieczone należycie. W bardzo trudnej sytuacji w tym aspekcie pozostawało 3 (3,6%) przysposabiających, jeden (1,2%) był bezdomny. Sytuacja pozostałych nie wynikała z akt.

Odnosnie do stanu zdrowia ojców adopcyjnych, gdy sąd orzekał w sprawie o rozwiązanie stosunku przysposobienia, z akt wynikało, że był on zadowolający w 47 (56,6%) przypadkach, a niezadowolający w 15 (18,1%). Wiadomo było, iż jeden z nich wskutek choroby alkoholowej pozostaje w stanie demencji. O sytuacji zdrowotnej pozostałych ojców adopcyjnych nie było informacji.

Z akt wynikało, że 56 (67,5%) przysposabiających mężczyzn było czynnych zawodowo, 2 (2,4%) pobierało renty, a 5 (6,0%) emerytury. 58 (69,9%) miało zabezpieczone potrzeby materialno-bytowe w zadowolający sposób. Jeden (1,2%) pozostawał w Domu Pomocy Społecznej, uzyskując zasiłek w wysokości 400 zł miesięcznie. Wiadomo, że potrzeby 6 (7,2%) nie były należycie zaspokojone, a 2 (2,4%) pozostawało w niewątpliwy sposób w niedostatku. O sytuacji pozostałych, żyjących wówczas ojców adopcyjnych, nie było informacji.

Tabela 18. Wybrane informacje o sytuacji osobistej, bytowej i zdrowotnej przysposabiających kobiet i mężczyzn, gdy sąd orzekał w sprawie o rozwiązanie stosunku przysposobienia

Sytuacja przysposabiających		Matki adopcyjne (49=100%)		Ojcowie adopcyjni (83=100%)	
		liczba	procent	liczba	procent
Stan cywilny	Pozostaje w związku małżeńskim	36	73,5	47	56,6
	Stan wolny wskutek orzeczenia rozwodu	6	12,2	26	31,3
	Stan wolny wskutek owdowienia	3	6,1	1	1,2
	Panna/ kawaler	2	4,1	0	0,0
	Brak danych	1	2,0	8	9,7
	Nie dotyczy – nie żyje	1	2,0	1	1,2
Zadowolający stan zdrowia		30	61,2	47	56,6
Niezadowolający stan zdrowia		9	18,4	15	18,1
Aktywność zawodowa/ zarobkowa		33	67,3	56	67,5
Renta/ emerytura		9	18,3	7	8,4
Należycie zabezpieczone potrzeby materialne		42	85,7	58	69,9
Należycie zabezpieczone potrzeby mieszkaniowe		44	89,8	58	69,9
Bezdomność, pozostawanie w DPS		0	0,0	2	2,4

Źródło: Opracowanie własne.

Można domniemywać, że w dacie orzekania przysposobienia stan zdrowia oraz sytuacje materialna i mieszkaniowa przysposabiających były co najmniej zadowalające, skoro przysposobienie zostało orzeczone. Podczas jego trwania do orzekania w sprawie o rozwiązanie stosunku przysposobienia sytuacja uległa zmianie. Wydaje się, że w świetle informacji zawartych w aktach spraw o rozwiązanie stosunku przysposobienia więcej niekorzystnych zmian dotyczyło sytuacji ojców adopcyjnych.

IV. Postępowania w sprawach o rozwiązanie stosunku przysposobienia zakończonych rozstrzygnięciem merytorycznym w latach 2022–2023

1. Sprawy o rozwiązanie stosunku przysposobienia – ustalenia ogólne

1.1. Podmioty uprawnione do żądania rozwiązania stosunku przysposobienia, tryb postępowania, właściwość rzeczowa sądu

Sprawy o rozwiązanie stosunku przysposobienia są rozpoznawane w postępowaniu procesowym, stanowiąc jedno z postępowań odrębnych unormowanych w dziale II pt.: *Postępowanie w sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi* tytułu VII Księgi pierwszej Kodeksu postępowania cywilnego¹⁷.

Rozwiązania przysposobienia może żądać każda z jego stron (art. 125 § 1 k.r.o.). Uprawnienie takie nie przysługuje rodzicom dziecka, choć powszechnie przyjmuje się, że rozwiązanie przysposobienia powoduje nie tylko ustanie jego skutków, z wyjątkami przewidzianymi w ustawie (art. 126 k.r.o.), ale również „odżycie” stanu cywilnego poprzedzającego orzeczenie przysposobienia. Dlatego rodzice dziecka, nawet gdy nie przysługiwała im władza rodzicielska w czasie orzekania przysposobienia, mają osobisty i bezpośredni interes prawny w sposobie rozstrzygnięcia sprawy o rozwiązanie stosunku przysposobienia. Zgodnie z ustalonym orzecznictwem Sądu Najwyższego w procesie o rozwiązanie przysposobienia ich dziecka mogą występować jako interwenienci uboczni¹⁸.

Rozwiązania przysposobienia może żądać prokurator (art. 127 k.r.o.)¹⁹, który występuje przeciwko obu stronom stosunku przysposobienia (art. 454 § 4 k.p.c.). Przyjmuje się, że legitymacja prokuratora ma charakter materialnoprawny, co oznacza, że wytaczając powództwo o rozwiązanie przysposobienia, prokurator realizuje własne prawo, a nie prawo

¹⁷ Ustawa z 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1568 ze zm.) – dalej k.p.c.

¹⁸ Tak przykładowo SN w postanowieniu z 30 lipca 1968 r., II CZ 139/68, OSNC 1969, nr 5, poz. 96.

¹⁹ Zgodnie z art. 7 k.p.c.: „Prokurator może żądać wszczęcia postępowania w każdej sprawie, jak również wziąć udział w każdym toczącym się już postępowaniu, jeżeli według jego oceny wymaga tego ochrona praworządności, praw obywateli lub interesu społecznego. W sprawach niemajątkowych z zakresu prawa rodzinnego prokurator może wytaczać powództwa tylko w wypadkach wskazanych w ustawie”. Jednym z tych „wypadków” jest postępowanie o rozwiązanie stosunku przysposobienia (art. 127 k.r.o.).

przysposobionego lub przysposabiającego. Konsekwencją tego jest możliwość (co najmniej teoretyczna) doprowadzenia do rozwiązania przysposobienia wbrew woli jego stron (np. gdy prokurator wykaże, że do przysposobienia zainteresowani doprowadzili wyłącznie ze względów majątkowych²⁰ bądź dla zapewnienia polskiego obywatelstwa cudzoziemskiemu dziecku bez zamiaru jego wychowywania).

Artykuł 457 k.p.c. stanowi, że (między innymi) w sprawach o rozwiązanie przysposobienia odpis pozwu doręcza się prokuratorowi i zawiadamia się go o terminach rozprawy. Decyzja o wzięciu udziału w postępowaniu należy do prokuratora i nie podlega kontroli sądowej. Niezawiadomienie prokuratora o terminie rozprawy oraz niedoręczenie mu odpisu pozwu stanowi zarzut apelacyjny (art. 368 § 1 pkt 2 k.p.c.), a także podstawę skargi kasacyjnej (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.).

Zgodnie z art. 14 pkt 4 ustawy z 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich²¹ Rzecznik Praw Obywatelskich (RPO) może „żądać wszczęcia postępowania w sprawach cywilnych, jak również wziąć udział w każdym toczącym się już postępowaniu – na prawach przysługujących prokuratorowi”. Do RPO stosuje się art. 7 k.p.c. określający formy i przesłanki udziału prokuratora w postępowaniu cywilnym z modyfikacjami wynikającymi z kompetencji Rzecznika (art. 1 ust. 2 u.RPO). Rzecznik Praw Obywatelskich może żądać wszczęcia postępowania, między innymi, o rozwiązanie stosunku przysposobienia (art. 127 k.r.o.). Skorzystanie przez RPO z tego uprawnienia nie wymaga zgody stron (strony) stosunku przysposobienia.

Takie same uprawnienia przysługują Rzecznikowi Praw Dziecka (RPD) na podstawie art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy z 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka²².

Prokurator oraz wskazane podmioty (RPO i RPD) mogą wziąć udział w każdym toczącym się już postępowaniu o rozwiązanie stosunku przysposobienia.

Zgodnie z art. 17 pkt 1 k.p.c. do właściwości sądu okręgowego należą sprawy o prawa niemajątkowe i łącznie z nimi dochodzone roszczenia majątkowe. W sposób jednoznaczny zostały wyłączone z tej grupy sprawy o rozwiązanie przysposobienia²³. Są więc rozpoznawane w pierwszej instancji przez sądy rejonowe w wydziałach rodzinnych i nieletnich.

²⁰ Tak przykładowo H. Ciepla. [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2011, s. 915.

²¹ T.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1264 ze zm. – dalej u.RPO.

²² T.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 292. Zgodnie z art. 10 ust. 1 pkt 3 tej ustawy Rzecznik może „żądać wszczęcia postępowania w sprawach cywilnych oraz wziąć udział w toczącym się już postępowaniu – na prawach przysługujących prokuratorowi”.

²³ Nastąpiło to na podstawie art. 1 pkt 2 ustawy z 24 maja 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o komornikach sądowych i egzekucji (Dz.U. Nr 48, poz. 554). Przed wejściem w życie tej ustawy, co nastąpiło 1 lipca 2000 r. (art. 6 ustawy), sprawy o rozwiązanie stosunku przysposobienia nie były w sposób jednoznaczny wyłączone spod właściwości rzeczowej sądów (wojewódzkich) okręgowych. Wątpliwości nasuwało wyszczególnienie spraw o przysposobienie, jako wyłączonych z właściwości sądu wojewódzkiego (okręgowego), gdyż sprawy o przysposobienie są rozpoznawane w trybie szczególnego postępowania nieprocesowego przed sądem opiekuńczym (art. 585 § 1 k.p.c.) a sądem tym w świetle treści art. 568 § 1 k.p.c. był sąd

1.2. „Ważne powody” rozwiązania stosunku przysposobienia

Artykuł 125 § 1 zd. 1 k.r.o. stanowi, że: „Z ważnych powodów zarówno przysposobiony, jak i przysposabiający mogą żądać rozwiązania stosunku przysposobienia przez sąd”. Zapewne w subiektywnej ocenie strony powodowej, skoro wniosła pozew, podane w jego uzasadnieniu okoliczności stanowią ważne powody rozwiązania przysposobienia. Sformułowanie ustawowe nie powinno pozostawiać wątpliwości, że w każdej sprawie ocena wystąpienia oraz „ważności” powodów należy do sądu orzekającego i ma charakter indywidualny.

Wykładnia przepisu zawarta w opracowaniach prawniczych oraz w orzeczeniach Sądu Najwyższego nie jest jednak tak prosta i jednoznaczna. Wypracowano szereg wymagań, jakim powinny odpowiadać okoliczności stanu faktycznego, aby można było „zdiagnozować” wystąpienie powodów rozwiązania przysposobienia, rozumianych jako „szczególnie ważne przyczyny”²⁴, które doprowadziły w sytuacjach typowych do „zupełnego i trwałego rozkładu więzi rodzinnych, jakie powinny powstać wskutek orzeczenia przysposobienia” bądź spowodowały niepowstanie więzi oczekiwanych w należycie funkcjonującym stosunku rodzica i dziecka, szczególną rolę przypisując zawinieniu takiego stanu, mimo że wskazanych przesłanek (wzorowanych na ustawowym modelu rozvodu) nie przewiduje ustawa. Takie ujęcie ma uzasadnienie historyczne. Podczas obowiązywania ustawy z 27 czerwca 1950 r. – Kodeks rodzinny²⁵ dla uściślenia pojęcia „ważne powody” przy rozwiązaniu przysposobienia zastosowano analogię do przesłanek rozwodowych. Twórcą takiej koncepcji był Andrzej Stelmachowski²⁶.

W Kodeksie rodzinnym pozytywną przesłanką orzeczenia rozvodu (art. 29 § 1 k.r.) był zupełny i trwały rozkład pożycia między małżonkami, jeżeli nastąpił z ważnych powodów. Tak więc „ważne powody” występowały jako przesłanka rozstrzygnięcia zarówno w sprawach o rozwiązanie przysposobienia (art. 70 § 1 k.r.), jak i w sprawach o rozwiązanie małżeństwa przez orzeczenie rozvodu.

W unormowaniu przesłanek rozwodowych skutkiem zaistnienia „ważnych powodów” miał być rozkład pożycia małżeńskiego o określonych cechach (zupełności i trwałości). Ten swoisty związek był przenoszony na relacje między stronami przysposobienia. Oczekiwano

powiatowy, później rejonowy Przeważający był pogląd o właściwości w sprawach o rozwiązanie stosunku przysposobienia sądów (wojewódzkich) okręgowych rozpoznających te sprawy w trybie procesowym. Stanowisko to w szczególności wypowiedział SN w uchwale z 18 marca 1994 r., III CZP 24/94, OSNC 1994, nr 11, poz. 204. Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że z unormowania tego nie można było wyprowadzać wniosku, iż ustawodawca, używając terminologii „oraz o przysposobienie”, chciał wyłączyć z właściwości sądu wojewódzkiego sprawy o rozwiązanie przysposobienia.

²⁴ Tak SN w pkt XI. 3. uchwały całej Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z 9 czerwca 1976 r., III CZP 46/75, OSNC 1976, nr 9, poz. 184, zawierającej „Zalecenia kierunkowe w sprawie wzmożenia ochrony rodziny”.

²⁵ Dz.U. Nr 34, poz. 308 ze zm. – dalej k.r. Zgodnie z art. 70 § 1 k.r. z ważnych powodów zarówno przysposobiony, jak i przysposabiający mogli żądać rozwiązania stosunku przysposobienia przez władzę opiekuńczą.

²⁶ A. Stelmachowski, *Przysposobienie w polskim prawie rodzinnym*, Warszawa 1957, s. 224.

„rozkładu przysposobienia” co najmniej jako „ważnego”, ale w sytuacjach typowych niewystarczającego, powodu rozwiązania tego stosunku rodzinnoprawnego. Podczas obowiązywania Kodeksu rodzinnego koncepcja „rozwodowa” znalazła aprobatę w orzeczeniach Sądu Najwyższego wskazujących na „zerwanie więzi rodzinnej” i zawinienie powoda, które nie może być „wyłączne”, aby możliwe było orzeczenie zgodne z jego żądaniem²⁷.

Odmienne niż w Kodeksie rodzinnym z 1950 r., w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym jako pozytywną przesłankę orzeczenia rozwodu wskazano zupełny i trwały rozkład pożycia (art. 56 § 1 k.r.o.). Nie powtórzono wymagania przewidywanego w art. 29 § 1 k.r., aby ten stan „nastąpił z ważnych powodów”. Pozostawiono jako pozytywną przesłankę rozwiązania przysposobienia „ważne powody”, choć było możliwe rozwiązanie bardziej szczegółowe. Można by sądzić, iż to powinno spowodować przy wykładni art. 125 k.r.o. odstąpienie od koncepcji „rozwodowej”²⁸, ale tak się nie stało. Po wejściu w życie Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego dotychczasowa linia orzecznictwa (co do zasady) została zachowana. W opracowaniach systemowych²⁹, podręcznikowych³⁰ i komentarzowych³¹ koncepcja „rozwodowa” znalazła aprobatę, niekiedy z zaznaczeniem kierowania się tylko „pewną analogią ze sprawami rozwodowymi”³².

Nie ulega wątpliwości, że strona zainteresowana rozwiązaniem przysposobienia, zwłaszcza gdy jest reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika, formułując uzasadnienie pozwu, bierze pod uwagę orzecznictwo Sądu Najwyższego. Z tej przyczyny celowa wydaje się sygnalizacja wypracowanych w tym orzecznictwie wskazówek co do rozumienia niedookreślonego, ocennego pojęcia „ważne powody” oraz przykładów okoliczności, które w sytuacjach typowych, mimo że doprowadziły do stanu, w którym przysposobienie nie funk-

²⁷ Przykładowo w orzeczeniu z 18 czerwca 1956 r., 3 CR 301/56, OSPiKA 1958, nr 1, poz. 21 z glosą A. Stelmachowskiego, SN wskazał na „zerwanie więzi rodzinnej” i zawinienie powoda, które nie może być „wyłączne”, aby możliwe było orzeczenie zgodne z jego żądaniem. Także w orzeczeniu SN z 16 maja 1958 r., 1 CR 529/57, OSNCK 1960, nr 1, poz. 11, SN stwierdził, iż „nie może domagać się rozwiązania stosunku przysposobienia osoba, która sama zawiniła ważne powody uzasadniające, jej zdaniem, rozwiązanie przysposobienia (...), gdyż byłoby to sprzeczne z zasadami współżycia społecznego”. Podobnie w orzeczeniu z 28 stycznia 1960 r., 4 CR 208/59, RPEiS 1961, nr 1, s. 373, SN wyraził stanowisko, iż: „Materiałną przesłanką rozwiązania przysposobienia są ważne powody, jak zawinione ciężkie naruszenie obowiązków rodzinnych lub popełnienie czynów rażąco sprzecznych z zasadami współżycia społecznego, jeśli spowodowały one zerwanie więzi rodzinnej”.

²⁸ Zob. przekonujące stanowisko S. Grzybowskiego (*„Ważne powody” jako przesłanka rozwiązania stosunku przysposobienia*, *„Państwo i Prawo”* 1979, nr 6, w szczególności pkt V tego opracowania, s. 20–21).

²⁹ J. Ignatowicz [w:] *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, red. J.St. Piątkowski, Ossolineum 1985, s. 975, wskazał na kierowanie się „pewną analogią ze sprawami rozwodowymi”.

³⁰ M. Andrzejewski, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2010, s. 203, stwierdził, że: „Przysposobienie pełne i niepełne może zostać rozwiązane: 1) z ważnych powodów, 2) o ile nie będzie to sprzeczne z dobrem małoletnich dzieci, 3) na żądanie każdej ze stron oraz prokuratora, jednakże nie może żądać rozwiązania strona winna rozkładu, wynikającej z przysposobienia, więzi rodzinnej. Dwie ostatnie przesłanki rozwiązania przysposobienia **upodabniają tę instytucję prawną do rozwodu i separacji** [podkr. – E.H.Ł.]”. Podobnie (z odwołaniem się do dorobku orzecznictwa) J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2012, s. 335.

³¹ H. Cieplą [w:] *Kodeks...*, s. 901, z odwołaniem się do „ugruntowanego stanowiska w orzecznictwie, posługującym się analogią ze sprawami rozwodowymi”.

³² J. Gajda [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020, s. 977.

cjonuje należycie i nie spełnia przypisanej mu roli społecznej, nie jest to wystarczające dla zakwalifikowania ich jako „ważnych powodów” rozwiązania przysposobienia. Dobór przedstawionych poniżej ustaleń wynikających z orzeczeń Sądu Najwyższego nie ma charakteru wyczerpującego, a jedynie sygnalizacyjny i hasłowy. Przytoczone zostaną w szczególności nowsze orzeczenia i – co do zasady – wydane podczas obowiązywania Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, choć zwykle stanowią kontynuację linii orzeczniczej ukształtowanej po wejściu w życie Kodeksu rodzinnego z 1950 r.

1. *Konieczność „zlokalizowania” ważnych powodów rozwiązania stosunku przysposobienia „w sferze stosunków rodzinnych” pomiędzy rodzicem i dzieckiem*

Takie stanowisko wynika z licznych orzeczeń Sądu Najwyższego. Zostało wypowiedziane m.in. w postanowieniu z 21 lutego 2018 r., V CSK 463/17³³. Fragment tezy tego postanowienia brzmi: „Powody [rozwiązania stosunku przysposobienia – dop. E.H.Ł.] mogą mieć różny charakter, być zawinione, jak i niezawinione, przez jedną lub obie strony. Zawsze jednak muszą być zlokalizowane w sferze stosunków rodzinnych, charakterystycznych dla relacji między rodzicami a dziećmi”.

2. *Brak więzi rodzinnej pomiędzy stronami stosunku przysposobienia*

Brak więzi rodzinnej oczekiwanej pomiędzy stronami przysposobienia, które z mocy orzeczenia sądu mają wobec siebie pozycję rodzica i dziecka, wydaje się być konieczną, choć (w ocenie Sądu Najwyższego) zwykle niewystarczającą, przyczyną pozwalającą na stwierdzenie, że w analizowanym stanie faktycznym sprawy zachodzą „ważne powody” rozwiązania przysposobienia.

W uzasadnieniu postanowienia Sądu Najwyższego z 3 grudnia 2019 r., I CSK 342/19³⁴, zostało zawarte stwierdzenie: „Za **konieczną przesłankę** umożliwiającą w ogóle podjęcie oceny czy zachodzą poważne przyczyny uzasadniające rozwiązanie przysposobienia uznawane jest **wstępne ustalenie, że więzi rodzinne pomiędzy przysposabiającym a przysposobionym zostały trwale zerwane**. Sam rozkład więzi rodzinnej nie jest przy tym traktowany w art. 125 k.r.o. jako samoistny ważny powód rozwiązania przysposobienia” [wyróżn. – E.H.Ł.]”.

3. *„Ważne powody” braku więzi rodzinnej – zawinienie, ocena w świetle zasad współżycia społecznego*
Dodatkowe wymagania zwykle wymienia się po stwierdzeniu, że w danym przypadku zachodzi „brak nigdy nieistniejącej więzi rodzinnej” (tak w wyroku Sądu Najwyższego

³³ LEX nr 3373636.

³⁴ LEX nr 3583738.

z 25 września 1969 r., II CR 349/69³⁵) bądź sytuacja, gdy więź rodzinna „wygasła całkowicie i nieodwracalnie”. Najczęściej jest to wskazanie, że ów brak bądź wygaśnięcie więzi nastąpiło z ważnych powodów (tak w wyroku Sądu Najwyższego z 25 stycznia 1971 r., ICR 570/70³⁶). W tezie wcześniej zacytowanego wyroku z 3 grudnia 2019 r., I CSK 342/19, Sąd Najwyższy zamieścił następujące ustalenia: „Rozumienie ważnych powodów, które uzasadniają rozwiązanie przysposobienia uwzględnia podstawowe założenie, że **co do zasady przysposobienie jest stosunkiem trwałym, dożywotnim**, ma realizować **wartości rodzinne** w sposób możliwie zbliżony do stosunku między rodzicami a dziećmi. **Za ważny powód uznawane są przyczyny poważne i zazwyczaj zawinione**, np. ciężkie naruszenie obowiązków rodzinnych i popełnienie czynów rażąco sprzecznych z zasadami współżycia społecznego. (...) Nie budzi wątpliwości, że wystąpienie ważnych powodów rozwiązania przysposobienia może wynikać z zachowania czy innych okoliczności spowodowanych przez jedną lub przez obie strony stosunku przysposobienia, ale także przez przyczyny obiektywne, które przemawiają za jego rozwiązaniem [wyróżn. – E.H.Ł.]”

W licznych orzeczeniach wydanych jeszcze w ubiegłym stuleciu wskazuje się na rolę zasad współżycia społecznego przy ocenie, czy powody rozwiązania przysposobienia mają cechę „ważności”. Przykładowo w wyroku Sądu Najwyższego z 24 listopada 1971 r., I CR 512/71³⁷, o ważnych powodach napisano, że są to: „tego rodzaju okoliczności, które w świetle zasad współżycia społecznego usprawiedliwiają wystąpienie z żądaniem rozwiązania stosunku przysposobienia”.

W wyroku z 7 listopada 2014 r., IV CSK 412/14³⁸, Sąd Najwyższy, po przytoczeniu wcześniejszych swoich orzeczeń zawierających wykładnie art. 125 k.r.o., wskazujących na rolę winy i zasad współżycia społecznego, dokonał następującego, podsumowującego ustalenia: „Jako zawinione w stopniu uzasadniającym żądanie rozwiązania przysposobienia zakwalifikować można tylko **ciężkie naruszenie obowiązków rodzinnych i popełnienie czynów rażąco sprzecznych z zasadami współżycia społecznego** (orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 13 listopada 1958 r., 3 CR 201/57, PiP 1959, nr 7, s. 167 i z dnia 16 maja 1958 r., I CR 529/57, OSN 1960, poz. 11, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 1981 r., IV CR 180/81, nie publ.). Dokonywana na tle całokształtu okoliczności danej sprawy ocena dopuszczalności rozwiązania przysposobienia z punktu widzenia zawinienia strony występującej z takim żądaniem **w aspekcie zgodności z zasadami współżycia społecznego** powinna uwzględniać wiek przysposobionego i w przypadku osoby małoletniej przyznawać priorytet przesłance dobra dziecka [wyróżn. – E.H.Ł.]”.

³⁵ OSNPG 1970, nr 2, poz. 14.

³⁶ LEX nr 6861.

³⁷ OSNCP 1972, nr 4, poz. 79.

³⁸ LEX nr 1594079.

4. „Zasada rekryminacji”

Stosowanie analogii z przepisami rozwodowymi i przypisanie szczególnej roli winie w doprowadzeniu do niepowstania bądź zupełnego i trwałego rozkładu więzi rodzinnej, jaka powinna powstać i trwać po orzeczeniu przysposobienia, doprowadziło do wypowiedzania stanowiska, iż co do zasady nie powinno nastąpić rozwiązanie stosunku przysposobienia, gdy żąda tego strona, która zawiniła brak więzi (tak Sąd Najwyższy w wyroku z 15 marca 1974 r., I CR 72/74³⁹), a nawet ta, po której stronie „istnieją przyczyny rozkładu więzi rodzinnej” (tak Sąd Najwyższy w postanowieniu z 6 października 1972 r., I CR 454/72, niepubl., a także wyroku z 19 lipca 1982 r., IV CR 268/82⁴⁰).

5. Ustalenia „ważnych powodów” powinny być dokonywane odnośnie do całego okresu trwania stosunku przysposobienia

Wielokrotnie Sąd Najwyższy zwracał uwagę, że choć obowiązuje zasada aktualności orzeczenia, to sąd orzekający w sprawie o rozwiązanie przysposobienia powinien badać całość kształtu stosunków między przysposabiającym a przysposobionym i sposób ich kształtowania się w całym okresie trwania przysposobienia. Takie stanowisko zostało wypowiedziane np. w wyrokach z 17 czerwca 1970 r., II CR 227/70⁴¹; z 5 września 1975 r., I CR 526/75⁴²; z 30 czerwca 1979 r., IV CR 194/79⁴³; z 7 listopada 2014 r., IV CSK 412/14⁴⁴.

6. Przyczyny rozkładu więzi rodzinnej, które – co do zasady – nie powinny być traktowane jako „ważne powody” rozwiązania stosunku przysposobienia

W orzecznictwie Sądu Najwyższego można odnotować swoistą negatywną klasyfikację niektórych zdarzeń jako powodów rozwiązania przysposobienia. Mimo iż w istocie wywołały rozkład więzi rodzinnej, co zostało wykazane w postępowaniu, odmawia się zakwalifikowania ich jako „ważnych powodów” umożliwiających rozwiązanie stosunku przysposobienia. Z orzeczeń Sądu Najwyższego wynika, że (co do zasady) nie stanowią „ważnego powodu”:

- 1) zaniedbywanie obowiązków rodzicielskich przez przysposabiających (uchwała całej Izby Cywilnej z 9 czerwca 1976 r., III CZP 46/75⁴⁵, zawierająca „Zalecenia kierunkowe w sprawie wzmożenia ochrony rodziny”, wyraziła tę myśl następująco: „Orzekając

³⁹ Teza wyroku z 15 marca 1974 r., I CR 72/74, LEX nr 7434, brzmi jak następuje: „Jeżeliby winę powstania złych stosunków między powodem a małoletnim można było przypisać powodowi, to byłby to wprawdzie ważny powód rozwiązania stosunku przysposobienia ale nie na żądanie przysposabiającego”.

⁴⁰ LEX nr 1634486.

⁴¹ LEX nr 6751.

⁴² OSNCP 1976, nr 7–8, poz. 171.

⁴³ OSNCP 1980, nr 1–2, poz. 27.

⁴⁴ LEX nr 1594079.

⁴⁵ OSNC 1976, nr 9, poz. 184.

o rozwiązaniu przysposobienia sąd powinien mieć na uwadze, że przysposobienie, jako zdarzenie powodujące powstanie takiego stosunku, jaki istnieje między rodzicami i dziećmi, powinno być węzłem dozgonnym i że tylko szczególnie ważne przyczyny mogą prowadzić do jego rozwiązania. W szczególności w sytuacji, gdy przysposobiony jest jeszcze małoletni, zaniedbywanie obowiązków rodzicielskich przez przysposabiającego albo trudności natury wychowawczej, jakie on napotyka, nie uzasadniają rozwiązania przysposobienia, gdyż w zasadzie okoliczności te mogą prowadzić tylko do wydania takich decyzji, jakie sąd opiekuńczy wydaje w wypadku nieprawidłowego wykonywania władzy rodzicielskiej”);

- 2) najpoważniejsze nawet trudności wychowawcze sprawiane przez osobę przysposobioną (tak np. wyrok z 17 czerwca 1970 r., II CR 227/70⁴⁶, cytowany wcześniej fragment uchwały III CZP 46/75; wyrok z 13 września 2017 r., IV CSK 191/17⁴⁷);
- 3) niewłaściwe zachowania małoletniego (np. wyrok z 11 marca 1976 r., IV CR 29/76⁴⁸);
- 4) trudności wychowawcze napotykane przez osobę przysposabiającą (stanowisko takie zostało przyjęte w wyroku z 13 września 2017 r., IV CSK 191/17⁴⁹, i sformułowane następująco: „Trudności natury wychowawczej, choćby najpoważniejsze, jakie napotyka przysposabiający zasadniczo nie uzasadniają rozwiązania przysposobienia, a jest to przesłanka do zastosowania odpowiednich środków przez sąd opiekuńczy, **chyba że trudności wychowawcze wytworzą taką sytuację między przysposabiającym a przysposobionym, że dobro dziecka będzie przemawiać za rozwiązaniem przysposobienia** [wyróżn. – E.H.Ł.]”).

Niekiedy Sąd Najwyższy dopuszczał odstępstwa od takiego stanowiska, gdy zachowania osoby przysposobionej były skrajnie rażące, a konsekwencje trudności napotykanych przez rodziców adopcyjnych wywoływały poważny uszczerbek na ich zdrowiu⁵⁰, a także gdy przysposobienie nie spełniało społecznych funkcji, a jego trwanie naruszało godny ochrony interes strony powodowej⁵¹.

Od „trudności wychowawczych” odróżniana jest „bezsilność wychowawcza” (niemożność oddziaływania wychowawczego), która – w szczególności gdy osoba przysposobiona zbliża się do pełnoletności – może być potraktowana jako „ważny powód” rozwiązania przysposobienia (np. wyrok z 12 października 1977 r., II CR 390/77).

⁴⁶ LEX nr 6751.

⁴⁷ LEX nr 2398362.

⁴⁸ LEX nr 7808.

⁴⁹ LEX nr 2398362. Przegląd orzeczeń zawierających takie stanowisko zawiera opracowanie A. Partyk, *Trudności wychowawcze oraz niewłaściwe relacje rodzinne jako ważne powody dopuszczające rozwiązanie przysposobienia*, LEX 2022.

⁵⁰ Tak np. wyrok SN z 12 października 1977 r., II CR 390/77, LEX nr 8010.

⁵¹ Tak wyrok SN z 16 czerwca 1981 r., IV CR 180/81, LEX nr 8333.

1.3. Dobro małoletniego przysposobionego jako negatywna przesłanka orzeczenia o rozwiązaniu stosunku przysposobienia

„Dobro dziecka” ma w polskim porządku prawnym ugruntowany status zasady prawa rodzinnego⁵², czemu wielokrotnie dawał wyraz Sąd Najwyższy⁵³. Występuje także w innych niż prawo naukach społecznych i jest przedmiotem licznych opracowań uwzględniających różne jego aspekty. Pojęcie „dobro dziecka” występuje w różnych przepisach polskiego prawa. Odnotowania wymaga, że w ratyfikowanych umowach międzynarodowych, w tym w szczególności w art. 3 Konwencji o prawach dziecka⁵⁴, używany jest inny zwrot, który w oficjalnym przekładzie na język polski brzmi „najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka”⁵⁵.

W opracowaniach prawniczych wskazuje się, że dobro dziecka jest międzygałęziową konstrukcją normatywną, a jego interpretacja zależy od specyfiki danej gałęzi prawa⁵⁶. Nieostrość tego pojęcia wydaje się zamierzona, gdyż umożliwia uwzględnienie wszystkich niuansów konkretnego stanu faktycznego dotyczącego oznaczonego dziecka⁵⁷. W literaturze prawniczej sformułowano wiele autorskich definicji dobra dziecka, przytaczanych – także zbiorczo (przeglądowo) – w licznych publikacjach⁵⁸.

Zważywszy, że niniejsze opracowanie przedstawia wyniki badania orzecznictwa sądów powszechnych, które zwykle biorą pod uwagę stanowisko Sądu Najwyższego, celowe wydaje się przytoczenie jednej, szczególnie trafnej w mojej ocenie, wypowiedzi tego Sądu, zawartej w postanowieniu z 1 grudnia 2000 r., V CKN 1747/00⁵⁹: „Niezdefiniowane ustawowo, poję-

⁵² T. Smyczyński [w:] *System...*, s. 52–54.

⁵³ Przykładowo już w uchwale składu 7 sędziów SN z 13/20 listopada 1953 r., C 1964/52, OSN 1956, nr 2, poz. 32, jest zapis: „Słuszny jest pogląd, że dobro dziecka jest zasadniczym założeniem wyjściowym przy wykładni przepisów prawa dotyczących stosunków między rodzicami i dziećmi”. W postanowieniu z 6 października 2021 r., I NSNc 357/21, OSNKN 2021, nr 4, poz. 33, SN stwierdził: „Nakaz ochrony dobra dziecka stanowi podstawową, nadrzędną zasadę polskiego systemu prawa rodzinnego”.

⁵⁴ Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526.

⁵⁵ Wykładnia taka została zaprezentowana wkrótce po wejściu w życie konwencji wobec Rzeczypospolitej Polskiej, z dniem 7 lipca 1991 r. W uzasadnieniu uchwały SN (7) z 12 czerwca 1992 r., III CZP 48/92, OSNC 1992, nr 10, poz. 179, znalazło się stwierdzenie: „prawidłowe byłoby (...) tłumaczenie tego określenia [„l’interet supérieur de l’enfant” – dop. aut.] jako «nadrzędny interes dziecka». (...) Wyrażenie to ma zatem takie samo znaczenie, jak «dobro dziecka» traktowane jako wartość nadrzędna”. Stanowisko to Sąd Najwyższy potwierdził m.in. w uzasadnieniu postanowienia z 13 września 2022 r., II CSKP 1553/22, LEX nr 3485180.

⁵⁶ K. Hanas, *Konstrukcja normatywna „dobro dziecka” i jej sądowe stosowanie*, Lublin 2021, s. 15 i n.

⁵⁷ Sformułowanie definicji dobra dziecka nastąpiło w art. 21 pkt 2 projektu kodeksu rodzinnego, przygotowanego przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Rodzinnego i Opiekuńczego przy Rzeczniku Praw Dziecka, udostępnionego opinii publicznej w lipcu 2018 r.: „dobro dziecka – to stan, w którym dziecko osiąga prawidłowy, całościowy i harmonijny rozwój psychiczny, fizyczny i społeczny, z poszanowaniem jego godności i wynikających z niej naturalnych praw. Dobro to jest kształtowane w szczególności przez pozytywne relacje osobiste, relacje rodzinne i sytuacje wychowawcze” – https://www.brpd.gov.pl/sites/default/files/kodeks_rodzinny_projekt_z_uzasadnieniem.pdf (dostęp: 29 sierpnia 2024 r.).

⁵⁸ Zob. np. K. Hanas, *Konstrukcja...*, s. 15–41 oraz s. 46–61; E. Wojtaszek-Mik, *Dobro dziecka a odmowa jego wydania na podstawie art. 13 ust. 1 lit. b Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę*, „Prawo w Działaniu” 2022, nr 50, s. 44–72.

⁵⁹ LEX nr 52467.

cie to [dobro dziecka – dop. E.H.L.] w nauce prawa rodzinnego rozumiane jest jako postulowana w świetle powszechnie akceptowanej doktryny moralnej i bliżej określona w przepisach prawnych (w tym stanowiącej część krajowego porządku prawnego Konwencji o prawach dziecka) i judykaturze sądowej modelowa sytuacja dziecka. Ten idealizacyjny model zakłada, że dziecko wychowuje się w rodzinie – najlepiej naturalnej – w każdym razie w ustalonej sytuacji prawnorodzinnej, w atmosferze miłości, w warunkach pozwalających zaspokoić rozsądnie pojmowane jego potrzeby i najpełniej rozwijać jego talenty i zdolność samodzielnego, twórczego działania oraz kształtować charakter w duchu określonych ideałów. Istotne jest przy tym jego ukierunkowanie nie tylko na aktualną sytuację dziecka, lecz także na jego przyszłość i tej dalszej perspektywie ideału dojrzałego człowieka powinno być przyznane pierwszeństwo w kolizji z wartościami rozpatrywanymi jedynie z punktu widzenia aktualnych potrzeb dziecka”.

W literaturze pozaprawnej sformułowano szereg modeli dobra dziecka, ocenianych jako użyteczne zarówno dla biegłych, jak i dla sądu. Jako „integrujące koncepcje prawne i psychologiczne” dobra dziecka wymieniane są, między innymi, dwa modele „najlepszego interesu dziecka”: *Best Interest of the Child Model – BIC* z 1997 r. (autorzy: B.J. Jameson, M.F. Ehrenberg, M.A. Hunter) oraz model najlepszego interesu dziecka BIC z 2012 r. (autorka E. Zijlstra)⁶⁰.

Dobro przysposobianego jest pozytywną przesłanką orzeczenia przysposobienia, a zarazem negatywną przesłanką jego rozwiązania w okresie małoletności osoby przysposobionej. Wynika z tego, że mimo wystąpienia przez uprawniony podmiot do sądu z żądaniem rozwiązania przysposobienia i stwierdzenia przez sąd orzekający ważnego powodu rozwiązania przysposobienia, orzeczenie takie nie może nastąpić, jeżeli trwanie tego stosunku prawnego nadal realizuje zasadę dobra dziecka. Gdy wszczęto postępowanie o rozwiązanie przysposobienia, taka sytuacja może mieć miejsce skrajnie rzadko, gdy zważy się, że w sytuacjach typowych ważny powód rozwiązania stosunku przysposobienia jest rozumiany jako zupełny i nieodwracalny rozkład więzi między stronami, zaś zabezpieczenie kosztów utrzymania dziecka po rozwiązaniu stosunku przysposobienia jest możliwe w formie orzeczenia o utrzymaniu w mocy wynikających z rozwiązywanego przysposobienia obowiązków alimentacyjnych „stosownie do okoliczności” (np. tylko obowiązku przysposabiających na rzecz przysposobianego w okresie, gdy nie będzie w stanie utrzymać się samodzielnie). Skłania to ku przyjęciu tezy, że dobro dziecka może być przeszkodą do rozwiązania przysposobienia, gdy sąd oceni, iż uprawdopodobniona sytuacja osoby przysposobionej w przypadku rozwiązania stosunku przysposobienia będzie znacząco gorsza w dłuższej perspektywie czasowej od sytuacji, jakiej można oczekiwać przy zachowaniu tego stosunku, mimo iż nie funkcjonuje on w sposób należyty, a zasadnicza zmiana tego stanu jest nieprawdopodobna bądź mało prawdopodobna.

⁶⁰ W syntetycznej formie opis tych modeli przedstawiła, podając źródła, A. Pisarska, *Pojęcie „dobra dziecka”. Przegląd wybranych koncepcji*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia” 2023, vol. 36 (4), s. 187–193.

2. Strony i przebieg postępowania

2.1. Strony i ich reprezentacja w postępowaniu

W 17 sprawach (19,1%) postępowania toczyły się wskutek powództwa wniesionego przez osobę przysposobioną. W 72 sprawach (80,9%) rozwiązania przysposobienia 79 stosunków przysposobienia żądały osoby, które dokonały przysposobienia.

Tabela 19. Strona powodowa

Strona powodowa	Liczba spraw	Procent
Oboje małżonkowie, którzy przysposobili wspólnie	26	29,2
Jedno z małżonków, którzy przysposobili wspólnie	9	10,1
Ojczym, który przysposobił pasierbą	30	33,7
Macocho, która przysposobiła pasierbą	4	4,5
Osoba, która dokonała przysposobienia niebędącego wspólnym	3	3,4
Osoba przysposobiona	17	19,1
Ogółem	89	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Najczęściej zbadane sprawy toczyły się z powództwa osób, które dokonały przysposobienia pasierbów (34 sprawy – 38,2%). W 30 przypadkach byli to ojczymowie, w 4 macochy. Ojczymowie wytoczyli więc 33,7% spraw o rozwiązanie przysposobienia. Kolejną liczną grupą powodów byli małżonkowie, którzy dokonali przysposobienia wspólnego. Z ich inicjatywy toczyło się 26 (29,2%) spraw.

Gdy powodem była osoba, która dokonała przysposobienia (72 sprawy=100%), w 57 sprawach (79,2%) była reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika procesowego.

W 35 sprawach pozew dotyczył rozwiązania jednego stosunku przysposobienia z osobą, która w dniu jego wpływu do sądu była małoletnia. W kolejnych 3 sprawach pozew dotyczył więcej niż jednego stosunku przysposobienia w sytuacji, gdy jedna z pozwanych osób była małoletnia. W konsekwencji w 38 sprawach pozwany byli małoletni przysposobieni. W 34 (89,5%) sprawach reprezentowani byli przez ustanowionych w tym celu kuratorów. Funkcję tę sprawowali adwokaci. W pozostałych sprawach przysposobieni byli reprezentowani przez opiekunów.

W sprawach toczących się z powództwa osoby przysposobionej (17 spraw=100%) w dniu wpływu pozwu w 9 przypadkach (52,9%) powód był pełnoletni. W 5 takich sprawach był reprezentowany przez profesjonalnego pełnomocnika. Gdy powodem był małoletni przysposobiony, co miało miejsce w 8 sprawach, czterokrotnie w jego imieniu powództwo złożyła osoba mająca prawny status rodzica, która w 3 z tych spraw była reprezentowana przez ad-

wokata. W 2 sprawach pozew w imieniu małoletniego wniósł ustanowiony dla niego kurator będący adwokatem.

Gdy w sprawie występował rodzic dziecka (w tym niebędąca powodem osoba przysposabiająca, gdy przysposobienia dokonali oboje małżonkowie), to w 3 sprawach (co najmniej przez pewien okres trwania postępowania) jako reprezentujący przysposobionego jego przedstawiciel ustawowy, w kolejnych 3 sprawach jako interwenient uboczny, a w 24 sprawach jako świadek.

Tabela 20. Rodzic dziecka (w tym osoba współprzysposabiająca niebędąca powodem) w procesie

Rola rodzica osoby przysposobionej w procesie	Liczba spraw	Procent
Przedstawiciel ustawowy małoletniego przysposobionego	3	10,0
Interwenient uboczny	3	10,0
Świadek	24	80,0
Ogółem	30	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

W większości spraw małoletnie osoby przysposobione były reprezentowane przez kuratorów będących profesjonalistami (adwokatami), co stwarzało domniemanie należytej dbałości o interesy osoby przysposobionej, w tym aktywnego udziału w postępowaniu.

Tabela 21. Formy aktywności kuratorów

Formy aktywności kuratorów małoletnich przysposobionych	Liczba	Procent
Dogłębne zapoznanie się z sytuacją dziecka	7	20,6
Ustalenie z dzieckiem, jakiego wyniku postępowania oczekuje	5	14,7
Inicjatywa w postępowaniu dowodowym	8	23,5
Przedstawienie procesjonalnej odpowiedzi na pozew	19	55,9
Żądanie oddalenia powództwa „z ostrożności procesowej”	3	8,8
Zajmowanie umotywowanego stanowiska merytorycznego	5	14,7
Obecność na posiedzeniach sądu, o których został powiadomiony	27	79,4
Wnioskowanie o uzasadnienie orzeczeń w toku postępowania	1	2,9
Wnioskowanie o uzasadnienie wyroku	3	8,8
Złożenie apelacji	2	5,9
Złożenie odpowiedzi na apelację strony przeciwnej	2	5,9
Wniosek o przyznanie wynagrodzenia	19	55,9
Inne	1	2,9
Ogółem – 34=100%		

Źródło: Opracowanie własne.

Najczęstszą aktywnością kuratorów była obecność na wszystkich posiedzeniach sądu w formie rozprawy (79,4%). Nie było przypadku, aby kurator nie stawiał się na żadnym posiedzeniu sądu, ale w części spraw nie był obecny na wszystkich rozprawach, gdy miały miejsce ich odroczenia.

W 55,9% spraw kuratorzy przedstawili odpowiedź na pozew w formie pisma procesowego spełniającego kryteria jakościowe. W kilku przypadkach (8,8%) odpowiedź była krótka i niejednoznaczna, z odwołaniem się do „ostrożności procesowej”. Inicjatywę dowodową (zgłaszanie wniosków o przeprowadzenie dowodu) kuratorzy przejawili rzadziej niż w co czwartej sprawie (23,5%).

Biorąc pod uwagę stanowisko kuratora w sprawie oraz stanowisko reprezentowanej przez niego osoby wyrażone podczas wysłuchania bądź ustalone przez biegłych, można domniemywać, że stosunkowo rzadko kuratorzy ustalili, jakie są oczekiwania osoby przysposobionej co do wyniku postępowania. Niekiedy też wyrażali stanowisko odmienne, zapewne oceniając, iż lepiej służy dobru osoby przysposobionej niż jej własne stanowisko w sprawie. Z akt nie wynikało jednoznacznie, czy kuratorzy spotkali się z reprezentowanym przysposobionym osobiście w warunkach gwarantujących pełną swobodę wypowiedzi osoby przysposobionej.

2.2. Żądania pozwów wniesionych przez przysposabiających i ich uzasadnienie

2.2.1. Żądania pozwu

W sprawach z pozwu osoby przysposabiającej rzadko były przedstawione inne żądania poza rozwiązaniem stosunku przysposobienia. Najczęściej (w 16 pozwach) było to żądanie orzeczenia, iż przysposabiający powraca do nazwiska, jakie nosił przed orzeczeniem stosunku przysposobienia. Dwunastokrotnie uzasadniano to żądanie stwierdzeniem, że zostały zerwane wszelkie więzi pomiędzy stronami, więc brak argumentów, aby po rozwiązaniu stosunku przysposobienia obce sobie w świetle prawa osoby nosiły to samo nazwisko. W trzech przypadkach wskazano, że osoba przysposobiona hańbi nazwisko nabyte wskutek przysposobienia przez naruszanie norm społecznych i karnych, w tym jest karana za popełnione przestępstwa. W jednym przypadku żądanie nie było uzasadnione.

W 4 sprawach żądanie dotyczyło obowiązku alimentacyjnego. Dwukrotnie strona powodowa oczekiwała stwierdzenia w wyroku, że wygaśł jej obowiązek alimentacyjny wobec osoby pozwanej. W jednym przypadku wnosiła o stwierdzenie, iż nie zostaje zachowany obowiązek alimentacyjny po rozwiązaniu przysposobienia. W kolejnej sprawie wnosiła o orzeczenie, że jej obowiązek alimentacyjny w wysokości ustalonej we wskazanym wyroku będzie wykonywany do uzyskania pełnoletności przez osobę przysposobioną.

2.2.2. Uzasadnienie żądania rozwiązania stosunku przysposobienia wniesionego w okresie małoletności osoby przysposobionej – „ważne powody” rozwiązania przysposobienia

W większości spraw domagano się rozwiązania tylko jednego stosunku przysposobienia, w nielicznych więcej niż jednego (zwykle 2, a w jednej sprawie 4). W niektórych sprawach w czasie trwania procesu osoba przysposobiona osiągała pełnoletność. Można przyjąć, że w 38 sprawach w dniu wpływu pozwu o rozwiązanie stosunku przysposobienia co najmniej jedna z osób przysposobionych była małoletnia.

Tabela 22. Ważne powody rozwiązania stosunku przysposobienia wskazane w pozwach, gdy osoba przysposobiona była małoletnia

Ważne powody rozwiązania przysposobienia z małoletnią osobą przysposobioną	Liczba spraw	Procent
Ustała wszelka więź między stronami	31	81,6
Przysposobiony/a pod przemożnym wpływem rówieśniczych środowisk patologicznych – działania wychowawcze są wobec niego nieefektywne	6	15,8
Bezsilność wychowawcza powoda z różnych przyczyn, innych niż negatywny wpływ środowiska rówieśniczego na osobę przysposobioną	18	47,4
Przysposobiony/a dokonał/ dokonuje kradzieży, w tym na szkodę powoda	14	36,8
Przysposobiony/a pije alkohol (upija się)	10	26,3
Przysposobiony/a używa narkotyków/ dopalaczy	7	18,4
Przysposobiony/a jest wulgarny, dopuszcza się agresji słownej wobec powoda	17	44,7
Przysposobiony/a szarpie, bije powoda i inne osoby bliskie	11	28,9
Przysposobiony/a grozi powodowi i jego bliskim pobiciem, zabójstwem, kradzieżą, a groźby stwarzają obawę realizacji	11	28,9
Przysposobiony/a okazuje nienawiść/ mówi, że nienawidzi powoda	4	10,5
Przysposobiony/a okazuje niewdzięczność	6	15,8
Przysposobiony/a podjął zbyt wcześnie życie seksualne, wbrew wpajanim zasadom dotyczącym odpowiedzialności w tej sferze życia	3	7,9
Przysposobiony/a powrócił do swojej rodziny generacyjnej (wyprowadził się od powoda)	5	13,2
Przysposobiony/a nawiązał kontakty z rodziną, ignoruje powoda	7	18,4
Przysposobiony/ kompromituje powoda w środowisku	8	21,0
Powód został odseparowany od przysposobionego przez jego matkę	8	21,0
Powód nie ma środków finansowych na utrzymywanie dziecka	2	5,2
Powód jest chory, a jego stan uniemożliwia wychowywanie dziecka	1	2,6
Powód rozwiódł się z rodzicem dziecka	6	15,8
Powód rozwiódł się z osobą, z którą przysposobili wspólnie dziecko	3	7,9
Inne	22	57,9
38 pozwów=100%		

Źródło: Opracowanie własne.

W uzasadnieniu pozwów wymieniano różne ważne powody rozwiązania przysposobienia, zwykle więcej niż jeden. Wiele z nich było powoływanych w licznych uzasadnieniach. Częstotliwość wskazywanych ważnych powodów ilustruje zestawienie zawarte w tabeli 22⁶¹.

Najczęściej (81,6%) w uzasadnieniu pozwu wskazywano ustanie wszelkich więzi pomiędzy stronami, bezsilność wychowawczą powoda, (63,2%), wulgarność i agresję słowną osoby przysposobionej (44,7%), agresję fizyczną ze strony osoby przysposobionej kierowaną wobec powoda, a w części przypadków innych osób pozostających we wspólnym gospodarstwie domowym, np. rodzeństwa (28,9%), poważne poczucie zagrożenia ze strony osoby przysposobionej, która zapowiadała popełnienie czynów karalnych na szkodę powoda i/lub osób mu bliskich, w szczególności pobicia (osobiście bądź z pomocą osób trzecich, bądź osób trzecich na zlecenie osoby przysposobionej), a nawet zabicia, co uprawdopodobniają incydenty z grożeniem nożem i/lub innym niebezpiecznym narzędziem i przechowywaniach (z zamiarem zachowania w tajemnicy tego faktu) narzędzi niebezpiecznych we własnym pokoju. O poczuciu zagrożenia świadczyło zamykanie na noc na klucz drzwi pokoju, w którym śpi powód lub osoby bliskie powoda, a nawet „barykadowanie” wejścia do pokoju z obawy przed skrzywdzeniem w czasie snu. Poczucie zagrożenia, jako ważny powód rozwiązania przysposobienia, wystąpiło w uzasadnieniach 28,9% pozwów.

2.2.3. Uzasadnienie żądania rozwiązania stosunku przysposobienia z pełnoletnią osobą przysposobioną – „ważne powody” rozwiązania przysposobienia

Przysposabiający skierowali 37 pozwów o rozwiązanie choć jednego stosunku przysposobienia z osobą, która w dniu wpływu pozwu była już pełnoletnia.

Prawie we wszystkich uzasadnieniach (91,9%) jednoznacznie wskazano na brak więzi pomiędzy stronami przysposobienia. Większość pozostałych „ważnych powodów” rozwiązania stosunku przysposobienia była związana z postawą życiową osoby przysposobionej, której wyrazem było naruszanie powszechnie akceptowanych norm społecznych i popełnianie przestępstw (32,4%), nadużywanie alkoholu i innych środków psychoaktywnych (29,7%), tzw. pasożytniczy tryb życia (16,2%), nieakceptowalne zachowania wobec najbliższych osoby przysposobionej, np. stosowanie przemocy wobec współmałżonka/ partnera, niealimantacja przez osobę przysposobioną własnych dzieci, brak uznania dziecka pozamałżeńskiego (13,5%).

⁶¹ Pozycji „inne” zostały przyporządkowane bardzo zróżnicowane przyczyny związane z zachowaniami osoby przysposobionej, np. rozpowszechnianie nieprawdziwych informacji o stronie powodowej lub osobach bliskich, szantażowanie rodzeństwa, skłócanie rodzeństwa, fałszywe oskarżenia np. o molestowanie seksualne, demoralizacja potwierdzona orzeczeniami sądowymi, demoralizowanie młodszego rodzeństwa, a także związane ze stanem osoby przysposobionej, np. z jej chorobą psychiczną, objawami FAS, ADEHD, zaburzeniami więzi, o których powód nie był poinformowany przed decyzją o przysposobieniu, zaburzeniami zachowania itp.

Podobnie jak w przypadku zachowań małoletnich przysposobionych, wskazano obawę powoda o własne życie, zdrowie, mienie wobec gróźb ze strony osoby przysposobionej (18,9%).

Tabela 23. Ważne powody rozwiązania stosunku przysposobienia wskazane w pozwach, gdy osoba przysposobiona była pełnoletnia

Ważne powody rozwiązania przysposobienia z osobą pełnoletnią	Liczba	Procent
Ustała wszelka więź między stronami	34	91,9
Osoba przysposobiona narusza normy społeczne i prawne	12	32,4
Osoba przysposobiona nadużywa alkoholu (w tym choroba alkoholowa)	8	21,6
Osoba przysposobiona stosuje narkotyki/ dopalacze	3	8,1
Osoba przysposobiona prowadzi tzw. pasożytniczy tryb życia	6	16,2
Powód obawia się o swoje zdrowie, życie, mienie w związku z groźbami ze strony osoby przysposobionej	7	18,9
Osoba przysposobiona demonstruje nienawiść do powoda	4	10,8
Powód nie akceptuje nagannych wyborów i zachowań osoby pozwanej	5	13,5
Faktyczny powrót osoby przysposobionej do rodziny generacyjnej	2	5,4
Inne	10	27,0
37 pozwów=100%		

Źródło: Opracowanie własne.

Pozycji „inne” zostały przyporządkowane różne skonkretyzowane obawy powodów związane z trybem życia osoby przysposobionej, naruszaniem przez nią prawa oraz jej negatywnym stosunkiem do powoda.

Przykładowo wskazywano na: wyroki karne za popełnione przestępstwa, informacje o osadzeniu w zakładzie karnym, obawę o ewentualną odpowiedzialność majątkową za liczne przestępstwa internetowe i przestępstwa gospodarcze popełnione przez osobę przysposobioną, groźby, jakie wobec powoda kierowali wierzyciele osoby przysposobionej, uciążliwość wpływu na adres powoda kierowanych do osoby przysposobionej nakazów zapłaty, wezwań przez organy ścigania, wezwań z sądów do stawienia się tej osoby na rozprawach. Podawano przykłady niewdzięczności dorosłych osób przysposobionych oraz ich zachowań budzących w powodach strach i stałe poczucie zagrożenia.

2.3. Żądania pozwów wniesionych przez przysposobionych i ich uzasadnienie

W sprawach z powództwa osoby przysposobionej, których było 17, tylko w jednym przypadku żądała ona poza rozwiązaniem przysposobienia orzeczenia, iż powraca do nazwiska noszonego przed przysposobieniem. W jednej sprawie wnosiła o utrzymanie na jej rzecz obowiązku alimentacyjnego przysposabiającego.

2.3.1. „Ważne powody” rozwiązania przysposobienia na żądanie małoletniej osoby przysposobionej

Wskazane na uzasadnienie żądania rozwiązania przysposobienia przyczyny można sprowadzić do stwierdzenia, że przysposobienie nie spełnia swojej funkcji społecznej, gdyż osoba przysposabiająca nie wykonuje obowiązków rodzicielskich.

Tabela 24. Ważne powody rozwiązania stosunku przysposobienia wskazane w pozwach przez małoletnią osobę przysposobioną

Ważne powody w pozwach małoletniej osoby przysposobionej	Liczba spraw	Procent
Nie powstała i/lub ustała wszelka więź między stronami	4	50,0
Przysposabiający nie wykonywał obowiązków rodzicielskich	3	37,5
Przysposabiający został pozbawiony władzy rodzicielskiej	1	12,5
Przysposabiający jest alkoholikiem	1	12,5
Przysposobiony był i jest wychowywany tylko przez rodzica	1	12,5
Przysposobiony był wychowywany przez inną osobę	1	12,5
8 pozwów=100%		

Źródło: Opracowanie własne.

2.3.2. „Ważne powody” rozwiązania przysposobienia na żądanie pełnoletniej osoby przysposobionej

W sprawach z powództwa pełnoletniej osoby przysposobionej tylko w jednym przypadku więź między stronami została zachowana, a ważny powód rozwiązania przysposobienia miał charakter majątkowy.

Tabela 25. Ważne powody rozwiązania przysposobienia w pozwach pełnoletniej osoby przysposobionej

Ważne powody w pozwach pełnoletniej osoby przysposobionej	Liczba	Procent
Ustała bądź nigdy nie powstała więź między stronami	7	77,8
Przysposobiony faktycznie wrócił do rodziny generacyjnej	4	44,5
Przysposabiający nie okazywał pozytywnych uczuć	3	33,3
Przysposabiający nie wykonywał obowiązków rodzicielskich	2	22,2
Przysposabiający nadużywał alkoholu, stosował kary, przemoc	1	11,1
Przysposabiający jest alkoholikiem	1	11,1
Celem wewnątrzrodzinnego przysposobienia była legalizacja pobytu za granicą zbliżającego się do pełnoletności przysposabianego, strony chcą „powrotu” do swoich rzeczywistych ról rodzinnych (stanu sprzed adopcji)	1	11,1
Celem przysposobienia była legalizacja pobytu w RP przysposobionego, obywatela innego państwa	1	11,1
Osoba przysposobiona chce skorzystać z ulg podatkowych od przysporzeń majątkowych <i>inter vivos</i> i <i>mortis causa</i> ze strony rodziców swojego biologicznego, zmarłego ojca	1	11,1
9 pozwów=100%		

Źródło. Opracowanie własne.

„Ważne powody” przedstawione przez pełnoletnią osobę przysposobioną wskazują, że osoba przysposabiająca nie realizowała należycie obowiązków wynikających z przysposobienia.

2.4. Postępowanie przed sądem pierwszej instancji

2.4.1. Stanowisko strony pozwanej

Stanowisko strony pozwanej aprobujące rozwiązanie przysposobienia, choć niekiedy z dodatkowymi oczekiwaniami, wystąpiło w 39 sprawach (43,8%) i nieco przeważało nad przypadkami żądania oddalenia powództwa, jakie wystąpiło w 37 sprawach (41,6%).

Tabela 26. Stanowisko strony pozwanej wobec żądań pozwu

Stanowisko strony pozwanej wobec żądań pozwu	Liczba	Procent
Wnosi o oddalenie powództwa	37	41,6
Uznaje żądanie pozwu i przyznaje okoliczności faktyczne	24	27,0
Uznaje żądanie pozwu, ale kwestionuje jego uzasadnienie	13	14,6
Żąda rozwiązania przysposobienia, oddalenia innych żądań i/lub zgłasza własne żądania, np. dotyczące alimentowania	2	2,2
Pozostawia „do uznania sądu”	6	6,7
Inne, zmienne lub brak stanowiska	7	7,9
Ogółem	89	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Gdyby pominąć sprawy, w których strona pozwana nie zajęła jednoznacznego stanowiska, a tak było w 13 sprawach (14,6%), to rozwiązanie przysposobienia znalazło aprobatę u 51,3% pozwanych.

W 24 sprawach strona pozwana uznała żądania pozwu i przyznała okoliczności faktyczne podane przez stronę powodową na ich uzasadnienie. W 10 z nich sąd orzekł zgodnie z żądaniem bez weryfikowania podanych okoliczności i twierdzeń.

2.4.2. Wysłuchanie małoletnich osób przysposobionych

Szczególnie istotne wydawało się ustalenie stanowiska małoletniej osoby przysposobionej. Gdy pozew wpłynął do sądu, w 38 sprawach dotyczył osób małoletnich.

Bezpośrednie wysłuchanie małoletnich przysposobionych (art. 216¹ k.p.c.) miało miejsce tylko w 19 sprawach. Wiadomo, że w 8 przypadkach nastąpiło w sali sądowej, bez obecności innych osób, w 4 sprawach w tzw. niebieskim/ przyjaznym pokoju, raz w gabinecie sędziego.

W pozostałych przypadkach miejsce wysłuchania nie zostało oznaczone. Z wysłuchań były sporządzone notatki. W niektórych sprawach były zamieszczone w zamkniętych (zaklejonych i opieczętowanych) kopertach.

Wysłuchanie nie zawsze prowadziło do ustalenia jednoznacznego stanowiska odnośnie do przysposobienia. Co najmniej w 2 sprawach osoba przysposobiona nie wiedziała, że pozostaje w stosunku przysposobienia. Jedna z takich osób została przekonana przez matkę, że wysłuchanie dotyczy sprawy o alimenty należne od ojca (ojczyma, który dokonał przysposobienia i był uważany przez przysposobioną za biologicznego ojca). Sądy powiadomione o tej niewiedzy podczas wysłuchania zadawały pytania w taki sposób, aby poznać stan relacji z drugą stroną stosunku przysposobienia, ale nie zdradzić, jaki jest przedmiot sprawy.

Co najmniej w 11 innych sprawach, mimo braku wysłuchania, stanowisko osoby małoletniej zostało ustalone pośrednio przez biegłych (10-krotnie przez biegłych z OZSS, w jednej sprawie przez biegłego psychologa).

Biorąc po uwagę wysłuchanie i ustalenia dokonane przez biegłych, można było przyjąć, że małoletnie osoby przysposobione, które nie występowały w charakterze powodów (powodami były w 8 sprawach), w 6 sprawach deklarowały pragnienie pozostawania w stosunku przysposobienia i poprawy relacji z osobami przysposabiającymi. W 2 kolejnych oceniały, że wszelka więź o charakterze rodzinnym wygasła, ale chcą zachować prawny stosunek przysposobienia z innych przyczyn (jedna z nich wskazywała na pragnienie posiadania stanu cywilnego ukształtowanego przez adopcję, w tym zachowania nazwiska, druga aktualnie chciała pobierać alimenty, a w przyszłości nabyć spadek po osobach przysposabiających).

W 9 sprawach małoletnie osoby przysposobione negatywnie oceniały stronę powodową, chciały zdecydowanie rozwiązania stosunku przysposobienia, zakończenia wszelkich więzi, w tym prawnych.

W 11 innych sprawach zwracano uwagę na różne elementy stanu faktycznego, plany na przyszłość. Przykładowo jeden z przysposobionych wyrażał nadzieję, że ojciec adopcyjny przebywający w USA zaprosi go i będzie mógł się tam osiedlić na stałe, inny chciał formalnego powrotu do rodziny pochodzenia, wierząc, że ojciec biologiczny złoży oświadczenie o uznaniu ojcostwa. W innej sprawie przysposobiony oświadczył, że rozumie żądanie pozwu, przysposabiający są mu obojętni i oczekuje, że sąd „wyważy racje”.

W niektórych sprawach kuratorzy reprezentujący małoletnią osobę przysposobioną zajmowali odmienne od niej stanowisko, przeważnie domagając się oddalenia powództwa.

2.4.3. Udział prokuratora w postępowaniu i przejawy jego aktywności

Prokurator może wytoczyć powództwo o rozwiązanie stosunku przysposobienia (art. 454 § 4 k.p.c.). W zbadanych sprawach nie było takiego przypadku.

Zgodnie z art. 457 k.p.c. w każdej sprawie o rozwiązanie przysposobienia, niezależnie od tego, jaka osoba uprawniona wytoczyła powództwo, prokuratorowi doręcza się odpis pozwu oraz zawiadamia się go o terminach rozprawy. Jest to obowiązek niezależny od oceny sądu o celowości zawiadomienia, a więc wskazany przepis zawiera unormowanie szczególne w stosunku do art. 59 k.p.c., zgodnie z którym w każdej sprawie, w której sąd ocenił udział prokuratora za potrzebny, ma obowiązek zawiadomienia go o niej. Przyjmuje się, że doręczenie odpisu pozwu prokuratorowi i zawiadomienie go o terminach rozprawy w trybie art. 457 k.p.c. nie nakłada na prokuratora obowiązku udziału w sprawie, ale jedynie stwarza mu możliwość wstąpienia do postępowania, gdy oceni, że w danej sprawie jest to potrzebne, a decyzja ta nie podlega kontroli sądu. Prokurator może wstąpić do postępowania w każdym stadium, nie będąc związany z żadną ze stron.

Przyjmuje się, że obowiązek zawiadamiania prokuratora dotyczy wszystkich terminów, zarówno w pierwszej, jak i w drugiej instancji, choćby mimo doręczenia pozwu i zawiadomienia o wcześniejszych terminach prokurator nie wziął udziału w sprawie⁶².

W 74 (83,1%) sprawach z akt wynikało doręczenie prokuratorowi odpisu pozwu. Zawiadomienie o pierwszym terminie rozprawy przesłano w 71 (79,8%) sprawach, a o kolejnych terminach w 43 (48,3%) sprawach.

W 57 sprawach (w 64% spraw) prokurator zawiadomiony o sprawie przystąpił do niej. W jednym przypadku (1,1%) mimo braku zawiadomienia prokurator, który w inny sposób powziął wiadomość do sprawy, przystąpił do niej. Zwykle prokuratorzy, wobec których sądy wypełniły obowiązek zawiadomienia o sprawie, informowali na piśmie, iż do sprawy przystępują. Nie zawsze było to równoznaczne ze stawianiem na rozprawie i/lub zajęciem stanowiska merytorycznego odnośnie do żądań pozwu. Odnotowano jednak, że w niektórych sprawach, o których prokurator wiedział, choć nie był obecny na rozprawie, przysyłał do sądu zapytanie o zapadłe w sprawie orzeczenia i/lub prosił o przesłanie do wglądu akt sprawy.

Aktywność prokuratorów w poszczególnych sprawach była zróżnicowana. W jednej sprawie, mimo zgłoszenia udziału prokurator nie był obecny na rozprawie ani nie przedstawił stanowiska merytorycznego.

Aktywność prokuratorów obecnych choćby na jednym posiedzeniu sądu w formie rozprawy wyrażała się głównie w zadawaniu pytań stronom (w 38 sprawach), a także świadkom i/lub biegłym (w 16 sprawach). Doniosłe, choć relatywnie mało liczne (w 10 sprawach) było przedstawianie wniosków dowodowych. Niestety, trafne stanowisko prokuratora (np. odnośnie do przeprowadzenia dowodu z opinii OZSS bądź przesłuchania świadków) nie zawsze zostało uwzględnione. Statystyczne ujęcie aktywności prokuratorów w sprawach ilustrują dane przedstawione w tabeli 27.

⁶² Tak SN w wyroku z 15 marca 1974 r., I CR 71/74, OSPiKA 1974, nr 10, poz. 205.

Tabela 27. Aktywności prokuratora w postępowaniu

Aktywności prokuratora	Liczba spraw	Procent spraw	
		ogółem	brał udział
Obecność na wszystkich rozprawach	37	41,6	63,8
Obecność na jednej rozprawie, choć było ich więcej	13	14,6	22,4
Zgłoszenie choćby jednego wniosku dowodowego	10	14,6	17,4
Zadawanie pytań stronom	38	42,7	65,5
Zadawanie pytań świadkom i/lub biegłym	16	18,0	31,0
Przedstawienie stanowiska w piśmie procesowym	6	6,7	10,3
Stanowisko merytoryczne odnośnie rozstrzygnięcia	27	30,3	46,5
Inne	3	3,4	5,2
		89=100%	58=100%

Źródło: Opracowanie własne.

Nie we wszystkich sprawach, w których prokuratorzy zgłosili udział, i nie we wszystkich, w których przejawiali znaczniejszą aktywność, zajęli merytoryczne stanowisko w przedmiocie rozwiązania przysposobienia.

W 15 sprawach prokuratorzy wnosili o oddalenie powództwa. W 12 wnosili o rozwiązanie stosunku przysposobienia. W żadnym przypadku rozstrzygnięcia odmiennego wobec stanowiska prokuratora nie było jego wniosku o sporządzenie uzasadnienia wyroku ani wniesienia środka odwoławczego. Jednakże w jednej ze spraw prokurator przedstawił sądowi drugiej instancji swoje stanowisko w formie odpowiedzi na apelację.

2.4.4. Przeprowadzone dowody – weryfikacja stanowiska stron

Najczęściej przeprowadzonym dowodem (w 80 sprawach – 89,9% spraw) było przesłuchanie osób występujących po stronie powodowej.

Przesłuchanie osoby pozwanej nastąpiło w 44 sprawach (49,4%). Wysłuchanie dziecka na podstawie art. 216¹ k.p.c. miało miejsce w 19 sprawach (21,3%).

Istotny i stosunkowo często przeprowadzany (w 60 sprawach – 67,4%) był dowód z akt sprawy o orzeczenie przysposobienia. Przesłuchanie świadków zgłoszonych przez powoda miało miejsce w 49 (55,1%) sprawach, a świadków zgłoszonych przez pozwanego w 21 (23,6%) sprawach.

W celu ustalenia stanu więzi pomiędzy stronami sądy w 17 (19,1%) sprawach przeprowadziły dowód z opinii OZSS, a w 4 (4,4%) z opinii innych biegłych (psychologów). Istotnych informacji o charakterystyce stron dostarczały też opinie OZSS z innych spraw, dopuszczone w 7 sprawach (7,9%).

W 10 sprawach z różnych przyczyn postępowanie dowodowe miało wręcz symboliczny zakres, wyrok nie był uzasadniony i trudno o ocenę, jakie twierdzenia zawarte w uzasadnieniu pozwu zostały zweryfikowane pozytywnie oraz jakie okoliczności przesądziły o rozstrzygnięciu (w tym w jednej sprawie został wydany wyrok zaoczny).

Tabela 28. Przeprowadzone dowody i inne ustalenia

L.p.	Przeprowadzone dowody i inne ustalenia	Liczba	%
1.	Informacyjne wysłuchanie powoda	51	57,3
2.	Przesłuchanie powoda	80	89,9
3.	Informacyjne wysłuchanie pełnoletniego pozwanego	12	13,5
4.	Wysłuchanie dziecka (art. 216 ¹ k.p.c.)	19	21,3
5.	Informacyjne wysłuchanie przedstawiciela ustawowego małoletniego	2	2,2
6.	Przesłuchanie przedstawiciela ustawowego małoletniego	12	13,5
7.	Przesłuchanie strony pozwanej (w tym pełnoletniego przysp.)	44	49,4
8.	Przesłuchanie świadków zgłoszonych przez powoda	49	55,1
9.	Przesłuchanie świadków zgłoszonych przez pozwanego	21	23,6
10.	Z akt sprawy o orzeczenie przysposobienia	60	67,4
11.	Z akt spraw postępowań dotyczących władzy rodz. rodzica adop.	29	32,6
12.	Z innych spraw sądowych cywilnych/ karnych, dot. demoralizacji	30	33,7
13.	Wywiad środowiskowy w rodzinie adopcyjnej	18	20,2
14.	Wywiad środowiskowy w rodzinie pochodzenia dziecka	3	3,4
15.	Dokumentacja stanu zdrowia osoby przysposobionej	15	16,9
16.	Dokumentacja stanu zdrowia rodzica adopcyjnego	7	7,9
17.	Opinia ośrodka adopcyjnego	3	3,4
18.	Opinia OZSS przygotowana do rozpoznawanej sprawy	17	19,1
19.	Opinia OZSS przygotowana do innej sprawy	7	7,9
20.	Opinie biegłych spoza OZSS o przysposobionym	4	4,4
21.	Informacja/ opinia o przysposobionym ze szkoły, placówki	22	24,7
22.	Odpis zupełny aktu urodzenia przysposobionego	44	49,4
23.	Inne ⁶³	40	44,9

Źródło: Opracowanie własne.

⁶³ Kategoria „inne” obejmuje głównie dokumenty związane ze stanem faktycznym poszczególnych spraw, takie jak odpisy różnych aktów stanu cywilnego, odpisy wyroków (np. rozwodowych przysposabiających, karnych skazujących dotyczących osoby przysposobionej) decyzje o zmianie nazwiska, zagraniczna dokumentacja sprawy o orzeczenie przysposobienia, informacje policyjne o stronach, notatki policyjne z interwencji wynikających z drastycznych awantur domowych wywoływanych przez osoby przysposobione, świadectwa szkolne, dyplomy, fotografie, korespondencja, wywiad środowiskowy przeprowadzony w noclegowni, w której co pewien czas przebywała osoba przysposobiona itp.

W większości pozostałych spraw postępowanie dowodowe potwierdziło przedstawiony w uzasadnieniu pozwu stan faktyczny, choć jego ocena bywała zróżnicowana. Niemniej jednak aż w 70 sprawach wszystkie okoliczności faktyczne zostały pozytywnie zweryfikowane w całości, a w większości z nich (w 42 sprawach) także wywiedzione z nich przez stronę powodową oceny i wnioski znalazły potwierdzenie w postępowaniu dowodowym.

Tabela 29. Weryfikacja w postępowaniu twierdzeń zawartych w uzasadnieniu pozwu

Stanowisko strony pozwanej wobec żądań pozwu	Liczba	Procent
Całościowe potwierdzenie przedstawionego stanu faktycznego i jego oceny przez powoda	42	47,2
Całościowe potwierdzenie przedstawionego stanu faktycznego, ale nie jego oceny przez powoda	28	31,5
Częściowe potwierdzenie przedstawionego stanu faktycznego i jego oceny przez powoda	6	6,7
Częściowe potwierdzenie przedstawionego stanu faktycznego, inne oceny	2	2,3
Brak potwierdzenia faktów i ocen	1	1,1
Niewystarczające postępowanie dowodowe (np. tylko stanowisko powoda)	9	10,1
Wyrok zaoczny	1	1,1
Ogółem	89	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

We wcześniejszym fragmencie niniejszego raportu zostały przedstawione najistotniejsze elementy uzasadnienia pozwów wymieniające ważne powody rozwiązania przysposobienia. W wielu pozwach wskazywano na rozpad więzi emocjonalnych, niemożliwe do akceptacji zachowania osób przysposobionych, często zagrożonych demoralizacją bądź już zdemoralizowanych, bezsilność wychowawczą i wyczerpanie psychiczne przysposabiających. Przedstawiane okoliczności faktyczne zostały potwierdzone w całości aż w 78,7% spraw, a częściowo w kolejnych 9% spraw.

2.4.5. Wzajemne oceny, zarzuty, stan uczuć stron

W postępowaniu dowodowym sądy ustalają stan faktyczny spraw. Strony przedstawiają swoje stanowiska procesowe. W sprawach rodzinnych ujawniają się – niejako obok tych ustaleń i stanowisk – emocje, istotne, gdy na rozstrzygnięcie ma wpływ stan więzi uczuciowych pomiędzy stronami. Analiza tych stanów należy do biegłych. W aktach spraw odnotowano wypowiedzi stron zawierające wzajemne oceny, zarzuty i oczekiwania.

Osoby przysposobione, niezależnie od wypowiedzianego stanowiska procesowego, o ile w danej sprawie ustalono ich stosunek do przysposabiających, z reguły nie deklarowały wobec drugiej strony uczuć, jakie w większości występują w stosunkach pomiędzy dziećmi a rodzicami.

W sprawach, w których osoby przysposobione w dniu wpływu pozwu były małoletnie, co miało miejsce w 38 sprawach, tylko w 3 sprawach jednoznacznie deklarowały brak zarzutów (pozytywnie oceniały rodziców adopcyjnych).

Ci, którzy mieli zarzuty najczęściej (w 11 sprawach – 28,9%), twierdzili, że rodzice adopcyjni byli nadmiernie wymagający, niepoważliwi, rygorystyczni. Pod tymi pojęciami kryły się zróżnicowane stany faktyczne, w których kontekście zarzut był sformułowany. Niektórzy za nadmierne uważali oczekiwania związane z wynikami w nauce szkolnej i/lub w zaplanowanych przez rodziców zajęciach dodatkowych, np. w nauce gry na instrumencie, dodatkowej nauce języka obcego. Zajęcia takie, które w założeniu miały służyć pełnemu rozwojowi i budowaniu możliwości na przyszłość, bywały oceniane przez osoby przysposobione jako zbędne. Niekiedy przysposobieni twierdzili, że osiąganie oczekiwanych wyników nie uwzględniało ich możliwości intelektualnych i/lub fizycznych, potrzeby wypoczynku itp.

Tabela 30. Zarzuty małoletnich przysposobionych wobec rodziców adopcyjnych

Zarzuty małoletnich przysposobionych wobec rodziców adopcyjnych	Liczba	Procent
Byli/są nadmiernie wymagający, stosowali rygory, kary	11	28,9
Nie okazywali pozytywnych uczuć (aprobaty)	5	13,2
Nie okazywali zaufania	2	5,3
Traktowali gorzej niż inne dziecko w tej samej rodzinie	8	21,0
Narzucali swoje wybory (np. odnośnie do sportu, muzyki, nauki, kolegów)	3	7,9
Zaniedbywali wskutek własnego nałogu, np. alkoholizmu	2	5,3
Chcieli się „pozbyć”, umieścić w internacie, domu dziecka	1	2,6
Upokarzali, karali, okazywali negatywne uczucia	1	2,6
Inne ⁶⁴	5	13,2
Nie ma żadnych (ocenia tylko pozytywnie)	3	7,9
38 spraw = 100,0%		

Źródło: Opracowanie własne.

Inni zarzut nadmiernego rygoryzmu odnosili do planu dnia, limitowania czasu na zabawę i własne przyjemności (np. gry internetowe), spotkania z rówieśnikami. W szczególności starsi nastolatki tak postrzegali zakazy przebywania w określonych miejscach publicznych, wymagania informowania, co i gdzie robią, gdy nie pozostają ani w szkole, ani w domu, zakaz długotrwałego rozmawiania przez telefon, kontaktowania się za pomocą mediów społecznościowych, nakaz powrotu do domu o określonej godzinie (zwykle, obiektywnie

⁶⁴ W rubryce „inne”, w zestawieniu w tabeli, były takie zarzuty jak stosowanie przemocy, choćby „tylko” w formie krzyku, wobec matki osoby przysposobionej przez ojczyma, zarzut braku obrony dziecka przez jedno z rodziców, gdy drugie stosowało wobec niego przemoc, niespełnianie czasu wolnego z osobą przysposobioną, żal do rodzica adopcyjnego, który po opuszczeniu dotychczasowego mieszkania rodzinnego zaniechał spotkań.

późnej, np. 22–23, choć w ocenie osoby przysposobionej zbyt wczesnej). Oceniali, że rodzice ograniczają ich wolność osobistą i nie rozumieją potrzeb.

Relatywnie często (w 8 sprawach – 21%) przysposobieni zarzucali gorsze traktowanie w porównaniu z innym dzieckiem/ dziećmi w rodzinie, zwykle z rodzonym dzieckiem przysposabiających, ale też z dzieckiem przysposobionym wspólnie, choćby to był rodzony brat lub siostra stawiającego zarzuty, bądź z dzieckiem przysposobionym później, zwykle młodszym i „grzeczniejszym”.

Na trzecim miejscu wśród zarzutów (w 5 sprawach – 13,5%) było nieokazywanie pozytywnych uczuć miłości, dumy z osiągnięć dziecka, ogólnej aprobaty dla jego osoby podnoszącej poczucie własnej wartości.

W sprawach, w których osoby przysposobione były pełnoletnie (a takich spraw było 54)⁶⁵, najczęściej wskazywano brak aprobaty, okazywania pozytywnych uczuć (w 10 sprawach – 18,5%), nadmierne wymagania, system wychowawczy oparty na rygoryzmie i karach (w 9 sprawach – 16,7%), upokorzenia, okazywanie negatywnych uczuć (w 8 sprawach – 14,8%).

Tabela 31. Zarzuty pełnoletnich przysposobionych wobec rodziców adopcyjnych

Zarzuty pełnoletnich przysposobionych wobec rodziców adopcyjnych	Liczba	Procent
Byli/są nadmiernie wymagający, stosowali rygory, kary	9	16,7
Nie okazywali pozytywnych uczuć (aprobaty)	10	18,5
Nie okazywali zaufania	2	3,7
Traktowali gorzej niż inne dziecko w tej samej rodzinie	3	5,5
Narzucali swoje wybory (np. odnośnie do sportu, muzyki, nauki, kolegów)	4	7,4
Zaniedbywali, nie zaspokajali potrzeb	6	11,1
Chcieli się „pozbyć”, umieścić w internacie, domu dziecka	2	3,7
Upokarzali, karali, okazywali negatywne uczucia	8	14,8
W nieodpowiedni sposób poinformowali o przysposobieniu	1	1,8
Inne ⁶⁶	2	3,7
Nie ma żadnych (ocenia tylko pozytywnie)	7	12,9
54 sprawy = 100,0%		

Źródło: Opracowanie własne.

Większość z zarzutów stawianych rodzicom adopcyjnym nie zależała od tego, czy formułująca je osoba przysposobiona była małoletnia czy pełnoletnia. Nieco inne były proporcje.

⁶⁵ 35 spraw dotyczyło tylko małoletnich osób przysposobionych, a 51 spraw tylko osób pełnoletnich. 3 sprawy dotyczyły zarówno osób pełnoletnich, jak i małoletnich. Zważywszy na to, „powiększają” one zarówno zbiór spraw dotyczących małoletnich przysposobionych, jak i zbiór spraw dotyczących pełnoletnich przysposobionych.

⁶⁶ W jednej ze spraw zarzuty dotyczyły molestowania seksualnego, w drugiej postawy ojca adopcyjnego wobec matki przysposobionego, w szczególności dopuszczanie się zdrad małżeńskich.

Z uwagi na różną liczbę spraw dotyczących rozwiązania przysposobienia z osobami małoletnimi i pełnoletnimi zestawiać można tylko dane procentowe. Zostały zawarte w tabeli 32.

Tabela 32. Zarzuty przysposobionych wobec rodziców adopcyjnych

Zarzuty przysposobionych wobec rodziców adopcyjnych	Małoletni	Pełnoletni
Byli/są nadmiernie wymagający, stosowali rygory, kary	28,9	16,7
Nie okazywali pozytywnych uczuć (aprobaty)	13,2	18,5
Nie okazywali zaufania	5,3	3,7
Traktowali gorzej niż inne dziecko w tej samej rodzinie	21,0	5,6
Narzucali swoje wybory	7,9	7,4
Zaniedbywali wskutek własnego nałogu, np. alkoholizmu	5,3	11,1
Chcieli się „pozbyć”, umieścić w internacie, domu dziecka	2,6	3,7
Upokarzali, karali, okazywali negatywne uczucia	2,6	14,8
Inne	13,2	3,7
Nie ma żadnych zarzutów – ocenia tylko pozytywnie	7,9	12,9

Źródło: Opracowanie własne.

Tylko narzucanie przez rodziców własnych wyborów te dwie grupy przysposobionych wymieniły z prawie identyczną częstotliwością. Dla małoletnich przysposobionych najbardziej dolegliwe były: 1) nadmierne wymagania i rygoryzm, 2) poczucie gorszego traktowania w porównaniu z innymi dziećmi w rodzinie oraz 3) narzucanie własnych (nieakceptowanych) wyborów przez rodziców adopcyjnych; natomiast dla pełnoletnich: 1) nieokazywanie pozytywnych uczuć, 2) nadmierne wymagania oraz 3) upokorzenia i kary.

Pełnoletni częściej niż małoletni (o 5 punktów procentowych) nie mieli żadnych zarzutów wobec rodziców adopcyjnych, doceniali ich wysiłki i mieli świadomość uchybień po swojej stronie. Być może małoletni jeszcze nie zakończyli procesu adolescencji i byli mało samokrytyczni, a pełnoletni (zwłaszcza gdy byli już osobami dojrzałymi, mającymi niekiedy własne rodziny) potrafili zachować większy dystans i samokrytycyzm.

2.4.6. Samoocena osób przysposobionych w ich roli rodzinnej dziecka

W aktach 16 spraw (100%) małoletnia osoba przysposobiona dokonała oceny własnej postawy w rodzinie adopcyjnej i wobec rodziców adopcyjnych. Równoliczne (po 7 spraw, po 43,7%) były przypadki pełnego samozadowolenia, niedostrzegania jakiegokolwiek uchybienia po swojej stronie lub oceny, że własne zachowanie było typowe, „normalne” („tak wszyscy postępują”) oraz podejścia odmiennego, refleksyjnego, samokrytycznego wyrażającego się w stwierdzeniu, że pewne (nawet liczne) zachowania w przestrzeni społecznej i/lub wobec rodziców adopcyjnych były niewłaściwe (naganne), ale mimo świadomości tego osoba przysposobiona nie potrafiła

bądź we właściwym czasie nie chciała przyznać takich faktów, powiedzieć tego rodzicom, przeprosić ich, próbować unikać niewłaściwego działania. W 2 sprawach osoby przysposobione przyznawały, że ich postępowanie było naganne, ale usprawiedliwiały je postawą rodziców adopcyjnych, niejako na nich przerzucając swoją „winę”.

Tabela 33. Ocena własna zachowania przysposobionych wobec rodziców adopcyjnych w ujęciu procentowym

Ocena zachowania przysposobionych wobec przysposabiających	Małoletni	Pełnoletni
„Normalna”, jak innych osób w danym wieku	43,7	57,1
Popełniali błędy, wybryki, nie przepaszali, nie okazywali uczuć	43,7	28,6
Były złe zachowania, ale w reakcji na złe postawy rodziców	12,5	14,3

Źródło: Opracowanie własne.

W 21 sprawach (21=100,0%) pełnoletni przysposobieni ocenili swoją postawę. W ponad połowie przypadków (w 12 sprawach – 57,1%) wyrazili opinię, że ich zachowanie było „normalne, jak dziecka wobec rodziców”, nieodbiegające od zachowania innych w podobnym wieku. W 6 sprawach (28,6%) przyznali, że popełniali błędy, dopuszczali się wybryków i nagannych zachowań, ale nie umieli się do nich przyznać ani przeprosić za naganne postępowanie. Nie potrafili też okazać swoich pozytywnych uczuć przysposabiającym. W kolejnych 3 (14,3%) sprawach przysposobieni ocenili swoje zachowania jako naganne, ale będące reakcją na niewłaściwe zachowania rodziców (niejako „sprowokowane” postawą rodziców).

2.4.7. Uczucia przysposobionych wobec przysposabiających

Tylko w niektórych sprawach osoby przysposobione, mimo że nie były o to pytane, wyartykułowały stan swoich uczuć wobec rodziców adopcyjnych. Konieczne jest zastrzeżenie, że szczerłość tych wypowiedzi, zważywszy na sytuację, w jakiej zostały sformułowane i motywy, jakimi się kierowały osoby przysposobione, znajdujące się w określonej sytuacji procesowej, jest trudna do zweryfikowania.

W 25 sprawach (25=100,0%) małoletni przysposobieni ocenili swój stosunek uczuciowy wobec przysposabiających. Najczęściej (w 18 sprawach – 72%) była to obojętność, trzykrotnie (12%) miłość, ale bez umiejętności jej okazania ani zadeklarowania, dwukrotnie (8%) szacunek, pozytywne uczucia (jak wobec neutralnej, obcej osoby), dwukrotnie (8%) nienawiść, pragnienie „wymazania” z historii życia.

W 21 sprawach (21=100,0%) pełnoletni przysposobieni wypowiedzieli swoje uczucia wobec przysposabiających. Najczęściej (w 6 sprawach – 28,6%) czuli obojętność (brak emocji pozytywnych i negatywnych). W 4 sprawach (19,0%) uczucia były pozytywne, ale o charakterze „neutralnym”: szacunek, życzliwość, docenienie, ale w żadnym razie nie miłość dziecka wobec

rodzica. W kolejnych 3 sprawach (14,3%) była to miłość bez umiejętności jej wyślowienia/okazania, w następnych 3 przysposobieni twierdzili, że czują tylko nienawiść, nie chcą znać, pragną odciąć się, „wykreślenia na zawsze” z historii swojego życia osób przysposabiających.

Tabela 34. Deklarowane przez osoby przysposobione ich uczucia wobec rodziców adopcyjnych w ujęciu procentowym

Samoocena uczuć przysposobionych wobec przysposabiających	Małoletni	Pełnoletni
Obojętność	72,0	28,6
Szacunek, pozytywne uczucia, ale nie miłość	8,0	19,0
Miłość bez umiejętności jej okazania/ wyślowienia	12,0	14,3
Nienawiść	8,0	14,3
Inne, sprzeczne, trudne do sprecyzowania	--	23,8
Ogółem	100,0	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

W pozostałych 5 sprawach (23,8%) stan uczuć był mniej jednoznaczny, ze sprzecznościami, skrywaną nadzieją, że druga strona pierwsza wykona jakiś gest, naprawi relacje, ale z niechęcią do współdziałania, z obawą odrzucenia (np. przyznaniem pisanie w SMS-ach o własnej nienawiści, mimo pragnienia zadeklarowania miłości).

Jak wynika z tego zestawienia, uczucia skrajne (miłość-nienawiść) występowały rzadko. Zwykle też zachowania i wypowiedzi osób przysposobionych kierowane do rodziców adopcyjnych zaprzeczały uczuciu miłości i prawdopodobnie ich adresaci nie mogli nawet się domyślać pozytywnych uczuć wobec siebie.

2.4.8. Orzeczenie sądu pierwszej instancji – kontrola instancyjna – prawomocne rozstrzygnięcie

Postępowanie przed sądem pierwszej instancji w 58 (65,2%) sprawach zakończyło się wyrokiem rozwiązującym stosunek przysposobienia, a w 31 (34,8%) sprawach oddaleniem powództwa.

W wyrokach rozwiązujących przysposobienie rzadko były zamieszczane inne rozstrzygnięcia merytoryczne istotne z punktu widzenia interesów stron. Wynikało to, między innymi, z faktu rzadkiego przedstawiania dodatkowych żądań (np. odnośnie do brzmienia nazwiska osoby przysposobionej po rozwiązaniu stosunku przysposobienia, rozstrzygnięcia o obowiązku alimentacyjnym na przyszłość).

W 5 wyrokach sądy orzekły o powrocie osób przysposobionych do nazwiska noszonego przed orzeczeniem przysposobienia. W jednym przypadku powrót miał dotyczyć zarówno nazwiska, jak i imion noszonych przez osobę przysposobioną przed orzeczeniem przysposobienia.

W 5 wyrokach były rozstrzygnięcia dotyczące obowiązku alimentacyjnego. W 3 z nich sądy orzekły, że tylko na osobie przysposabiającej po rozwiązaniu przysposobienia ciąży obowiązek alimentacyjny wobec osoby przysposobionej bez rozstrzygnięcia dotyczącego wysokości świadczeń. W jednym wyroku sąd obciążył przysposabiającego obowiązkiem alimentacyjnym na rzecz osoby przysposobionej, ustalając sposób jego realizacji w formie comiesięcznych świadczeń pieniężnych w określonej kwocie. W jednym wyroku sąd stwierdził, że obowiązek alimentacyjny osoby przysposabiającej wobec osoby przysposobionej wygaś.

W każdym z 6 innych wyroków były inaczej sformułowane rozstrzygnięcia, które dotyczyły imienia, nazwiska i obowiązku alimentacyjnego. Były one następujące: 1) stwierdzenie, iż sąd nadaje osobie przysposobionej nazwisko o określonym brzmieniu (było to nazwisko noszone przed przysposobieniem); 2) stwierdzenie, że wzajemny obowiązek alimentacyjny pomiędzy stronami rozwiązanego przysposobienia nie zostaje zachowany na przyszłość; 3) stwierdzenie, iż obowiązek alimentacyjny osoby przysposabiającej wobec małoletniej jeszcze osoby przysposobionej ustaje z dniem osiągnięcia pełnoletności przez osobę przysposobioną; 4) stwierdzenie, że osoba przysposobiona po rozwiązaniu stosunku przysposobienia będzie nosiła imię i nazwisko o podanych brzmieniach (było to imię i nazwisko ustalone w postanowieniu o orzeczeniu przysposobienia); 5) i 6) stwierdzenie, iż imię i nazwisko nabyte przez osobę przysposobioną wskutek przysposobienia nie ulega zmianie.

74 wyroki (83,1%) uprawomocniły się bez kontroli instancyjnej. W 43 sprawach były to wyroki rozwiązujące stosunek przysposobienia. W 15 sprawach została wniesiona apelacja. Dwunastokrotnie apelację wniosła strona powodowa, dwukrotnie strona pozwana, a w jednym przypadku obydwie strony.

Tylko w jednej ze spraw obydwie strony podczas postępowania przed sądem drugiej instancji nie były reprezentowane przez profesjonalnych pełnomocników procesowych. W 13 sprawach obydwie strony były reprezentowane przez profesjonalnych pełnomocników procesowych. W jednej sprawie z pełnomocnikiem występował przeciwnik apelacji.

W 11 apelacjach powód wnosił o zmianę orzeczenia oddalającego powództwo i rozwiązania stosunku przysposobienia przez sąd drugiej instancji. W jednej sprawie strona pozwana wnosiła o zmianę wyroku rozwiązującego przysposobienie i o oddalenie tego powództwa. W jednej apelacji żądanie dotyczyło oddalenia powództwa, gdyż przysposobienie zostało rozwiązane oraz zmiany rozstrzygnięcia o obowiązku alimentacyjnym. W 2 apelacjach nie podważano rozstrzygnięcia o rozwiązaniu przysposobienia, ale żądano zmiany rozstrzygnięcia o obowiązku alimentacyjnym.

12 z 15 apelacji (80%) zostało oddalonych. W jednej sprawie sąd uchylił zaskarżone orzeczenie i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania. Po ponownym rozpoznaniu zostało wydane takie samo rozstrzygnięcie jak przy pierwszym rozpoznaniu sprawy i ten wyrok uprawomocnił się bez kontroli instancyjnej. W jednej sprawie sąd apelacyjny uchylił za-

skarżony wyrok oddalający powództwo i rozwiązał przysposobienie, utrzymując obowiązek alimentacyjny osoby przysposabiającej na rzecz osoby przysposobionej.

Tabela 35. Prawomocne wyniki postępowania

Wynik postępowań o rozwiązanie stosunków przysposobienia	Liczba		
	osób		spraw/wyroków
Rozwiązane przysposobienia z pełnoletnimi przysposobionymi	43	66	59
Rozwiązane przysposobienia z małoletnimi przysposobionymi	23		
Oddalone żądania, gdy przysposobiony był pełnoletni	17	30	30
Oddalone żądania, gdy przysposobiony był małoletni	13		
Ogółem	96		89

Źródło: Opracowanie własne.

Jak z powyższego wynika, tylko w jednym przypadku uległo zmianie rozstrzygnięcie odnośnie do rozwiązania przysposobienia (sąd pierwszej instancji powództwo oddalił, sąd drugiej instancji rozwiązał stosunek przysposobienia).

Ostatecznie w 59 sprawach (66,3% spraw) 66 stosunków przysposobienia (68,8% stosunków przysposobienia) zostało prawomocnie rozwiązanych.

2.4.9. Przebieg postępowania w czasie

Jednym z kryteriów doboru spraw do badania było ich prawomocne zakończenie w okresie od 1 stycznia 2022 r. do 31 grudnia 2023 r. Data wpływu pozwu do sądu nie była określona. Pozwy wpłynęły pomiędzy 26 października 2018 r. a 26 września 2023 r., najwięcej – 35 (39,3%) pomiędzy 26 stycznia a 28 grudnia 2022 r.

Tabela 36. Wpływ pozwu

Rok wpływu pozwu	Liczba	Procent
2018	1	1,1
2019	4	4,5
2020	14	15,7
2021	23	25,9
2022	35	39,3
2023	12	13,5
Ogółem	89	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Bardzo istotny wpływ na długość postępowania odgrywał upływ czasu pomiędzy datą wpływu pozwu do sądu a datą, w której miało się odbyć pierwsze posiedzenie w sprawie

w formie rozprawy. Okres ten wynosił od 27 dni do 1060 dni. Średni okres oczekiwania wynosił aż 250 dni, mediana 200 dni.

W jednej sprawie (1,1%) wyrok był wydany na posiedzeniu niejawnym. W 30 sprawach wyrok został wydany na pierwszym, a zarazem jedynym posiedzeniu (terminie) w formie rozprawy.

Tabela 37. Liczba rozpraw (terminów posiedzeń w formie rozprawy)

Rozprawy (posiedzenia sądu)	Liczba spraw	Procent
Jedno	30	33,7
Dwa	23	25,8
Trzy	21	23,6
Cztery	10	11,2
Pięć	2	2,3
Sześć	2	2,3
Nie było rozprawy	1	1,1
Ogółem	89	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

W pozostałych sprawach rozprawa była odraczana i w konsekwencji w 2 terminach odbyła się w 23 sprawach, w 3 terminach w 21 sprawach, w 4 terminach w 10 sprawach. W 2 sprawach było po 5 terminów i w 2 po 6 terminów. Rozprawy odbyły się w 88 sprawach. Liczbę rozpraw („terminów”) w sprawach odnotowano w tabeli 37.

Najkrótsze postępowanie przed sądem pierwszej instancji trwało 2 miesiące, najdłuższe 39 miesięcy (3 lata i 3 miesiące). Tylko w 6 sprawach (6,7%) postępowanie przed sądem pierwszej instancji trwało nie dłużej niż 3 miesiące, w 17 sprawach (19,1%) dłużej od 3 miesięcy do 6 miesięcy, w pozostałych 66 sprawach (74,2%) ponad 6 miesięcy. Średni okres od daty wpływu pozwu do daty wydania wyroku przez sąd pierwszej instancji wynosił 13,3 miesiące, mediana 11 miesięcy.

Jak wspomniano, w 84 sprawach wyroki sądów pierwszej instancji uprawomocniły się bez kontroli instancyjnej. W tych sprawach czas trwania postępowania w pierwszej instancji był zarazem całym okresem postępowania.

W sprawach, w których miała miejsce kontrola instancyjna, najkrótszy okres od daty wyroku sądu pierwszej instancji do daty wyroku sądu drugiej instancji wynosił 3 miesiące, najdłuższy – 27 miesięcy. Średni okres pomiędzy datami wyroków sądu pierwszej i drugiej instancji wynosił 7,4 miesiąca, mediana – 6 miesięcy.

W sprawach, w których była kontrola instancyjna, średni okres od daty wpływu pozwu do sądu do daty wyroku sądu drugiej instancji wynosił 25 miesięcy (2 lata i miesiąc), mediana 23 miesiące (rok i 11 miesięcy).

V. Rozwiązane stosunki przysposobienia

1. Charakterystyka ogólna

W 60 sprawach rozwiązano 66 stosunków przysposobienia, w tym w 34 wyrokach rozwiązane stosunki przysposobienia dotyczyły 39 pasierbów. W 5 wyrokach rozwiązujących 8 stosunków przysposobienia z pasierbami osobą, która dokonała przysposobienia, była macocha dzieci, w 29 wyrokach, dotyczących 31 stosunków przysposobienia, ojczym. 43 (65,2%) osoby, z którymi został rozwiązany stosunek przysposobienia w dniu wydania wyroku, który się uprawomocnił, były pełnoletnie.

Można ograniczyć się do stwierdzenia, że w sprawach zakończonych oddaleniem powództwa nie zachodziły ważne powody, aby je uwzględnić bądź (choć takie powody zachodziły) dobro małoletniego jeszcze przysposobionego przesądziło o sposobie zakończenia sprawy. Zważywszy na ocenny charakter zarówno pozytywnej, jak i negatywnej przesłanki rozwiązania przysposobienia, celowe jest przedstawienie skonkretyzowanych okoliczności, które zadecydowały o sposobie rozstrzygnięcia.

Tabela 38. Wskazane/ domniemywane przyczyny rozwiązania przysposobienia

Przyczyny rozwiązania przysposobienia w sprawach	Liczba	Procent
Nie powstała/wygasła więź emocjonalna między stronami	57	96,6
Domaganie się rozwiązania przysposobienia przez obie strony	42	71,2
Strona pozwana zawiniła stan rozkładu więzi rodzinnej	17	28,8
Dla powoda dalsze trwanie przysposobienia jest „nie do wytrzymania”	16	27,1
Osoba przysposobiona nawiązała więź z rodziną generacyjną	16	27,1
Występuje szansa kolejnego przysposobienia o dobrych rokowaniach	3	5,1
Zwolnienie podatkowe od znacznego przysporzenia	1	1,7
Pragnienie przysposobienia niepełnego w miejsce pełnego	1	1,7
Inne	15	25,4
59 wyroków rozwiązujących przysposobienie = 100,0%		

Źródło: Opracowanie własne.

Na podstawie uzasadnień wyroków oraz materiału dowodowego zgromadzonego w aktach spraw, w których wyrok nie został uzasadniony (a nieuzasadnionych było 61 – 68,5% wyroków), można podjąć próbę wskazania okoliczności, które najczęściej przesądziły o decyzji rozwiązania przysposobienia bądź o oddaleniu powództwa.

Jak wynika z zestawienia w tabeli, prawie we wszystkich sprawach (96,6%), w których stosunek przysposobienia został rozwiązany, więzi charakterystyczne dla relacji rodziców z dziećmi nie występowały pomiędzy stronami. Bardzo istotną rolę (71,2%) odegrało też obopólne dążenie do zakończenia przysposobienia. Na trzecim miejscu, choć ze zdecydowanie niższą częstotliwością (28,8%), uplasowało się zawinienie rozpadu więzi rodzinnej przez stronę pozwaną. Istotne znaczenie miały 2 okoliczności o takim samym udziale ilościowym (po 27,1%), choć o różnym charakterze. Była to okoliczność obiektywna, wskazująca na utratę społecznego uzasadnienia dla trwania stosunku przysposobienia, skoro osoba przysposobiona nawiązała (odnowiła) więź z rodziną generacyjną oraz nieakceptowalny dla rodzica adopcyjnego układ stosunków z osobą przysposobioną, będący dla niego „nie do wytrzymania”, nawet tylko w płaszczyźnie rodzinnego związku prawnego.

W kolejnych punktach niniejszego raportu są przedstawiane opisy stanów faktycznych wybranych spraw. Zważywszy na przedmiot opracowania, pominięte są przy tym opisie informacje o sędzie, który rozpoznał daną sprawę, a także sygnaturze akt. Nie podano też imion i nazwisk występujących w opisach osób, nawet w formie ich pierwszych liter. Gdy imiona bądź nazwisko pojawiają się w cytowanych wypowiedziach stron, opiniach, uzasadnieniach orzeczeń, zwykle są zastępowane znakiem „X”, a gdy wymieniane są w tym samym cytowanym tekście dane większej liczby osób, są zastępowane także innymi „neutralnymi” oznaczeniami literowymi.

2. Wybrane przypadki rozwiązyanych przysposobień

2.1. Rozwiązanie stosunku przysposobienia po upływie dłuższego czasu od osiągnięcia przez osobę przysposobioną pełnoletności

Opis przypadku

Charakterystyka sprawy

1. Rodzaj przysposobienia – pełne, dokonane przez małżonków wspólnie.
2. Wiek dziecka w dniu orzeczenia przysposobienia – 15 miesięcy (rok i 3 miesiące).
3. Płeć osoby przysposobionej – żeńska.
4. Nowy akt urodzenia osoby przysposobionej – został sporządzony.

5. Stosunek przysposobienia do dnia wpływu pozwu – trwał 36 lat i 2 miesiące.
6. Strona powodowa – przysposabiający małżonkowie.
7. Strona pozwana: przysposobiona – w dniu wpływu pozwu pełnoletnia.
8. Prokurator brał udział w postępowaniu. Na pierwszym posiedzeniu sądu w formie rozprawy zapowiedział zajęcie stanowiska po przeprowadzeniu postępowania dowodowego. Na drugim posiedzeniu, na którym zapadł wyrok, nie był obecny. Nie przedstawił stanowiska w formie pisma.
9. Strona powodowa była reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika procesowego.
10. Strona pozwana nie była reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika procesowego.
11. Stanowisko strony pozwanej – wniosła o oddalenie powództwa.
12. Ważniejsze dowody przeprowadzone w sprawie: przesłuchanie powodów, przesłuchanie jednego świadka zgłoszonego przez stronę powodową, z akt sprawy o orzeczenie przysposobienia, z odpisów aktów stanu cywilnego, z dokumentów medycznych (w tym kart informacyjnych leczenia szpitalnego) charakteryzujących stan zdrowia każdego z przysposabiających, z decyzji o wysokości opłat za pobyt pełnoletniego syna przysposobionej w Domu Pomocy Społecznej, którymi w głównej części zostali obciążeni dziadkowie z przysposobienia, z decyzji o celowych świadczeniach socjalnych przyznanych przysposobionej. Sąd postanowił odstąpić od przesłuchania pozwanej wobec jej nieusprawiedliwionego niestawiennictwa.
13. Postępowanie trwało – od 2 listopada 2021 r. do 2 września 2022 r.
14. Wynik postępowania – rozwiązanie przysposobienia z odstąpieniem od utrzymania w mocy wynikających z niego obowiązków alimentacyjnych.
15. Kontrola instancyjna – nie było.
16. Uzasadnienie wyroku – nie zostało sporządzone.

Stan faktyczny sprawy

Powodowie będący bezdzietnym małżeństwem przysposobili 15-miesięczną dziewczynkę. Różnica wieku między przysposabiającą a przysposobioną wynosiła 24 lata i 11 miesięcy. Przysposabiający był starszy od przysposobionej o 27 lat i 5 miesięcy. Przysposobiona ma status jedynaczki. Poza nią małżonkowie nie mają ani nie mieli innych wspólnych dzieci rodzonych bądź przysposobionych. Także żadne z małżonków nie miało dzieci z innych związków.

Rodzice adopcyjni obdarzyli przysposobioną miłością, zapewniali jej należyte warunki rozwoju. Z perspektywy czasu ocenili, że wychowywanie przysposobionej w okresie jej dzieciństwa było dla nich źródłem szczęścia i radości. Już w wieku przedszkolnym i wczesnym

szkolnym dostrzeganym problemem wychowawczym były częste kłamstwa dziewczynki. Jak powiedziała podczas przesłuchania matka adopcyjna: „Miała zdolności do kłamstwa. Kłamała już od przedszkola. (...) Ona kłamała praktycznie codziennie”.

Matka adopcyjna odnotowała, że dziecko to samo zdarzenie przedstawiało inaczej jej, a inaczej przykładowo jej matce (babci).

W okresie adolescencji przysposobiona sprawiała problemy wychowawcze wykraczające ponad przeciętne, związane z tym okresem rozwoju. Nie wykonywała należycie obowiązku szkolnego. Dokonywała kradzieży pieniędzy i wartościowych przedmiotów na szkodę rodziców adopcyjnych, później także osób obcych. Była uzależniona od nikotyny (papierosy zaczęła palić regularnie w wieku 12 lat). Spożywała alkohol. Po ukończeniu 15. roku życia często uciekała z domu. Matka adopcyjna twierdziła: „Wymagaliśmy od niej nauki i to jej nie odpowiadało. Pozwana przyznawała rację, obiecywała poprawę i robiła swoje. Miała wsparcie w szkole. Zapewnialiśmy jej korepetycje. Brakowało jej swobody, żeby mogła robić to co chce (...). Po jej zniknięciach, jak wróciła do domu oznajmiała, że jak nie może wyjść to ma już melinę. Ja ją przyjmowałam zawsze. Dzwoniłam do szkoły żeby ją przyjęli. I tak to wyglądało na okrągło”.

Gdy przysposobiona uciekała z domu, rodzice wielokrotnie poszukiwali jej samodzielnie bądź z pomocą policji. Była odnajdowana w miejscach traktowanych w środowisku miejscowym jako tzw. meliny. Wielokrotnie znajomi przyprowadzali ją do domu rodzinnego w stanie upojenia alkoholowego bądź w takim stanie odbierali ją rodzice adopcyjni wskutek zawiadomienia przez służby publiczne. Zgodnie z relacją matki adopcyjnej: „Policja przechwytywała ją na kradzieżach (...). W domu niczego jej nie brakowało, na pewno nie musiała kraść. Wydaje mi się, że chciała prowadzić inne życie. Wymagaliśmy od niej nauki i to jej nie odpowiadało”.

Rodzice adopcyjni poszukiwali przyczyn takiego stanu rzeczy, upatrując ich w nieprawidłowościach w rozwoju psychicznym przysposobionej. U małoletniej jednak nie zdiagnozowano zaburzeń psychicznych. Z inicjatywy przysposabiających podjęto konsultacje psychologiczne, terapię rodzinną, psychoterapię. Poszukiwali pomocy i wsparcia nie tylko u specjalistów z różnych dziedzin, ale też u siostr zakonnych i kapłana. Bezskutecznie. Zdiagnozowano problemy wychowawcze. Rodzice adopcyjni nie potrafili im sprostać.

Po osiągnięciu pełnoletności pozwana opuściła dom rodzinny, nie informując o miejscu pobytu. Wkrótce zaszła w nieplanowaną ciążę, którą prawdopodobnie odbyła w Domu dla Samotnych Matek w Warszawie (pochodzenie tego dziecka od ojca nie zostało ustalone). Rodzice adopcyjni przyjęli ją z niemowlęciem w 2003 r. Udzielali obojgu wszechstronnej pomocy.

Przebywając w domu rodzinnym, przysposobiona poznała mężczyznę, z którym zamieszkała wraz z dzieckiem w 2004 r., a w 2007 r. zawarła z nim swój pierwszy związek małżeński. Prawdopodobnie podczas uroczystości ślubnych w 2007 r. miał miejsce ostatni bezpośredni kontakt stron przysposobienia.

Według niezweryfikowanych informacji od pozwanej, zawartych w odpowiedzi na pozew, mąż okazał się alkoholikiem, a ona nie potrafiąc racjonalnie rozwiązać wynikających z tego problemów i działając impulsywnie, opuściła wspólne miejsce zamieszkania, udając się do Warszawy, bez jakiegokolwiek przygotowania, poczynienia starań o zatrudnienie tam i mieszkanie. W konsekwencji znalazła się w sytuacji osoby bezdomnej tułającej się pomiędzy różnymi noclegowniami i innymi placówkami pomocowymi. Nie zwróciła się o pomoc do rodziców, żywiąc przeświadczenie, że nie będą chcieli jej wysłuchać i ponownie przyjąć do siebie. W tej sytuacji najstarszy syn przysposobionej znalazł się w placówce opiekuńczej, a córka pochodząca z małżeństwa była wychowywana przez dziadków ojczystych.

Przysposabiający, dowiedziawszy się o miejscu pobytu najstarszego wnuka, przejęli nad nim pieczę. Wnuk zaczął sprawiać bardzo poważne problemy wychowawcze (podobnie jak wcześniej jego matka, choć o jeszcze większym nasileniu), którym przysposabiający nie sprostali i zrezygnowali ze sprawowanej przez 8 lat funkcji rodziny zastępczej dla niego.

Chłopiec przejawiał agresję, zachowania przemocowe, także autoagresję (tzw. cięcia), kradł, nadużywał alkoholu. Okazało się, że ma poważne zaburzenia psychiczne. W wieku 17 lat był z tej przyczyny hospitalizowany w szpitalu psychiatrycznym, a finalnie został umieszczony w Domu Pomocy Społecznej (dalej DPS), zapewne jako trwale niepełnosprawny, na koszt dziadków (co było bezpośrednią przyczyną powództwa o rozwiązanie stosunku przysposobienia).

Przysposobiona, która wielokrotnie zmieniała miejsca pobytu, w jednej z placówek w Warszawie poznała mężczyznę będącego ojcem jej 3 młodszych dzieci. W 2018 r. zawarła z nim związek małżeński po przeprowadzeniu rozwodu z mężem poślubionym w 2007 r.

O przebiegu tego małżeństwa nie ma informacji w aktach, niemniej jednak w czasie trwania postępowania o rozwiązanie przysposobienia pozwana informowała sąd, iż samotnie wychowuje 3 dzieci w wieku: 9 lat, 7 lat oraz roku i 8 miesięcy, z których jedno jest z niepełnosprawnością, co zostało udokumentowane przez stosowną decyzję. Poinformowała także, choć bez stosownej dokumentacji, że przeszła udar mózgu i w konsekwencji tego zdarzenia jest niepełnosprawna. Korzysta z pomocy socjalnej, zamieszkując w niewielkiej wsi położonej w innym województwie niż województwo, w którym stale mieszkają przysposabiający (oni nie zmienili swojego miejsca zamieszkania od daty przysposobienia).

Ważne powody rozwiązania przysposobienia

Przysposabiający wskazali, że ważnym powodem rozwiązania przysposobienia jest zupełny i trwały rozkład więzi rodzinnej, który powoduje, że: „utrzymywanie w istocie fikcyjnego stosunku rodzinnego nie leży ani w interesie społecznym ani samych zainteresowanych, przy czym to pozwana ponosi całkowitą odpowiedzialność za rozpad więzi rodzinnej z rodzicami

adopcyjnymi. (...) Wobec nieodpowiedzialnego i lekkomyślnego zachowania [przysposobionej – dop. E.H.Ł.], a także podjętych wyborów i stylu życia, powodowie nie powinni ponosić negatywnych konsekwencji jej działań, gdyż byłoby to sprzeczne z zasadami współżycia społecznego”.

Informowali, że nie utrzymują żadnych kontaktów z przysposobioną co najmniej od 15 lat. Przysposobiona córka wielokrotnie w tym okresie zmieniała miejsca pobytu, nie podejmując prób przekazania im informacji o swoich losach, mimo iż nie zmienili adresu swego przebywania ani numeru telefonu stacjonarnego od czasu, gdy przysposobiona wraz z nimi zamieszkiwała, i te dane były jej znane.

Powodowie wykazywali, że obciążenie ich kosztami pobytu wnuka z przysposobienia w DPS przy ich niewysokich przychodach i znacznych kosztach związanych z leczeniem poważnych przewlekłych chorób nierokujących pełnego wyleczenia, bardzo znacznie negatywnie wpływa na ich sytuację życiową.

Niezależnie od aspektu finansowego można domniemywać, że sytuacja wnuka wpływa na stan ich psychiki. Nie można wykluczyć, iż czują moralną odpowiedzialność za niego i są przekonani, że on oczekuje, iż ponownie się nim zajmą (choć sam nie podejmuje kontaktów), a to przekracza ich możliwości. Tak to ujęła przysposabiająca: „Nie odwiedzamy X. Jestem pod opieką psychologa, która powiedziała, że to nie byłoby dla nas dobre utrzymywanie z nim kontaktów. Liczyliby, że weźmiemy go do siebie, a nie jesteśmy w stanie się nim zająć. On jest bardzo chory. Wyobrażaliśmy sobie, że będzie żył jak inni ludzie”.

Ich pełnomocnik stwierdził także, iż powodowie obawiają się, że mogą zostać obciążeni świadczeniami alimentacyjnymi na rzecz innych dzieci swojej przysposobionej córki.

Sąd rozwiązał stosunek przysposobienia, a orzeczenia tego pozwana nie zaskarżyła, choć w odpowiedzi na pozew wносиła o jego oddalenie, twierdząc, iż w ostatnim okresie wznowiła kontakt telefoniczny z rodzicami adopcyjnymi, zaś jej najmłodsze dzieci zostały obdarowane przez jej matkę adopcyjną ubraniami o rozmiarach stosownych do ich wieku. Twierdzenie to nie zostało poparte jakimikolwiek dowodami, a powodowie i świadek zaprzeczyli, aby takie zdarzenia miały miejsce i zapewne sąd dał im wiarę (wyrok rozwiązujący przysposobienie nie został uzasadniony). W odpowiedzi na pozew przysposobiona dokonała też oceny swojej drogi życiowej oraz stosunku powodów do niej. Stosowny fragment wskazanego pisma brzmi jak następuje: „Każdy człowiek popełnia błędy, a w szczególności osoby młode, które zaczynają wkraczać w dorosłe życie. Jedni przechodzą to łagodnie, inni gwałtownie. (...) Pozwana miała kochających rodziców, czuła się bezpiecznie. Miała dosłownie wszystko i nie musiała nic robić. Z czasem jednak [przysposabiający – dop. E.H.Ł.] stali się nadopiekuńczy. Prawdopodobnie to przyczyniło się do tego, że zaczęła przejawiać złe zachowania i utrzymywać kontakty z nieodpowiednim towarzystwem. I jeszcze fakt, że jest dzieckiem adoptowanym. Zaczęło ją to wszystko przerastać i życie potoczyło się w złym kierunku. (...) Pozwana zna

tylko rodziców, którzy ją adoptowali. Jest im dozgonnie wdzięczna za to, że dorastała w domu pełnym ciepła, miłości, szacunku i opieki. Zdaje sobie sprawę z tego, że popełniła wiele błędów. Ale ma nadzieję, że rodzice jej kiedyś wybaczą i dadzą drugą szansę, ponieważ nieświadomie wyrządziła im tyle przykrości. Bardzo żałuje swojego postępowania (...).”

Ocenę swoich aktualnych uczuć wobec przysposobionej przedstawiła także w trakcie przesłuchania matka adopcyjna (a zeznania żony w pełni potwierdził ojciec adopcyjny, stwierdzając, że nie ma nic do dodania do nich): „Ja się za nią modłę, o zmianę jej charakteru, a uczucia wszystkie wygasły. Czuję jedynie odpowiedzialność moralną, że dostałam ją jako dziecko. Jako dziecko bardzo ją kochaliśmy, a teraz (...) tej miłości nie ma. Została jedynie litość i współczucie. (...) Uważaliśmy, że [przysposobiona – dop. E.H.Ł.] będzie dla nas wsparciem w przyszłości na stare lata. Jesteśmy zawiedzeni przebiegiem tej adopcji. Chcieliśmy ją, jej dzieci kochać, wspomagać ich, opiekować się nimi. (...) Więzy rodzinne zostały zerwane. Nie czuję żadnego sentymentu do tej osoby [przysposobionej – dop. E.H.Ł.]. Po tylu latach co ona nam uczyniła nie jest to możliwe. Ja długo czekałam, że się zmieni, że będzie dobrze ale to się nie spełniło”.

Uwagi

Konieczne jest odnotowanie, że przedmiotem analizy były tylko akta o rozwiązanie stosunku przysposobienia. Sąd orzekający w sprawie dysponował także archiwalnymi aktami sprawy o orzeczenie przysposobienia z 1985 r., które po wykorzystaniu w toku postępowania zostały zwrócone właściwemu sądowi. Zważywszy na brak uzasadnienia wyroku, nie są znane istotne dane, które – być może – znajdują się w aktach sprawy o orzeczenie przysposobienia.

W konsekwencji nie wiadomo, jaki był stan wiedzy przysposabiających o historii przysposobionego dziecka, jego stanie zdrowia, rozwoju, zdiagnozowanych problemach, przebiegu ciąży i przeżyciach w pierwszych 15 miesiącach życia dziecka, a także o jego rodzicach/rodzinie. Nie wiadomo, kto i w jaki sposób doprowadził do skojarzenia stron, a w szczególności, czy dokonał tego profesjonalnie ośrodek adopcyjno-opiekuńczy, który – również w latach 80. ubiegłego wieku – zwykle informował kandydatów na rodziców adopcyjnych o różnych problemach, jakie mogą być ich udziałem, poruszając, między innymi, problematykę tajemnicy przysposobienia wobec dziecka. Brak tych informacji uniemożliwia pełną analizę stanu faktycznego sprawy, w tym dokonanie oceny prawdopodobnych przyczyn niewłaściwej postawy przysposobionej.

W zacytowanym fragmencie odpowiedzi na pozew przysposobiona, oceniając bardzo krytycznie swoje zachowania z przeszłości, jako jedną z ich przyczyn wskazała swój status przysposobionego dziecka. Być może o fakcie przysposobienia dowiedziała się zbyt późno i/lub w nieodpowiedniej formie, co mogło wywołać poważną traumę, kryzys zaufania do

przysposabiających, a w konsekwencji niewłaściwą interpretację ich racjonalnych wymagań i nieadekwatną reakcję na nie.

Zastrzeżenia budzi niepodjęcie kolejnej próby przesłuchania przysposobionej w sposób tradycyjny w bezpośrednim kontakcie z nią, np. z wykorzystaniem pomocy sądowej, a nie w formie wideokonferencji. Z pozwaną, wezwaną na przesłuchanie w formie wideokonferencji, nawiązano łączność. Z protokołu rozprawy wynika, że powodowie potwierdzili jej tożsamość, a ona oświadczyła, że wnosi o oddalenie powództwa i zapewne rozpoczęła składanie wyjaśnień, jednakże jakość połączenia była bardzo zła. Nie było możliwe „zrozumienie treści przekazywanych przez pozwaną”, a w konsekwencji jej przesłuchanie w tym dniu, co stwierdziła przewodnicząca składu orzekającego. Sąd, odraczając rozprawę, zobowiązał pozwaną do: „zapewnienia warunków technicznych umożliwiających przeprowadzenie wideokonferencji, w tym dostępu do urządzenia zapewniającego właściwy przekaz dźwięku i obrazu, a w przypadku niemożliwości zapewnienia tych warunków, do poinformowania o tym sądu w terminie do (...)”.

Powyższego pozwana nie dopełniła, nie stawiała się na posiedzeniu sądu bez usprawiedliwienia i z tej przyczyny sąd postanowił odstąpić od jej przesłuchania. W konsekwencji w sposób pełny zostało przedstawione tylko stanowisko strony powodowej, uwiarygodnione jedynie przez zeznania świadka związanego rodzinnie z przysposabiającą (małżonka jej siostry).

Ocena, że nastąpił zupełny i trwały rozpad więzi rodzinnej, jaka powinna łączyć strony stosunku przysposobienia, nie budzi wątpliwości, szczególnie, że przysposobiona w odpowiedzi na pozew przyznała swoje niewłaściwe zachowania oraz bardzo pozytywnie oceniła postawę rodziców adopcyjnych wobec niej. Odnotowania jednak wymaga, że w orzecznictwie Sądu Najwyższego zwraca się też uwagę na całokształt sytuacji w rodzinie, której skład wynika z przysposobienia. Pomijając aspekt finansowy, ustanie więzi prawnej pomiędzy przysposabiającymi a ich wnukiem z przysposobienia, którego w dzieciństwie wychowywali, zapewne może przyczynić się istotnie do pogorszenia jego dobrostanu psychicznego. W pewnej „konkurencji” pozostaje więc (co najmniej) dobro tego wnuka i dobro przysposabiających, którzy ponieśli bardzo wysoką emocjonalną cenę nieudanej adopcji. Ten aspekt nie był badany.

2.2. Rozwiązanie stosunku przysposobienia po osiągnięciu przez osobę przysposobioną pełnoletności podczas trwania postępowania, w którym pozew wpłynął do sądu, gdy osoba przysposobiona była małoletnia

Opis przypadku

Charakterystyka sprawy

1. Rodzaj przysposobienia – pełne, dokonane przez małżonków wspólnie.
2. Wiek dziecka w dniu orzeczenia przysposobienia – 3 lata i 9 miesięcy.

3. Płeć osoby przysposobionej – męska.
4. Nowy akt urodzenia osoby przysposobionej – został sporządzony.
5. Stosunek przysposobienia do dnia wpływu pozwu – trwał 13 lat i 2 miesiące.
6. Strona powodowa – przysposabiający małżonkowie.
7. Strona pozwana: przysposobiony – w dniu wpływu pozwu małoletni.
8. Strona powodowa była reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika procesowego.
9. Strona pozwana była reprezentowana w okresie małoletności przez kuratora ustanowionego przez sąd, którym był profesjonalista – adwokat.
10. Stanowisko strony pozwanej wyrażone przez kuratora w okresie małoletności pozwanego – żądanie oddalenia powództwa. Po osiągnięciu pełnoletności pozwany wyraził zgodę na rozwiązanie stosunku przysposobienia.
11. Prokurator nie brał udziału w postępowaniu, o którym został powiadomiony.
12. Ważniejsze dowody przeprowadzone w sprawie: przesłuchanie powodów, z akt postępowania sprawy o orzeczenie przysposobienia, z akt postępowania opiekuńczego, z akt postępowania poprawczego wobec nieletniego przysposobionego, z 2 opinii OZSS, z opinii Zakładu Poprawczego dotyczącej przysposobionego, z odpisów aktów stanu cywilnego.
13. Postępowanie trwało – od 15 lutego 2022 r. do 10 marca 2023 r.
14. Wynik postępowania – rozwiązanie przysposobienia.
15. Kontrola instancyjna – nie było.
16. Uzasadnienie wyroku – nie zostało sporządzone.

Stan faktyczny sprawy

Po 5 latach bezdzietnego małżeństwa, zawartego w 1994 r., podczas których późniejsi powodowie w referowanej sprawie podejmowali badania i terapie mające doprowadzić do poczęcia dziecka, które okazały się nieskuteczne, podjęli decyzję o rodzicielstwie adopcyjnym. Zostali do niego zakwalifikowani przez ośrodek adopcyjno-opiekuńczy po przejściu wymaganego postępowania przygotowawczego.

W grudniu 2002 r. przysposobili 5-miesięczną dziewczynkę wymagającą rehabilitacji i specjalistycznego leczenia. Nawiązali z przysposobioną więź emocjonalną i skrupulatnie realizowali jej leczenie i rehabilitację. Rodzicielstwo adopcyjne dawało im satysfakcję.

W 2005 r. podjęli decyzję o kolejnym przysposobieniu. Po 3-letnim oczekiwaniu na wskazanie dziecka, które mogliby adoptować, wskazano im chłopca, który został przysposobiony 10 grudnia 2008 r. Liczył wówczas 3 lata i 9 miesięcy.

Pierwsze 2 lata życia chłopiec spędził pod pieczę rodziców. Prawdopodobnie był ofiarą przemocy i doznał wielu traumatycznych przeżyć. Po odebraniu go z domu rodzinnego, do czasu przysposobienia przebywał w placówce opiekuńczej.

Przysposabiający twierdzili, że nie zostali dokładnie zapoznani z historią dziecka ani nie poinformowano ich o zagrożeniu procesu nawiązywania więzi przez dziecko oraz o potrzebie stosowania szczególnych metod wychowawczych mogących zniwelować skutki zaniedbań i przemocy, jakiej małoletni doznał w najwcześniejszym dzieciństwie.

Przez cały czas od orzeczenia przysposobienia małoletni wymagał ponadprzeciętnej uwagi, szczególnej opieki oraz sprawiał problemy wychowawcze. Przysposabiający zakładali, że napotykanne problemy mają charakter przejściowy i przysposobiony z nich „wyrośnie”. Tak się jednak nie stało.

Rodzice adopcyjni zgłosili się z przysposobionym do Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej, ale stosowane wskazówki i zalecenia tam przedstawione nie przyniosły oczekiwanej zmiany zachowania przysposobionego.

Już w pierwszych latach nauki szkolnej małoletni bardzo często kłamał, oszukiwał, niewłaściwie zachowywał się wobec nauczycieli i rówieśników, „podkradał” pieniądze z portfeli rodziców. Nie wykonywał podstawowych obowiązków domowych (np. sprzątanie własnego pokoju) i szkolnych (odrabianie zadań domowych). Łamał zakazy formułowane dla jego dobra (np. kupował wbrew woli rodziców szkodliwe dla niego napoje energetyczne).

Zachwiania mogące świadczyć o niedostosowaniu społecznym nasilały się mimo dobrych wzorców osobowych, jakie stanowili rodzice adopcyjni i dobrze funkcjonująca nieco starsza siostra adopcyjna.

Jako 10-latek przysposobiony dokonał kradzieży w sklepie. W szkole inicjował niebezpieczne zabawy. Był złośliwy wobec rówieśników. Często i szybko wprowadzał się w stan zdenerwowania, zachowując się wówczas nieprzewidywalnie. Trudno go było wyciszyć. Na uwagi i próby dyscyplinowania odpowiadał agresją. Stawał w opozycji do rodziców, okazywał im lekceważenie, a nawet straszył, że doprowadzi do osadzenia ojca w więzieniu.

W 2015 r., gdy przysposobiony liczył 10 lat, został skonsultowany przez psychiatrę, który wydał zaświadczenie o potrzebie kształcenia specjalnego z uwagi na zaburzenia zachowania i zagrożenie niedostosowaniem społecznym.

Rodzice byli bezsilni wychowawczo. Stosowane kary nie przynosiły oczekiwanych rezultatów, szczególnie, że niektóre z nich miały charakter przemocowy (np. zrzucanie z krzesła i zamykanie w kotłowni). Pod koniec 2015 r. ojciec uderzył małoletniego w twarz, gdy ten odmówił zmycia znaku swastyki, jaki namalował na dłoni (nie jest oczywiste, czy ojciec wcześniej wyjaśnił, że znak ten to, między innymi, symbol neofaszystowski, przez co jest powszechnie kojarzony z Adolfem Hitlerem, nazizmem i zbrodniami dokonanymi podczas II wojny światowej, co dla dziecka mogło nie być oczywiste). Uderzenie pozostawiło widoczny

śląd odbitych na policzku palców, co dostrzeżono w szkole, do której chłopiec uczęszczał. Przedstawiciel szkoły zainicjował wszczęcie procedury tzw. Niebieskiej Karty.

W sprawie opiekuńczej, która toczyła się w 2016 r., była sporządzona opinia OZSS (z 22 kwietnia 2022 r.). Biegli stwierdzili, że rozwój emocjonalny przysposobionego jest zaburzony. Występują deficyty w zakresie budowania relacji społecznych, akceptacji autorytetu, podporządkowania się powszechnie obowiązującym normom postępowania. Ocenili, że geneza zachowań przysposobionego jest złożona, wieloczynnikowa: „Składają się na nie, między innymi: wczesnorozwojowe doświadczenia chłopca związane z zaburzonym procesem budowania zależności, błędy wychowawcze rodziców (...) wykazujących obecnie nadmierne deterministyczny stosunek do zaburzeń syna. (...) Badanie neurologiczne wykluczyło istnienie uszkodzeń Ośrodkowego Układu Nerwowego”.

Biegli z OZSS w opinii z 22 kwietnia 2016 r. ocenili, że konieczne jest poddanie chłopca oddziaływaniom psychoterapeutycznym. Konieczna jest także psychoedukacja rodziców, zważywszy na ich cechy osobowe, niski wgląd w mechanizmy własnego funkcjonowania, co powoduje niewystarczające rozumienie procesu rozwoju ich przysposobionego syna, a także zważywszy na prawdopodobieństwo występowania u nich „własnych nieprzepracowanych doświadczeń o określonym traumatycznym znaczeniu”.

Biegli stwierdzili w opinii, że: „Wpajanie przez rodziców bardziej wspierających rozwój małoletnich wzorców jest możliwe po przepracowaniu przez nich wyżej wymienionych kwestii”.

Można domniemywać, że zacytowane zalecenia nie zostały zrealizowane przez rodziców, gdyż małoletni został umieszczony w Młodzieżowym Ośrodku Socjoterapeutycznym, zgodnie z opinią psychiatryczną, iż wskazane jest kształcenie specjalne z uwagi na zaburzenia zachowania i zagrożenie niedostosowaniem społecznym. Przebywał tam do ukończenia szkoły podstawowej.

Następnie rodzice umieścili przysposobionego w liceum o profilu wojskowym, ale on już po 2 miesiącach zaprzestał chodzić na zajęcia lekcyjne. Spowodowało to zmianę szkoły na szkołę branżową pierwszego stopnia (z internatem) mającą przygotować przysposobionego do zawodu mechanika samochodowego. Z tej szkoły został wydalony w związku z korzystaniem ze środków psychoaktywnych, co rozpoczął już pod koniec nauki w szkole podstawowej. Nawiązał wówczas kontakt z grupą handlującą tzw. e-papierosami i prawdopodobnie nie planował dalszego kształcenia.

W związku z niewykonywaniem obowiązku szkolnego sąd zarządził umieszczenie przysposobionego w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym. Z placówki tej uciekł. Dopuścił się czynu zabronionego (uszkodzenie samochodów) i w konsekwencji został umieszczony w Zakładzie Poprawczym, w którym przebywał podczas trwania procesu o rozwiązanie stosunku przysposobienia. Z opinii tego Zakładu wynikało, że po pierwszym trudnym okresie adaptacyjnym, obfitującym w zachowania „opozycyjno-buntownicze”, proces resocjaliza-

cji przebiega należycie. Przysposobiony realizuje obowiązek szkolny w szkole branżowej z dobrymi wynikami (w klasie pierwszej tej szkoły średnia jego ocen wyniosła 5,1 i była to najwyższa średnia w klasie) oraz odnosi sukcesy w nauce zawodu stolarza ogólnego.

Odnotowano, że po umieszczeniu przysposobionego w Zakładzie Poprawczym rodzice stawili się w tej placówce tylko raz i nie z własnej inicjatywy, lecz na zaproszenie pracowników pedagogicznych Zakładu, którzy pragnęli przeprowadzić z nimi wywiad i zgromadzić informacje istotne dla procesu wychowawczego. Przywieźli wtedy potrzebne synowi przedmioty i ubrania (w tym czasie rodzice byli zdecydowani na rozwiązanie stosunku przysposobienia i nie podejmowali działań mogących zmierzać do poprawy relacji z synem). Odnotowano, że po wymienionej wizycie przysposabiający kontaktował się jeszcze z psychologiem pracującym w Zakładzie Poprawczym z przysposobionym, pytając o zachowanie dziecka. Przesłał przysposobionemu telefon komórkowy i kilkukrotnie niewysokie kwoty (50 zł, 100 zł) na drobne wydatki. Deklarował chęć rozmowy telefonicznej z przysposobionym, ale ten odmawiał. Matka adopcyjna nie kontaktowała się w żadnej formie z przysposobionym ani nie przekazywała mu jakichkolwiek przedmiotów bądź pieniędzy.

W ramach postępowania o rozwiązanie stosunku przysposobienia sąd orzekający zarządził przeprowadzenie dowodu z opinii OZSS na okoliczność charakteru stosunku przysposabiających do przysposobionego, oceny prawidłowości więzi z przysposobionym i przyczyn ewentualnego jej zerwania, a także oceny, czy istnieją szanse na przywrócenie prawidłowych więzi oraz „czy rozwiązanie przysposobienia jest zgodne z dobrem dziecka”.

Opinia taka została sporządzona 20 grudnia 2022 r. Badani byli przysposabiający. Na podstawie decyzji sądu odstąpiono od badania małoletniego, który poinformował sąd, że nie chce w takim badaniu uczestniczyć, nie chce mieć z przysposabiającymi nic wspólnego i chce „to jak najszybciej zamknąć”.

Jak wynika z informacji zawartej w opinii, biegli zastosowali analizę akt sądowych, wywiad, obserwację, Listę Przymiotnikową ACL⁶⁷.

Biegli ustalili, że oboje przysposabiający są negatywnie nastawieni wobec przysposobionego. Matka adopcyjna prezentuje wobec niego postawę odrzucenia. Jest wyczerpana emocjonalnie przez trudności wynikające z zachowania przysposobionego. Boi się go, choć kontaktów z przysposobionym nie miała od 2 lat. Ojciec adopcyjny ma nierealistyczne oczekiwania i żal do przysposobionego za odrzucenie emocjonalne. Obciąża dziecko odpowiedzialnością za wzajemną relację. Prawdopodobnie nigdy nie powstała więź emocjonalna między nim a przysposobionym.

⁶⁷ ACL (*Adjective Check List*) jest narzędziem do diagnozowania osobowości, którego autorami są Harrison G. Gough, Alfred B. Heilbrun. Zawiera 300 przymiotników odnoszących się do ludzkich cech i zachowań. Osoba badana ma wybrać te z nich, które jej zdaniem najlepiej ją charakteryzują. 37 skal narzędzia pogrupowanych jest w 5 części: klucze kontrolne, potrzeby psychiczne, skale tematyczne – różne aspekty funkcjonowania intrapersonalnego i interpersonalnego, skale analizy transakcyjnej, skale twórczości i inteligencji.

„Chłopiec ujawniał trudności w budowaniu więzi, a ojciec nie dążył do czułego kontaktu z nim. Był skłonny raczej oddalać się od chłopca, gdy ten prezentował zachowania niewłaściwe ponieważ nie posiada odpowiednich kompetencji do zajmowania się dzieckiem trudnym i wymagającym”.

Biegli ocenili, że szanse na odbudowanie relacji z przysposobionym są u obojga przysposabiających nikłe. Ocena psychologicznych skutków ewentualnego rozwiązania przysposobienia dla przysposobionego była następująca: „Rozwiązanie przysposobienia z dużym prawdopodobieństwem spowoduje kolejne odrzucenie emocjonalne małoletniego przez rodziców. Chłopiec utraci tożsamość bycia ich dzieckiem. Może to spotęgować już obecnie znaczne problemy w jego funkcjonowaniu emocjonalno-społecznym. Wobec tego rozwiązanie przysposobienia nie jest zgodne z dobrem przysposobionego. Jednocześnie brak kompetencji wychowawczych rodziców i ich stosunek do małoletniego z dużym prawdopodobieństwem nie ulegnie zmianie, więc trudno oczekiwać, że będą w stanie pełnić funkcje rodzicielskie wobec X [przysposobionego – dop. E.H.L.]”.

Kurator pozwanego poinformował sąd, że skontaktował się z nim. Przysposobiony jednoznacznie oświadczył, że wyraża zgodę na rozwiązanie stosunku przysposobienia. Sąd ten stosunek rozwiązał po 14 latach i 3 miesiącach od jego orzeczenia, gdy przysposobiony liczył 18 lat i 23 dni, a więc był już pełnoletni.

„Ważne powody” rozwiązania stosunku przysposobienia

Pomiędzy stronami stosunku przysposobienia nastąpił rozkład więzi rodzinnej, jaka jest oczekiwana pomiędzy rodzicami i dzieckiem. Wystąpiło obopólne dążenie do zakończenia stosunku rodzinnoprawnego przysposobienia, co można uznać także za „ważny powód” rozwiązania przysposobienia.

Uwagi

Przedmiotem analizy były tylko akta sprawy o rozwiązanie stosunku przysposobienia. Sąd orzekający dysponował aktami sprawy o orzeczenie przysposobienia, które po wykorzystaniu w toku postępowania zostały zwrócone właściwemu sądowi. Brak uzasadnienia wyroku nie pozwala na stwierdzenie, czy kwalifikacja do przysposobienia pozwanego chłopca była dokonana w sposób profesjonalny, z uwzględnieniem szczególnych potrzeb dziecka, mimo że z akt zbadanej sprawy zdaje się wynikać, iż doboru stron przysposobienia dokonał ośrodek adopcyjny.

Ze stanu faktycznego sprawy oraz z ustaleń poczynionych w opinii OZSS z 22 kwietnia 2016 r. wynika, że przysposobiony miał szczególne potrzeby, którym rodzice adopcyjni nie potrafili

sprostać. Zapewne były związane z jego doświadczeniami z pierwszych 2 lat spędzonych pod pieczę rodziców, gdy prawdopodobnie był ofiarą przemocy i doznał wielu traumatycznych przeżyć. Z badanych akt nie wynika, w jakich okolicznościach został umieszczony w placówce opiekuńczej, czy należycie zbadano najwcześniejszy okres jego życia, zdiagnozowano potrzeby i zastosowano odpowiednią terapię. Można założyć, że wiarygodne są wyjaśnienia przysposabiających o braku dokładnego zapoznania ich przed decyzją o przysposobieniu z historią dziecka, o braku pouczenia o zagrożeniach dla procesu nawiązywania więzi przez dziecko i w konsekwencji tego – o potrzebie stosowania szczególnych metod wychowawczych mogących zniwelować skutki zaniedbań i przemocy, jakiej małoletni doznał w najwcześniejszym dzieciństwie. Jest też prawdopodobna błędna ocena, że późniejsi rodzice adopcyjni podołają obowiązkom, gdyby założyć, że diagnoza potrzeb dziecka była należycie postawiona.

Bezsilność wychowawczą przysposabiających potwierdza stosowanie przez ojca adopcyjnego kar fizycznych wobec przysposobianego, co zapewne jeszcze pogłębiło i zintensyfikowało niepożądane zachowania przysposobionego. Skłania to do oceny, że dobór stron przysposobienia został dokonany wadliwie, przysparzając cierpienia obu stronom tego stosunku rodzinnoprawnego, a rozwiązanie przysposobienia – mimo stanowiska przysposobionego, już pełnoletniego, ale niesamodzielnego i nadal funkcjonującego z nierozwiązanymi problemami psychicznymi, pogłębi te problemy, o ile nie zostanie włączona wszechstronna specjalistyczna pomoc zmierzająca do ich rozwiązania.

2.3. Rozwiązanie stosunku przysposobienia z osobą pełnoletnią w dacie wyroku sądu pierwszej instancji, która w dacie wpływu pozwu była już pełnoletnia, ale nie usamodzielniała się

Opis przypadku

Charakterystyka sprawy

1. Rodzaj przysposobienia – pełne, dokonane przez męża matki.
2. Wiek dziecka w dniu orzeczenia przysposobienia – 5 lat i 8 miesięcy.
3. Płeć osoby przysposobionej – żeńska.
4. Nowy akt urodzenia osoby przysposobionej – został sporządzony.
5. Stosunek przysposobienia do dnia wpływu pozwu trwał – 11 lat i 4 miesiące.
6. Strona powodowa – przysposobiona.
7. Strona pozwana: przysposabiający ojczym.
8. Strona powodowa była reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika procesowego.
9. Strona pozwana nie była reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika procesowego.

10. Stanowisko strony pozwanej – wyraża zgodę na rozwiązanie przysposobienia.
11. Prokurator nie brał udziału w postępowaniu, o którym został powiadomiony.
12. Ważniejsze dowody przeprowadzone w sprawie: przesłuchanie stron i świadków (matki przysposobionej oraz rodziców jej biologicznego ojca), z akt postępowania sprawy o orzeczenie przysposobienia, z testamentu rodziców biologicznego ojca przysposobionej.
13. Postępowanie trwało – od 25 październik 2021 r. do 15 marca 2022 r.
14. Wynik postępowania – rozwiązanie przysposobienia.
15. Kontrola instancyjna – nie było.
16. Uzasadnienie wyroku – nie zostało sporządzone.

Stan faktyczny sprawy

Przysposobiona pochodziła z małżeństwa rodziców, które ustało tragicznie wskutek śmierci ojca w wypadku drogowym, gdy dziewczynka liczyła 2 lata i 4 miesiące. Od swego urodzenia zamieszkiwała wraz z rodzicami w domu dziadków ojczystych, którzy uczestniczyli w jej wychowaniu.

Małżeństwo rodziców, choć wolne od poważniejszych konfliktów, nie było w pełni harmonijne, a rodzice nie byli jednakowo zaangażowani w pieczę nad wspólnym dzieckiem. Ojciec mało czasu poświęcał córce. Dla dziecka najważniejszymi i najbliższymi osobami była matka i babcia ojczysta. W związku z pracą zarobkową matki wiele godzin każdego dnia dziewczynka pozostawała pod wyłączną, bezpośrednią pieczę babki ojczystej.

Sytuacja ta nie uległa zmianie przez okres ponad roku od śmierci ojca małoletniej. Wdowa i teściowie wspierali się wzajemnie w przeżywaniu straty. Prowadzili wspólne gospodarstwo domowe. Po tym okresie matka wraz z córką przeniosła się do zakupionego mieszkania. Dziecko odczuło traumę po rozstaniu z dziadkami, w szczególności z matką ojca, mimo że kontakty z nimi były zachowane.

Wkrótce matka poznała mężczyznę, z którym zawarła małżeństwo. Z tego związku urodziła się dziewczynka (przyrodnia siostra przysposobionej), u której zdiagnozowano niepełnosprawności (w tym intelektualną). Ojczym pełnił funkcję ojcowskie wobec obu dziewczynek. Pasierbica, choć nie pamiętała ojca, wiedziała, że w jej życiu był „prawdziwy tata X.” i „obecny tata Y. [aktualny mąż matki – dop. E.H.Ł.]”. Pokazywano jej fotografie ojca i umacniano wiedzę o nim. W szczególności o tę pamięć dbali rodzice zmarłego, z którymi wnuczka pozostawała w stałym kontakcie z pełną aprobatą matki. Teściowie zaaprobowali małżeństwo synowej. Rozumieli, że kobieta, która owdowiała po 4 latach małżeństwa w wieku 25 lat, „miała prawo ułożyć sobie życie i założyć rodzinę” (tak stwierdziła matka męża, zeznając jako świadek w postępowaniu o rozwiązanie przysposobienia).

10 marca 2006 r., gdy pasierbica liczyła 5 lat i 8 miesięcy, sąd orzekł jej przysposobienie pełne przez ojczyma. Choć przysposobiona wiedziała, że przysposabiający nie jest jej ojcem biologicznym i nadal utrzymywała bliskie relacje z dziadkami ojczystymi, nie miała świadomości faktu przysposobienia. Za naturalne uważała, że nosi takie samo nazwisko, jakiego używa jej matka, siostra i „tata Y.”.

Gdy przysposobiona liczyła 17 lat, matka jej biologicznego ojca sporządziła testament, powołując ją do całego spadku. Zadeklarowała też pragnienie dokonania darowizny nieruchomości na rzecz wnuczki. Wtedy to powódka dowiedziała się o przysposobieniu pełnym przez ojczyma i jego skutku w postaci ustania praw i obowiązków wynikających z pokrewieństwa względem krewnych i ustania praw i obowiązków tych krewnych względem niej (art. 121 § 3 k.r.o.) oraz o skutkach tego stanu odnośnie do podatku od spadków i darowizn. Prawdopodobnie głównie to ostatnie skłoniło przysposobioną do żądania rozwiązania przysposobienia z ojczymem, bo choć aktualnie nie jest on osobą dla przysposobionej tak bliską jak matka i rodzice ojca biologicznego, to więzi między nimi nie wygasły.

Przysposabiający w należyty sposób wykonywał władzę rodzicielską oraz spełnia w sposób niebudzący zastrzeżeń funkcję męża i ojca, a cała rodzina (zrekonstruowana przez małżeństwo matki i przysposobienie powódki przez ojczyma) pozostaje we wspólnym gospodarstwie domowym.

O istnieniu więzi wynikającej z przysposobienia pośrednio świadczy fakt, że w pozwie o rozwiązanie przysposobienia jednoznacznie wskazano, iż przysposobiona pragnie pozostać przy nazwisku nabytym wskutek przysposobienia, mimo iż jest to zasada wynikająca z ustawy, od której wyjątkowo sąd może odstąpić (art. 126 § 2 k.r.o.).

Pozwany wyraził zgodę na rozwiązanie przysposobienia, uznając, że przepisy podatkowe w pełni to uzasadniają, zaś przysporzenia majątkowe od dziadków ojczystych przysposobionej *inter vivos* i *mortis causa* leżą w jej najlepiej rozumianym interesie, a pośrednio są zgodne z dobrem całej rodziny. Takiego rozstrzygnięcia oczekuje przysposobiona, jej matka i rodzice zmarłego ojca przysposobionej, z którymi przysposobiona utrzymuje bliskie kontakty rodzinne od urodzenia.

Sąd stosunek przysposobienia rozwiązał po 13 latach jego trwania na 12 dni przed 19 urodzinami przysposobionej, uczennicy liceum ogólnokształcącego planującej studia wyższe.

„Ważne powody” rozwiązania stosunku przysposobienia

Za ważny powód rozwiązania przysposobienia zarówno jego strony, jak i prawdopodobnie sąd (choć to nie jest oczywiste, bo nie ma uzasadnienia wyroku) uznali względ na

skutki majątkowe – oczekiwane przysporzenia majątkowe od rodziny ojca przysposobionej wraz z korzystnymi skutkami ich opodatkowania, gdy przysposobienie zostanie rozwiązane.

Uwagi

Nie można ustalić w sposób niewątpliwy, co sąd orzekający uznał za ważny powód rozwiązania stosunku przysposobienia, skoro z materiału dowodowego nie wynika, aby więź pomiędzy jego stronami ustała, zaś pozwany ojczym nie wywiązywał się należycie z obowiązków, jakie wynikają z orzeczenia przysposobienia. W pozwie wskazano na silną więź z rodzicami zmarłego ojca oraz niekorzystne konsekwencje podatkowe dla przysposobionej, jako osoby w świetle prawa obcej dla rodziców jej zmarłego ojca biologicznego.

Z akt wynika zachowanie więzi pomiędzy dziadkami ojczystymi, rodzicami zmarłego ojca przysposobionej przez ojczyma. O istnieniu tej więzi wiedział sąd orzekający przysposobienie, gdyż, między innymi, została ona potwierdzona w opinii Rodzinnego Ośrodka Diagnostyczno-Konsultacyjnego (dalej RODK).

W celu uwzględnienia takiej właśnie sytuacji w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym został przewidziany przepis art. 121¹ § 2, wprowadzony na podstawie obowiązującej od 20 października 1995 r. ustawy z 26 maja 1995 r.⁶⁸

Przepis ten przewiduje, że w przypadku przysposobienia pasierba po śmierci drugiego z rodziców przysposobionego, przepisu art. 121 § 3 k.r.o., iż ustają prawa i obowiązki przysposobionego wynikające z pokrewieństwa względem jego krewnych, jak również prawa i obowiązki tych krewnych względem niego, nie stosuje się względem krewnych zmarłego, jeżeli w orzeczeniu o przysposobieniu sąd opiekuńczy tak postanowił. Nie wiadomo, czy sąd orzekający przysposobienie taką ewentualność rozważał. Nie sugerowali jej *expressis verbis* (z podaniem mogącego mieć zastosowanie przepisu) biegli z RODK w opinii z 27 stycznia 2009 r. przygotowanej podczas postępowania o przysposobienie, ale jako nieprawnicy nie mieli obowiązku znajomości tego przepisu, a gdyby nawet go znali, to mogli uznać, że jego powołanie wykraczałoby poza ich kompetencje oraz przekraczałoby zakres zleconej opinii. We „Wnioskach” opinii jest zawarte następujące stwierdzenie: „Biorąc pod uwagę fakt, że ojciec biologiczny dziewczynki nie żyje, małoletnia posiada dobrze uporządkowaną i dostosowaną do jej wieku wiedzę na temat swego pochodzenia i utrzymuje regularny kontakt z dziadkami ojczystymi (o co dba matka i jej mąż) – w interesie dziecka leży stworzenie warunków prawnych do wzrastania w rodzinie pełnej, zrekonstruowanej w poczuciu całkowitej (także formalno-prawnej) przynależności do swoich najbliż-

⁶⁸ Ustawa z 26 maja 1995 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 83, poz. 417).

szych. Przysposobienie małoletniej (...) będzie więc jak najbardziej zgodne z jej dobrem [wyr. – E.H.Ł.]”.

Można wnioskować, że w opinii biegłych do osób najbliższych przysposabianej zostali zaliczeni rodzice jej zmarłego ojca, a także że utrzymywanie regularnego kontaktu wnuczki z dziadkami ojczystymi (wiadomo, że małoletnia, po tragicznej śmierci jedyne syna, jest jedyną zstępną dziadków ojczystych) jest zgodne z jej dobrem, szczególnie zważywszy na wyeksponowanie w opinii, że utrzymywanie regularnego kontaktu z tymi osobami jest nie tylko aprobowane, ale wręcz inspirowane przez matkę dziecka i ojczyma-wnioskodawcę w sprawie o przysposobienie.

2.4. Rozwiązanie stosunku przysposobienia z osobą małoletnią w dniu wyrokowania przed sądem pierwszej instancji, zbliżającą się do osiągnięcia pełnoletności

Opis przypadku

Charakterystyka sprawy

1. Rodzaj przysposobienia – pełne, dokonane przez małżonków wspólnie.
2. Wiek dziecka w dniu orzeczenia przysposobienia – rok i 10 miesięcy.
3. Płeć osoby przysposobionej – żeńska.
4. Nowy akt urodzenia osoby przysposobionej – został sporządzony.
5. Stosunek przysposobienia do dnia wpływu pozwu – trwał 14 lat i 11 miesięcy.
6. Strona powodowa – przysposabiający wspólnie małżonkowie.
7. Strona pozwana – przysposobiona.
8. Strona powodowa była reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika procesowego.
9. Strona pozwana – była reprezentowana przez kuratora radcę prawnego.
10. Prokurator nie brał udziału w postępowaniu.
11. Stanowisko strony pozwanej – podczas rozprawy w dniu, w którym miało miejsce wyrokowanie, oświadczyła, że „na razie nie chce zająć stanowiska w sprawie”. Kurator małoletniej wnosił o oddalenie powództwa zarówno w odpowiedzi na pozew, jak i po zapoznaniu się z opinią OZSS.
12. Ważniejsze dowody przeprowadzone w sprawie: przesłuchanie powodów, z akt sprawy o przysposobienie, z opinii OZSS przygotowanej do sprawy o rozwiązanie przysposobienia.
13. Postępowanie trwało – od 27 kwietnia 2022 r. do 6 czerwca 2023 r.
14. Wynik postępowania – rozwiązanie przysposobienia.
15. Kontrola instancyjna – nie było.
16. Uzasadnienie wyroku – zostało sporządzone.

Stan faktyczny sprawy

Przysposabiający małżonkowie, po 4 latach małżeństwa i bezskutecznego oczekiwania na urodzenie wspólnego dziecka, przysposobili wychowankę placówki opiekuńczej liczącą rok i 10 miesięcy.

Dobór stron przysposobienia był dokonany przez ośrodek adopcyjny. Kandydaci na rodziców adopcyjnych spotykali się z dzieckiem przebywającym w pogotowiu opiekuńczym przez 9 miesięcy. W czasie trwania postępowania o przysposobienie przez okres miesiąca sprawowali bezpośrednią pieczę nad dziewczynką na podstawie orzeczenia sądu.

Dziecko najpierw nawiązało więź emocjonalną z wnioskodawcą – kandydatem na ojca adopcyjnego. W tym okresie występowały problemy z zasypianiem i częste wybudzanie się małego dziecka.

Po orzeczeniu przysposobienia dziecko wymagało wzmożonej uwagi. W pieczy nad dziewczynką współuczestniczyła matka przysposabiającej, ale najbliższe relacje łączyły dziecko z ojcem adopcyjnym. Rozwój dziecka przebiegał z opóźnieniem. Przysposobiona zaczęła chodzić w 23. miesiącu życia, była objęta opieką ortopedy. W związku ze zdiagnozowanym niedosłuchem w jednym uchu wolniej niż u rówieśników postępowała nauka mówienia. Dziewczyna była rehabilitowana ruchowo i logopedycznie.

Przysposobiona zaczęła uczęszczać do przedszkola, gdy ukończyła 3 lata. Zaadaptowała się do nowej sytuacji, ale nie w pełni radziła sobie w grupie rówieśniczej. Nie potrafiła zgodnie współpracować z rówieśnikami i często wchodziła w konflikty. W konsekwencji była izolowana i „trzymała się na uboczu”.

Gdy ukończyła 4 lata, rodzice adopcyjni poinformowali ją o przysposobieniu (jak zadeklarowali w sposób adekwatny do wieku), zapewniając o swojej miłości. 2 lata później urodził się wspólny syn przysposabiających.

Zachowanie i deklaracje przysposobionej w pierwszym okresie po powiększeniu składu rodziny wyrażały aprobatę dla brata, jednakże prawdopodobnie nigdy nie został on w pełni przez małego brata zaakceptowany i można domniemywać, iż był obiektem jej zazdrości i innych negatywnych, bolesnych przeżyć.

Przysposobiona pozytywnie zakończyła przygotowanie szkolne w tzw. klasie „0” i w terminie rozpoczęła naukę w szkole podstawowej. W początkowych klasach nie miała poważniejszych problemów z nauką, ale w procesie uczenia się wymagała pomocy. W starszych klasach konieczne były dodatkowe zajęcia z matematyki. Zważywszy na uzyskiwane oceny, przysposobiona mogła być wówczas oceniona jako „przeciętna” uczennica.

W grupach rówieśniczych często nie przestrzegała zasad. Jej funkcjonowanie w rodzinie, choć nie idealne, nie odbiegało w szczególniejszy sposób od normy do rozpoczęcia okresu adolescencji.

Gdy przysposobiona liczyła 12 lat, zdiagnozowano u niej „hipoplazję tętnicy przedniej mózgu”, a rok później poalkoholowe zaburzenia układu nerwowego (ARND), co oznacza, że w okresie życia płodowego była „eksponowana na alkohol” spożywany przez matkę podczas ciąży⁶⁹. W tym mniej więcej czasie, gdy była uczennicą 6 klasy szkoły podstawowej, jej zachowanie w domu i w szkole uległo drastycznej, negatywnej zmianie. Nie przestrzegała stawianych przez rodziców granic, łamała zakazy formułowane dla jej dobra. Przykładowo, nawiązywała liczne znajomości za pomocą Internetu ze starszymi od siebie chłopcami i dorosłymi mężczyznami. W szkole nawiązała bliższe relacje z dziewczynką przebywającą w ośrodku wychowawczym, sprawiającą poważne trudności wychowawcze w ośrodku i w szkole, która „instruowała” ją w zakresie „technik buntowniczych”. Rodzice adopcyjni oceniali, że „pretensjonalność i agresja coraz bardziej narastały”. Jej zachowanie w klasie 7 szkoły podstawowej zostało ocenione jako „nieodpowiednie”.

Małoletnia używała wulgarnego słownictwa, niszczyła rzeczy, była agresywna wobec domowników, w tym 84-letniej babci, „buntowała” młodszego brata, który zaczął pod jej wpływem zmieniać zachowanie w domu. Zdarzały się interwencje policji, gdy małoletnia „będąc w stanie pobudzenia emocjonalnego używała wulgarnego słownictwa a także agresji fizycznej wobec domowników”.

Miały miejsce zachowania drastyczne – matka adopcyjna wskazała sytuację, gdy dziewczyna pod pozorem spotkania z koleżanką udała się do dosyć odległego od miejsca zamieszkania miasta wojewódzkiego w celu spotkania z mężczyzną poznanym przez Internet. Gdy przypuszczała, że po jednej z awantur będzie interwencja policji, rozebrała się, grożąc, że poinformuje funkcjonariuszy, że właśnie stała się ofiarą zgwałcenia.

Rodzice często byli wzywani do szkoły w związku z nieakceptowalnymi zachowaniami przysposobionej. Jej zachowanie w klasie 7 szkoły podstawowej zostało ocenione jako „nieodpowiednie”. Choć w kolejnej klasie zostało poprawione i małoletnia ukończyła w terminie szkołę podstawową, to nie zmieniła zasadniczo swojego postępowania.

Po jednej z interwencji policji małoletnia została umieszczona na oddziale psychiatrycznym. Stosowano farmakoterapię i terapię psychologiczną bez widocznych efektów.

Mimo młodego wieku i niedojrzałości psychicznej małoletnia prawdopodobnie uważała się za osobę dorosłą. Miała swoją wizję życia, sposobu postępowania, doboru znajomych

⁶⁹ „Spektrum Płodowych Zaburzeń Alkoholowych (ang. *Fetal Alcohol Spectrum Disorder*) określa zaburzenia fizyczne i psychiczne wynikające z wpływu alkoholu na zdrowie oraz zaburzenia behawioralne dziecka, które zazwyczaj są wtórne do zmian zachodzących w ośrodkowym układzie nerwowym, wywołanych alkoholowym zatruciem płodu w trakcie ciąży. Zmiany te są zazwyczaj nieodwracalne i uwidaczniają się w trakcie całego życia dziecka dotkniętego FASD (...). W skład FASD wchodzi następujące grupy zaburzeń: FAS – Alkoholowy Zespół Płodowy, pFAS – częściowy Alkoholowy Zespół Płodowy, ARND – poalkoholowe zaburzenia układu nerwowego, ND-PAE – neurobehawioralne zaburzenia zależne od alkoholu, ARBD – wady wrodzone zależne od alkoholu” –: A. Nowak, A. Michno, *Spektrum Płodowych Zaburzeń Alkoholowych (FASD – Fetal Alcohol Syndrome Disorder)*, „Edukacja Terapia Opieka” 2019, t. 1, s. 114–116.

i sposobu nawiązywania znajomości, stosunku do obowiązków domowych i szkolnych itp., zasadniczo różniącą się od wskazówek rodzicielskich. Nie widziała możliwości zmiany swoich oczekiwań i pragnień. Była w opozycji do modelu życia rodzinnego i społecznego swoich rodziców adopcyjnych. Odrzucała go w całości bez możliwości kompromisu i korekty sposobu postępowania. Stwierdzała, że nie chce mieszkać z rodzicami.

Przysposabiający czuli bezsilność wychowawczą. Zwracali się o pomoc do Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej i sądu rodzinnego. W postanowieniu z 11 lipca 2022 r. sąd ograniczył władzę rodzicielską przysposabiających przez umieszczenie małoletniej w placówce opiekuńczo-wychowawczej.

Przysposabiający podjęli decyzję o rozwiązaniu przysposobienia i wniesli stosowne powództwo, gdy przysposobiona liczyła 14 lat i 11 miesięcy. Matka adopcyjna zerwała wszelkie formy kontaktu z córką, a gdy ta raz przybyła z placówki do domu rodzinnego, nie została do niego wpuszczona przez matkę. Ojciec adopcyjny zachował z przysposobioną kontakt telefoniczny i za pośrednictwem Internetu.

W postępowaniu o rozwiązanie przysposobienia, na wniosek kuratora małoletniej, została sporządzona opinia OZSS „na okoliczność diagnozy małoletniej, przyczyn jej zachowań, jej oczekiwań w kwestii pozostawania w rodzinie oraz ewentualnych skutków o charakterze emocjonalnym dla małoletniej w wypadku rozwiązania przysposobienia”. Gdy OZSS przeprowadzał zlecone badania, przysposabiająca liczyła 17 lat i 7 miesięcy.

Opinia została opracowana na podstawie badań, w których uczestniczyły strony stosunku przysposobienia. Obejmowała analizę akt sprawy o orzeczenie przysposobienia oraz akt opisywanej sprawy o jego rozwiązanie, a także wywiad z wychowawcą przysposobionej z placówki opiekuńczej, w której przebywała. Poza tym wobec małoletniej zastosowano obserwację i Test Niedokończonych Zdań Juliana B. Rottera w wersji dla młodzieży, a wobec każdego z przysposabiających obserwację oraz Inwentarz Osobowości NEO-PI-R Paula T. Costy Jr i Roberta R. McCrae.

Celowe wydaje się zacytowanie istotnych fragmentów wniosków zespołu opiniującego, będących odpowiedzią na oczekiwania sądu orzekającego w sprawie o rozwiązanie stosunku przysposobienia. „Małoletnia jest dzieckiem posiadającym mieszczący się w **dolnych granicach normy poziom rozwoju intelektualnego**, zarazem słabiej funkcjonujący w przynależnych do wieku rolach. Z racji diagnozy FAS ARND oraz doświadczonych w początkowym okresie życia (do czasu przysposobienia [...]) braków i zaniedbań wychowawczych w codziennym funkcjonowaniu ujawniają się u badanej **słabsze umiejętności społeczne oraz deficyty w sferze popędowej**. Rzutują one na jej poziom przystosowania, zdolność do podejmowania decyzji, a także samokontrolę (...) wpływają na **mniejszą refleksję wobec własnych działań**. Małoletnia wykazuje potrzebę bliskości i aprobaty społecznej, skłonna jest do podejmowania zachowań ryzykownych (...) naruszających normy i zasady spo-

łeczne (...) zdarza się jej odpowiedzialność przerzucać na innych i okoliczności zewnętrzne. (...) Od czasu pozostawania w placówce opiekuńczej ujawnia pewną refleksję na temat swego funkcjonowania, wykazuje umiejętność współpracy. (...) Przyczyny dotychczasowych zachowań małoletniej wynikają zarówno z jej stanu zdrowia jak i doświadczeń zgromadzonych w toku rozwoju. (...) **Obecnie małoletnia ujawnia poczucie przynależności rodzinnej wobec [przysposabiających – dop. E.H.Ł.].** Rozwiązanie adopcji niekorzystnie wpłynie na jej poczucie bezpieczeństwa i zaspokojenie potrzeby bliskości (...) zakłócić może proces kształtowania tożsamości osobowościowej i rodzinnej. (...) **Z uwagi na determinację [przysposabiających – dop. E.H.Ł.] co do rozłączenia się z małoletnią,** wynikające z osłabienia więzi i poczucia bezradności, **nierozwiązanie adopcji może jawić się dla dziewczynki jako trudny psychologicznie stan utrzymujący złudną przynależność do rodziny,** która nie jest gotowa do utrzymywania dalszych relacji [wyróżn. – E.H.Ł.]”.

Przysposobiona oświadczyła podczas rozprawy, że w domu dziecka jest jej lepiej niż u przysposabiających. Nie chce do nich wracać. Nie czuje więzi z rodziną adopcyjną, a brata (rodzonego syna przysposabiających) nigdy nie lubiła. Aktualnie spotyka się z 30-letnim mężczyzną, który przekazuje jej pieniądze na potrzeby, które nie są zaspokajane w placówce opiekuńczej (wymieniła wykonanie manicure).

Oceniła, że celem rozwiązania przysposobienia, jaki przyświeca przysposabiającym, jest pozbawienie jej prawa do spadku po nich. Uważa natomiast, że aktualnie powinna otrzymać całość pobranego przez rodziców adopcyjnych na jej rzecz świadczenia wychowawczego „500+”, a w przyszłości, po ich śmierci, część majątku spadkowego, zgodnie z zasadami dziedziczenia dziecka po rodzicach.

Sąd stosunek przysposobienia rozwiązał bez pozostawienia obowiązków alimentacyjnych.

„Ważne powody” rozwiązania stosunku przysposobienia

Sąd ocenił, że zachodzą przesłanki rozwiązania przysposobienia. Ważnym do tego powodem jest brak więzi charakterystycznych dla stosunków między rodzicami i dziećmi. Dla przysposobionej, według stanu na dzień orzekania, przeciwko rozwiązaniu stosunku przysposobienia przemawiają tylko względy materialne. Sąd podkreślił w uzasadnieniu, że przysposobiona „nie identyfikuje się z zasadami obowiązującymi w rodzinie adopcyjnej, ma inne poglądy na życie. Ustosunkowując się do pozwu (...) odniosła się w pierwszej kolejności nie do kwestii uczuciowych lecz do kwestii finansowych (...)”⁷⁰. Brak negatywnej przesłanki w postaci dobra małoletniego dziecka, bowiem pozwana 5 lipca 2023 r. będzie pełnoletnia (wyrok zapadł 6 czerwca 2023 r.).

⁷⁰ Na poparcie zasadności rozwiązania przysposobienia sąd orzekający przywołał stanowisko Sądu Najwyższego wypowiedziane w uzasadnieniu wyroku z 12 października 1977 r., II CR 390/77, LEX nr 8010.

Uwagi

Przedstawiona sprawa należy do grupy przypadków, w których nie zdiagnozowano prawidłowo przed orzeczeniem przysposobienia stanu rozwoju dziecka i obciążeń wynikających z jego ekspozycji na alkohol w okresie życia płodowego. Z akt wynika, iż stosowna diagnoza nastąpiła dopiero po orzeczeniu przysposobienia, gdy przysposobiona liczyła już 12 lat („hipoplazja tętnicy przedniej mózgu”), a rok później poalkoholowe zaburzenia układu nerwowego (ARND). Dziecko z takimi problemami wymaga dostosowanego do nich procesu wychowawczego realizowanego przez osoby mające po temu odpowiednie przygotowanie i (prawdopodobnie) predyspozycje osobowościowe oraz podjęły świadomie decyzję o podjęciu niestandardowych zadań.

VI. Oddalone powództwa o rozwiązanie stosunku przysposobienia

1. Charakterystyka ogólna

W 29 (32,6%) sprawach, dotyczących 30 stosunków przysposobienia powództwa zostały oddalone. W dacie wyrokowania 13 osób przysposobionych było jeszcze małoletnich, 17 pełnoletnich. Najmłodsza z tych osób miała 6 lat i 11 miesięcy, najstarsza 42 lata i 8 miesięcy.

W 13 przypadkach oddalone zostały powództwa ojczymów, którzy przysposobili 13 pasierbów (w tym 7 dziewczynek i 6 chłopców). Pasierbowie ci w 4 przypadkach byli małoletni. Najmłodsza w tej grupie była dziewczynka – miała 13 lat i 7 miesięcy. Pozostali liczyli nie mniej niż 16 lat (chłopak 16 lat i 4 miesiące, dziewczyna 16 lat i 10 miesięcy, dziewczyna 17 lat i 2 miesiące).

Tabela 39. Wskazane/ domniemywane przyczyny oddalenia powództwa

Przyczyny oddalenia powództwa w sprawach	Liczba	Procent
Więź rodzinna pomiędzy stronami istnieje/jest możliwa do odbudowania	15	51,7
Więź rodzinna ustała z winy strony powodowej	8	27,6
Dobro osoby przysposobionej	15	51,7
Inne	15	51,7
29 wyroków oddalających powództwo = 100,0%		

Źródło: Opracowanie własne.

Najczęściej sądy oceniały, że więź pomiędzy stronami nie uległa zupełnemu i nieodwracalnemu rozkładowi, a co najmniej dostrzegały szansę na zmianę sytuacji, gdy strona pozwana zdecydowanie oponowała wobec żądania rozwiązania stosunku przysposobienia. Z taką samą częstotliwością brano pod uwagę dobro osoby przysposobionej – nawet już pełnoletniej, ale niesamodzielnej.

Wśród przyczyn oznaczonych jako „inne” odnotowano bardzo zróżnicowane okoliczności stanu faktycznego. W jednym przypadku przysposobienie było nierozwiązywalne, w jednym osoba przysposobiona nie miała świadomości pozostawania w stosunku przysposobienia,

w jednym zachodziła obawa znacznego pogorszenia sytuacji osoby przysposobionej w środowisku, gdyby powzięło ono wiadomość o zmianie przynależności rodzinnej osoby przysposobionej wskutek rozwiązania przysposobienia.

Brane były też pod uwagę więzi emocjonalne pomiędzy osobą przysposobioną a innym niż osoba przysposabiająca członkiem rodziny z przysposobienia, długotrwałość stosunku przysposobienia, zdecydowaną opozycję osoby przysposobionej wobec planu rozwiązania przysposobienia. Istotną rolę odgrywała też ocena, iż po stronie powodowej występowały okoliczności ocenione jako świadczące o zawinieniu stanu rozkładu więzi rodzinnej.

2. Wybrane przypadki spraw, w których powództwa zostały oddalone

2.1. Oddalone powództwa o rozwiązanie stosunku przysposobienia, gdy osoba przysposobiona była pełnoletnia w dniu wpływu pozwu

OPIS PRZYPADKU PIERWSZEGO

Charakterystyka sprawy

1. Rodzaj przysposobienia – pełne, dokonane przez małżonków wspólnie.
2. Wiek dziecka w dniu orzeczenia przysposobienia – 3 lata i 4 miesiące.
3. Płeć osoby przysposobionej – męska.
4. Nowy akt urodzenia osoby przysposobionej – został sporządzony.
5. Stosunek przysposobienia do dnia wpływu pozwu – trwał 15 lat i 7 miesięcy.
6. Strona powodowa – przysposabiająca (matka adopcyjna).
7. Strona pozwana: przysposobiony – w dniu wpływu pozwu pełnoletni (19 lat).
8. Strona powodowa i strona pozwana były reprezentowane przez profesjonalnych pełnomocników procesowych.
9. Stanowisko strony pozwanej – wnosiła o oddalenie powództwa.
10. Prokurator brał udział w postępowaniu. Wnosił o oddalenie powództwa.
11. Ważniejsze dowody przeprowadzone w sprawie: przesłuchanie stron i świadków przez nich zgłoszonych, z akt sprawy o orzeczenie przysposobienia, z akt sprawy o demoralizację przysposobionego, z dokumentacji medycznej.
12. Postępowanie trwało – od 5 czerwca 2020 r. do 19 lipca 2022 r.
13. Wynik postępowania – oddalenie powództwa.
14. Kontrola instancyjna – nie było.
15. Uzasadnienie wyroku – zostało sporządzone.

Stan faktyczny sprawy

28 października 2004 r. bezdzietne małżeństwo przysposobiło 2 braci. Przysposabiająca liczyła wówczas 36 lat i 6 miesięcy, przysposabiający był o 2 lata starszy od żony. W orzeczeniu przysposobienia pełnego tych małoletnich, między innymi, zmieniono ich imiona. Sprawa o rozwiązanie przysposobienia dotyczyła tylko starszego z chłopców, który w dniu orzeczenia przysposobienia liczył 3 lata i 4 miesiące, a z powództwem wystąpiła tylko matka adopcyjna. W postępowaniu tym nie występowali w jakikolwiek sposób przysposabiający mężczyzna ani młodszy z przysposobionych. W żadnej formie nie ustalono ich stosunku do żądania powódki.

Z akt wynika, że po długotrwałym, nieskutecznym leczeniu bezpłodności małżeńskiej decyzję o przysposobieniu jako pierwszy podjął mąż mający wsparcie teściowej. Żona długo wahała się. Jak oceniała z perspektywy czasu, nie chciała rodzicielstwa adopcyjnego, ale uległa presji męża, któremu zależało na rodzicielstwie, także w takiej formie. Braku rzeczywistej motywacji kobiety nie wykryto w postępowaniu przygotowującym przysposobienie, prowadzonym przez ośrodek adopcyjno-opiekuńczy. Małżonkowie zostali zakwalifikowani jako kandydaci na rodziców adopcyjnych i zaakceptowali wskazane im rodzeństwo.

Co najmniej w okresie pierwszych 5 lat od orzeczenia przysposobienia rodzina funkcjonowała bardzo dobrze, a dzieci nie sprawiały kłopotów wychowawczych. Po tym okresie przysposabiający dopuścił się zdrady małżeńskiej, która doprowadziła do rozkładu pożycia małżeńskiego i orzeczenia rozwodu w sierpniu 2010 r. bez ustalenia winy rozkładu pożycia małżeńskiego.

W wyroku tym sąd „podzielił” przysposobionych. Wykonywanie władzy rodzicielskiej nad starszym synem sąd powierzył matce adopcyjnej, zastrzegając dla ojca „prawo do nieograniczonych kontaktów z synem w miejscu i czasie ustalonym przez strony”. Kosztami utrzymania i wychowania tego dziecka sąd w całości obciążył matkę. Władzę rodzicielską nad młodszym synem sąd powierzył ojcu, obciążając go w całości kosztami jego utrzymania i wychowania oraz zastrzegając dla matki takie samo prawo do nieograniczonych kontaktów z tym dzieckiem, jakie zastrzegł dla ojca odnośnie do starszego syna.

Ojciec adopcyjny zawarł nowy związek małżeński i zmienił miejsce zamieszkania na położone w innym województwie, odległe od tego, w którym pozostała ze starszym synem matka adopcyjna. Jego aktualna żona przejęła rolę matki wobec pasierba (młodszego z przysposobionych braci), który pozostawał we wspólnym gospodarstwie domowym małżonków.

Mimo ustalenia w wyroku rozwodowym, że kontakty każdego z rodziców z dzieckiem niepozostającym pod jego bezpośrednią pieczę są „nieograniczone”, były one wykonywane w wąskim zakresie i tylko bezpośrednio po orzeczeniu rozwodu. W konsekwencji bezpośrednie kontakty między braćmi zostały skrajnie ograniczone, a następnie praktycznie w ogóle

ustały (pozwany twierdził, że korespondował z bratem i przekazywał mu książki, ale spotkania z nim i z ojcem nie odbywały się częściej niż raz w roku), co – jak się wydaje – było w pełni akceptowane przez każde z rodziców adopcyjnych, natomiast stanowisko samych dzieci nie było ustalone. Prawdopodobnie było to źródłem dyskomfortu psychicznego co najmniej starszego dziecka.

Odnotowano, że podczas konsultacji psychologicznych, przeprowadzonych w związku z dostrzeganymi problemami emocjonalnymi przysposobionego, chłopiec wyraził pragnienie częstszych spotkań z ojcem i bratem. Została odnotowana reakcja matki na to pragnienie. Powiedziała, że jeżeli chłopiec chce, to może nawet z ojcem zamieszkać. Dziecko rozplakało się, stwierdzając, że „tato go nie chce”.

W pierwszym okresie po orzeczeniu rozvodu stosunki pomiędzy matką a powierzonym jej starszym z przysposobionych układały się co najmniej poprawnie, choć kobieta nie uporała się ze stratą wynikającą z rozpadu rodziny i pragnęła zbudowania nowego związku z mężczyzną. W tym kontekście nietypowe (a jednocześnie wskazujące na egoistyczną postawę matki) było zwrócenie się do syna o pomoc w nawiązywaniu znajomości z potencjalnymi partnerami za pośrednictwem portali internetowych (chłopiec był bardziej od niej kompetentny technicznie w takich działaniach, gdyż uczył się w szkole podstaw informatyki). Matka adopcyjna poleciła mu, między innymi, podanie nieprawdziwej informacji dla potencjalnych partnerów, że nie ma dzieci, bez refleksji, jak to wpłynie na psychikę małoletniego.

Matka w wychowywaniu stosowała nakazy i zakazy. Nie okazywała uczuć, była mało empatyczna. Nie w pełni akceptowała realizację pozaszkolnych pasji syna – muzycznych i teatralnych, a co najmniej nie w takim zakresie, jak chciał je realizować przysposobiony.

Wejściu małoletniego w trudny okres adolescencji nie towarzyszyło zrozumienie, współpraca i modyfikacja metod wychowawczych przez matkę. Rosło napięcie pomiędzy matką i synem, którego zachowania, słownictwo (mogące być interpretowane jako przejawy braku szacunku) potęgowało niechęć matki i odrzucenie emocjonalne dziecka. Każda ze stron ten okres postrzegała odmiennie.

Matka twierdziła w uzasadnieniu pozwu, że syn: „Wyzywał (...), szantażował ją, odmawiał wykonywania prostych domowych czynności, kpił z niej i drwił. Groził, że już niewiele mu brakuje, aby móc ją zamknąć w zakładzie psychiatrycznym i przejąć jej majątek. Interesował go książki i filmy kryminalne na temat zabójstw. Interesował się czy i w jakiej dawce można otruć człowieka. Przeszukiwał dokumenty [matki – dop. E.H.Ł.] w tym SMS-y i połączenia telefoniczne. Niszczył przedmioty (...). Wypowiadał się, że wolałby, żeby [matka – dop. E.H.Ł.] nie żyła. (...) W końcu (...) zaczęła się bać syna, czuła się jak zakładnik we własnym domu (...)”.

Syn bardzo dobrze oceniał relacje rodzinne do orzeczenia rozvodu rodziców adopcyjnych oraz swoje stosunki z matką przez pierwsze 3 lata po tym zdarzeniu (a więc okres do rozpoczęcia trzeciego kwartału 2013 r., gdy on liczył 12 lat i 2 miesiące). Oceniał, że był

bardziej emocjonalnie związany z matką niż z ojcem, który „miał cięższą rękę, jeśli chodzi o wychowanie”, nie precyzując, w czym się to wyrażało.

Przyznawał, że nie był „spokojnym dzieckiem”, oceniając jednocześnie, że ewentualna zmiana jego zachowania zapewne nastąpiłaby, gdyby matka z nim porozmawiała, tak jak to miało miejsce na początku ich wspólnego życia, już po odejściu przysposabiającego.

Zmianę postawy matki wobec siebie wiązał z wejściem matki w związek partnerski, gdy on zaczynał okres dojrzewania, a matka czas klimakterium, co zapewne wpływało na stopień wrażliwości, drażliwości i emocjonalnej niestabilności obu stron. Twierdził, że od tego czasu matka stała się oschłą, bezkrytyczna wobec ocen partnerów (nie zawsze przychylnych chłopcu) i jedynie udawała zaangażowanie w szkołę muzyczną syna, a w rzeczywistości nie pilnowała, aby ćwiczył grę na instrumencie. Nie uwzględniała jego zmęczenia wynikającego z równoległego uczęszczania do szkoły muzycznej i ogólnokształcącej. Jednocześnie zapewne dostrzegała problemy, bo organizowała dla syna różne terapie, a w jednej z nich brali wspólnie udział. Przysposobiony twierdził, że: „Mama uwielbiała się mną chwalić na pewnym etapie, czułem się jak lalka do pokazywania (...) zawsze oczekiwała, że będzie tak jak ona chce. Pomagałem w domu – koszenie trawy, grabienie liści, mycie schodów. Nigdy nie było dobrze. Mówiła, że nic nie robię, nic nie osiągnę, będę żulem. To ja w końcu też tak zacząłem mówić (...)”.

Gdy przysposobiony liczył 16 lat i zachodziła potrzeba odbycia przez matkę terapii w sanatorium, pieczę nad nim przejęła (w założeniu tylko na czas nieobecności matki) babka macierzysta. Po powrocie matka odmówiła przyjęcia syna do swojego domu. Pozostał z babką, która – w miarę swoich możliwości – zaspokajała także potrzeby przysposobionego w zakresie utrzymania i wychowania. Najistotniejsza była jednak tolerancja i akceptacja ze strony babki i okazywana wnukowi miłość.

Matka zaprzestała interesować się przysposobionym od ukończenia przez niego 17 lat. Ona też zainicjowała postępowanie o demoralizację przysposobionego. W konsekwencji został skierowany na zajęcia do Ośrodka Kuratorskiego. Babka sprawująca pieczę nad przysposobionym nie zgłaszała kuratorom problemów wychowawczych.

Przysposobiony chętnie przebywał w Ośrodku, udzielał wsparcia młodszym wychowankom. Pracujący z nim kuratorzy ocenili, że w relacjach z matką to on jest stroną „pokrzywdzoną”, a wpływ matki na niego ma cechy destrukcyjne.

W Ośrodku uzyskał wszechstronne wsparcie i pozytywne oceny. Zarzuty dotyczące demoralizacji i agresywnych zachowań nie zostały potwierdzone. Pracownicy ośrodka, między innymi, udzielili mu pomocy w przygotowaniu pozwu o alimenty od matki, który został uwzględniony. Przysposabiająca świadczy zasądzone alimenty.

Przysposobiony ukończył średnią szkołę ogólnokształcącą i muzyczną. Podjął stacjonarne studia wyższe, łącząc je ze świadczeniem pracy, aby pokryć koszty swego utrzymania (użytkowane alimenty wszystkich usprawiedliwionych potrzeb nie zaspokajały).

Przysposobiony wnosił o oddalenie powództwa. Na uzasadnienie stanowiska wskazywał na swoje bardzo bliskie relację z babcią macierzystą. Dostrzegał, że dla babci sytuacja jest trudna, bo obdarza miłością i córkę (matkę adopcyjną), i wnuka z przysposobienia. Bardzo chciałaby, aby relacje pomiędzy tymi najbliższymi dla niej osobami uległy naprawie. Wskazywał też, że nie ma innej rodziny niż ta z przysposobienia i choć kontakty z innymi poza babcią członkami rodziny są luźne, to gdy dochodzi do spotkań, to zawsze „porozmawiamy miło”.

Wskazał też, że bardzo mu zależy na otrzymywaniu alimentów od matki, które są niezbędne dla pokrycia kosztów utrzymania w okresie studiów.

O oddalenie powództwa wnosił prokurator. Oceniał, że powódka „ma za bardzo wyidealizowane pojęcie dziecka biologicznego”, a dzieci nie są idealne. W dodatku nie zna przysposobionego syna takiego, jakim on jest aktualnie – w dacie wyrokowania. Wskazał, że przysposobiony nie jest ani zdemoralizowany, ani karany.

W uzasadnieniu wyroku oddalającego powództwo Sąd ocenił, między innymi, że powódka nie wywiązywała się z obowiązków rodzicielskich w sposób rażący, nie reagowała na próby pojednania wielokrotnie podejmowane przez przysposobionego, któremu: „nie zapewniła domu, jaki zobowiązała się stworzyć decydując się na adopcję. Małoletni odnalazł poczucie bezpieczeństwa i troski u babki a znaczące wsparcie w Ośrodku Kuratorskim. (...) Ewentualne refleksje powódki nad życiem i podjętymi decyzjami nie mogą stanowić pretekstu do wyparcia się dziecka, któremu zobowiązała się stworzyć rodzinę. (...) Nie ma ze strony pozwanego wrogości uzasadniającej twierdzenie, że nie jest możliwy powrót do stosunków właściwych w relacji matka-syn.

Nie można więc uznać, że zaistniały ważne powody rozwiązania przysposobienia, a gdyby zająć stanowisko przeciwne, to wyłączna wina powódki uzasadnia zastosowanie art. 5 k.c. i oddalenie powództwa”.

„Ważne powody” rozwiązania stosunku przysposobienia

Skoro pozew został oddalony, a do przysposobionego z uwagi na pełnoletność nie miała zastosowania negatywna przesłanka „dobra dziecka”, należy ocenić, iż sąd nie dopatrywał się wystąpienia w sprawie „ważnych powodów” rozwiązania przysposobienia, a za aktualny stan relacji pomiędzy stronami uznał zawinione zachowania matki adopcyjnej.

Uwaga

Odnotowania wymaga zgodność rozstrzygnięcia z utrwaloną linią orzecznictwa Sądu Najwyższego.

OPIS DRUGIEGO PRZYPADKU

Charakterystyka sprawy

1. Rodzaj przysposobienia – pełne, dokonane wspólnie przez małżonków.
2. Wiek dziecka w dniu orzeczenia przysposobienia – 6 miesięcy.
3. Płeć osoby przysposobionej – żeńska.
4. Stosunek przysposobienia do dnia wpływu pozwu – trwał 18 lat i 10 miesięcy.
5. Strona powodowa – przysposabiający ojczym. Równolegle (z niewielkim przesunięciem w czasie) powództwo o rozwiązanie stosunku przysposobienia wniosła także matka adopcyjna. Sprawy zostały połączone do wspólnego rozpoznania.
6. Strona pozwana: przysposobiona – w dniu wpływu pozwu pełnoletnia (19 lat i 4 miesiące).
7. Strona powodowa i strona pozwana były reprezentowane przez profesjonalnych pełnomocników procesowych.
8. Stanowisko strony pozwanej – wnosiła o oddalenie powództwa.
9. Prokurator brał udziału w postępowaniu.
10. Ważniejsze dowody przeprowadzone w sprawie: przesłuchanie stron i świadków przez nich zgłoszonych, z akt sprawy o orzeczenie przysposobienia, z akt spraw opiekuńczych dotyczących przysposobionej, z akt sprawy rozwodowej, z odpisów aktów stanu cywilnego, z dokumentów potwierdzających, że przysposobiona się uczy.
11. Postępowanie trwało od 15 lutego 2021 r. do 14 grudnia 2022 r.
12. Wynik postępowania – oddalenie powództwa.
13. Kontrola instancyjna – była. Apelacja przysposabiającego została oddalona. Matka adopcyjna nie wnosiła apelacji.
14. Uzasadnienie wyroku – zostało sporządzone.

Stan faktyczny sprawy

Bezdzietni małżonkowie po udanym przysposobieniu w wieku niemowlęcym chłopca urodzonego w lipcu 2000 r., w marcu 2002 r. wniesli o kolejne przysposobienie dziewczynki urodzonej 10 października 2001 r., które zostało orzeczone 17 kwietnia 2002 r.

Oboje przysposabiający wykorzystali urlopy przysługujące w związku z narodzinami dziecka – ojciec adopcyjny w wymiarze 2 miesięcy, matka adopcyjna w wymiarze 4 miesięcy. Po upływie tego czasu matka przeszła na urlop wychowawczy trwający do ukończenia przez dziecko 4 lat.

Relacje pomiędzy rodzicami adopcyjnymi były bardzo dobre do 2004 r. Po tym czasie zaczęły się nieporozumienia. Ojciec adopcyjny pracował bardzo intensywnie, nawet przez

7 dni w tygodniu. Podejmował też całodobowe dyżury. Praktycznie nie uczestniczył w wychowaniu dzieci, a nawet, zważywszy na tryb pracy, rzadko je widywał. Z początkiem kwietnia 2006 r., na prośbę żony wyprowadził się ze wspólnego mieszkania. Jego kontakty z dziećmi były bardzo rzadkie. Spotkania odbywały się średnio raz na 2 miesiące. W tym czasie matka adopcyjna była już związana z nowym partnerem.

23 lutego 2007 r. został orzeczony rozwód małżeństwa przysposabiających. Wykonywanie władzy rodzicielskiej sąd powierzył matce, ograniczając władzę rodzicielską ojca do współdecydowania o istotnych sprawach dzieci.

Po orzeczeniu rozwodu ojciec adopcyjny nie spotykał się z dziećmi, co było zgodne z oczekiwaniami matki adopcyjnej. Według jego relacji przesądziło o tym zwrócenie się przez przysposobioną w jego obecności podczas spotkania „tato” do aktualnego partnera matki. Ojciec adopcyjny dobrowolnie, regularnie współuczestniczył w kosztach utrzymania przysposobionych dzieci.

Oboje rodzice adopcyjni po rozwodzie zawarli nowe małżeństwa. Ojcu adopcyjnemu urodziły się 2 córki. Nie były traktowane jak siostry przysposobionych przez ojca dzieci, których nie poznały i o których istnieniu zapewne nie miały wiedzy.

W odróżnieniu od starszego brata adopcyjnego, który rozwijał się i funkcjonował dobrze (choć, jak stwierdziła matka adopcyjna, występuje u niego „zespół Aspergera”), okazało się, że przysposobiona sprawiała problemy wychowawcze od najwcześniejszego dzieciństwa. Była bardzo ruchliwa, nie stosowała się do zasad bezpieczeństwa. W wieku przedszkolnym zdiagnozowano u niej „zespół hiperkinetyczny”. Ojciec adopcyjny twierdził w czasie przesłuchania, że przysposobiona miała objawy choroby sieroczej, ale przysposabiający nie mieli wówczas odpowiedniej wiedzy na temat problemów, jakie mogą pojawić się przy rodzicielstwie adopcyjnym.

Mimo wpajania zasad właściwego zachowania, dobrych wzorców i wychowywania w dobrobycie już w pierwszej klasie szkoły podstawowej przysposobiona zabierała dzieciom pieniądze i stosowała wobec nich agresję fizyczną i werbalną. Także w domu jej zachowania były zaburzone. W związku z tym kilkakrotnie była hospitalizowana na oddziałach psychiatrycznych. Stwierdzono brak zrozumienia zasad społecznych dotyczących poszanowania dla własności i autorytetu osób dorosłych. Zastosowano leki psychotropowe, które źle oddziaływały na dziewczynkę. Zalecano oddziaływania wychowawcze oparte na metodach behawioralnych. Od 2011 r. przysposobiona pozostawała pod stałą opieką i kontrolą lekarza psychiatry, psychologa i pedagoga. Podczas wakacji w 2012 r. brała udział w obozie terapeutyczno-rehabilitacyjnym.

Działania wychowawcze, lecznicze i rehabilitacyjne nie były konsultowane z ojcem adopcyjnym ani nie był o nich informowany. O ile o jakichś działaniach wobec przysposobionej był powiadamiany, nie zgłębiał problemu, pozostawiając byłej żonie jego rozwiązanie, choć nie uchylał się od pokrywania kosztów podejmowanych terapii. Sam nie dowiadywał się

o funkcjonowanie przysposobionych dzieci. Odmówił też zmiany pieczy nad przysposobioną przez czynny współudział w jej sprawowaniu.

Mimo licznych działań wychowawczych, konsultacyjnych, rehabilitacyjnych i leczniczych funkcjonowanie społeczne przysposobionej nie poprawiało się. Obserwowano niekontrolowane napady złości, agresję wobec ludzi i zwierząt. Podczas terapii przysposobiona stwierdziła, że mogłaby zabić, aby osiągnąć cel. W latach 2013–2014 miały miejsce hospitalizacje psychiatryczne. 8 kwietnia 2014 r. została wydana decyzja o kształceniu specjalnym w związku z zagrożeniem niedostosowaniem społecznym.

Matka adopcyjna zwróciła się o pomoc, między innymi, do ośrodka adopcyjnego, który przygotował przysposobienie. Tam zasugerowano umieszczenie przysposobionej w Młodzieżowym Ośrodku Socjoterapii, co nastąpiło 1 września 2014 r. Matka adopcyjna w pierwszym roku pobytu tam dziewczynki utrzymywała z nią kontakt, głównie telefoniczny. Ojciec adopcyjny tego nie czynił. Współuczestniczył jednak w pokrywaniu wszelkich kosztów związanych z nową sytuacją przysposobionej.

15 lipca 2015 r. zapadło orzeczenie o pozbawieniu ojca adopcyjnego władzy rodzicielskiej nad przysposobioną. Takie samo rozstrzygnięcie odnośnie do matki adopcyjnej zostało wydane 7 kwietnia 2016 r. Ona bowiem również zaprzestała kontaktów z przysposobioną po bardzo trudnych doświadczeniach z wakacji w 2015 r., gdy przysposobiona była pod jej pieczę. Miała w tym okresie także kolejną hospitalizację przysposobionej w szpitalu psychiatrycznym. Zdiagnozowano mieszane zaburzenia zachowania i emocji. Matka adopcyjna, uznając swoją bezsilność wychowawczą, wniosła o umieszczenie córki w placówce, deklarując pokrywanie kosztów jej pobytu.

Od maja 2016 r. do pełnoletności przysposobiona przebywała w placówce, gdzie po 2 latach indywidualnych działań terapeutycznych nastąpiła poprawa funkcjonowania przysposobionej. Osiągała też bardzo dobre wyniki w nauce, ale (jak stwierdziła podczas przesłuchania) zarówno poziom nauczania w miejscowej szkole, jak i wiedza rówieśników były bardzo niskie, a ona zawsze uczyła się dobrze. Twierdziła też, że wielkim negatywnym przeżyciem było zetknięcie z współtowarzyszami pobytu w placówce różniącymi się bardzo od osób z jej dotychczasowego środowiska rówieśniczego. Umieszczenie w placówce oceniała jako dolegliwą i niezasłużoną karę.

Kontakt telefoniczny i (niekiedy) spotkania miała przysposobiona z matką adopcyjną i bratem przysposabiającej. Matka adopcyjna ograniczała się do przysyłania prezentów urodzinowych. Okazała jednak pomoc finansową i organizacyjną, gdy przysposobiona, osiągnąwszy pełnoletność, opuściła placówkę. Pomogła w wynajęciu mieszkania i wyborze szkoły policealnej. W czasie trwania postępowania o rozwiązanie stosunku przysposobienia przysposobiona uczyła się stacjonarnie zawodu w niepublicznej szkole policealnej. Planowała poprawienie wyników maturalnych i podjęcie studiów.

Oboje przysposabiający współuczestniczyli w kosztach utrzymania przysposobionej. Ojciec adopcyjny z nią się nie kontaktował, matka czyniła to sporadycznie. Oboje przysposabiający oceniali, że nie łączą ich więzi emocjonalne z przysposobioną i z tej przyczyny wniesli o rozwiązanie stosunku przysposobienia.

Przysposobiona wniosła o oddalenie powództwa. Oceniała, że przysposabiających uważa za rodziców, a od pełnoletności zbliżyła się z matką adopcyjną, która nawet poprosiła ją o wybaczenie błędów wychowawczych, jakie popełniła. Ma kontakt telefoniczny z bratem adopcyjnym. Swoje zachowania z przeszłości tłumaczyła jako pragnienie zwrócenia uwagi matki, która po zakończeniu urlopu wychowawczego była bardzo skoncentrowana na pracy zawodowej i organizowaniu własnej działalności gospodarczej.

Wszystkie potrzeby dzieci (odprowadzanie do szkoły, odbieranie po zajęciach, posiłki, towarzyszenie przy nauce i odpoczynku) były zaspokojone przez zatrudnione w tym celu osoby (przysposobiona twierdziła, że były serdeczne, bardzo dobrze je wspomina).

Przysposobiona twierdziła również, że starszy brat adopcyjny był faworyzowany. Jemu matka okazywała miłość, mniej od niego wymagała, była bardziej tolerancyjna, a gdy chorował, zwalniała się z pracy, aby go osobiście doglądać, podczas gdy pieczę nad nią w takiej sytuacji sprawowała pani zajmująca się prowadzeniem domu.

Sąd oddalił powództwa obojga rodziców adopcyjnych. Oceniał, że więź emocjonalna pomiędzy matką adopcyjną a przysposobioną jest osłabiona, ale nie wygasła i występuje dodatnia prognoza co do jej zachowania, a być może wzmocnienia.

Odnośnie do ojca adopcyjnego sąd ustalił, że więź nie występuje, ale za ten stan odpowiada przysposabiający, który zrezygnował z wykonywania praw i obowiązków wobec przysposobionej z wyjątkiem współuczestniczenia w kosztach jej utrzymania, co trwa nadal.

Owo zawinienie odnośnie do zerwania więzi emocjonalnych zakwestionował powód, zarzucając błędną ocenę zgromadzonego materiału dowodowego, ale sąd drugiej instancji odmówił zasadności temu zarzutowi i oddalił apelację ojca adopcyjnego.

„Ważne powody” rozwiązania stosunku przysposobienia

Przysposabiający, jako ważny powód rozwiązania przysposobienia wskazali brak więzi emocjonalnej między stronami. Sądy obu instancji potwierdziły, że taki powód jest „ważny”. Zważywszy, że w omawianym przypadku wyrok został uzasadniony, celowe wydaje się przytoczenie niektórych stwierdzeń zawartych w uzasadnieniu wyroku sądu drugiej instancji.

„Sąd powinien uwzględnić całokształt stosunków pomiędzy przysposabiającym a przysposobionym i ich kształtowanie się w całym okresie trwania, nie zaś pojedyncze fakty, zdarzenia i okoliczności i mieć na uwadze, że przysposobienie, jako zdarzenie powodujące powstanie takiego stosunku, jaki istnieje między rodzicami i dziećmi, powinno być węzłem

dozgonnym i że tylko szczególnie ważne przyczyny mogą prowadzić do jego rozwiązania. (...) Ważne powody uzasadniające rozwiązanie stosunku przysposobienia muszą dotyczyć stron tego stosunku, a zatem nie może mieć tutaj miejsca konstruowanie innych przesłanek, czy to w postaci zawinionego rozpadu rodziny jako następstwa rozkładu związku małżeńskiego, czy to w postaci pozytywnie czy negatywnie ocenianego postępowania osoby trzeciej w stosunku do przysposobionej lub przysposabiającego. Dla oceny ważnych powodów w kontekście żądania powoda nie ma także znaczenia obecny charakter relacji rodzeństwa (...) zachowanie matki adopcyjnej (...) zwłaszcza, że więź rodzinna pomiędzy stronami nawiązała się we wczesnym okresie życia pozwanej, a to w okresie wspólnego zamieszkiwania rodziny. (...) Powód opuścił dom rodzinny pozostawiając dzieci pod opieką małżonki i to on deklarując w postępowaniu rozwodowym chęć uregulowania kontaktów z córką, ostatecznie na przestrzeni dalszych lat zaprzestał czynienia w tym kierunku jakichkolwiek starań (...) nie udzielał pozwanej wsparcia w okresie jej leczenia czy pobytu w placówkach (...). Zdaniem Sądu Okręgowego, stroną wyłącznie winną rozkładowi więzi rodzinnej (...) jest skarżący a jego zachowanie nie może być usprawiedliwione ani rozpadem małżeństwa [z żoną, z którą wspólnie przysposobił pozwaną – dop. E.H.Ł.] ani też założeniem nowej rodziny i posiadaniem biologicznego potomstwa ani też dalszym zachowaniem pozwanej sprawiającej jako dziecko problemy wychowawcze i nieinicjującej w dalszych latach kontaktów z ojcem, która doznając kolejnego odrzucenia we wczesnym okresie po odejściu ojca nadal za nim tęskniła, lecz wobec braku zainteresowania z jego strony ostatecznie pogodziła się z sytuacją. W konsekwencji należy przyjąć, że wyłączna wina [powoda – dop. E.H.Ł.] za rozkład więzi z pozwaną uzasadnia zastosowanie art. 5 k.c. i tym samym oddalenie jego żądania”.

Uwagi

Można ocenić, że sąd orzekający przyjął, iż więź emocjonalna matki adopcyjnej z córką występuje. W tym stosunku przysposobienia istnieje szansa na pogłębienie więzi. W stosunku przysposobienia łączącego ojca adopcyjnego z przysposobioną więź ustała, co mogłoby być ważnym powodem rozwiązania stosunku przysposobienia, gdyby przysposabiający nie był uznany za wyłącznie winnego ustania więzi. Sąd zastosował więc swoistą zasadę „rekryminacji” na wzór koncepcji rozwodowej.

OPIS PRZYPADKU TRZECIEGO

Charakterystyka sprawy

1. Rodzaj przysposobienia – pełne, dokonane przez małżonków wspólnie.
2. Wiek dziecka w dniu orzeczenia przysposobienia – 4 lata i 3 miesiące.

3. Płeć osoby przysposobionej – męska.
4. Nowy akt urodzenia osoby przysposobionej – został sporządzony.
5. Stosunek przysposobienia do dnia wpływu pozwu – trwał 16 lat i 7 miesięcy.
6. Strona powodowa – przysposabiająca.
7. Strona pozwana: przysposobiony – w dniu wpływu pozwu pełnoletni (20 lat i 11 miesięcy).
8. Strona powodowa i strona pozwana były reprezentowane przez profesjonalnych pełnomocników procesowych.
9. Stanowisko strony pozwanej – wносиła o oddalenie powództwa.
10. Prokurator brał udział w postępowaniu. Wnosił o oddalenie powództwa.
11. Ważniejsze dowody przeprowadzone w sprawie: przesłuchanie stron i świadków przez nich zgłoszonych, z akt spraw opiekuńczych, z opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej, opinii placówek oświatowych, orzeczenia o stopniu niepełnosprawności intelektualnej, opinii biegłego psychologa, opinii środowiskowej policji, z dokumentacji medycznej, kopii umowy o zrzeczeniu się dziedziczenia zawartej pomiędzy przysposobionym a jego ojcem adopcyjnym.
12. Postępowanie trwało – od 8 marca 2021 r. do 27 stycznia 2022 r.
13. Wynik postępowania – oddalenie powództwa.
14. Kontrola instancyjna – nie było.
15. Uzasadnienie wyroku – nie zostało sporządzone.

Stan faktyczny sprawy

Przysposobienie wspólne pozwanego przez małżonków zostało orzeczone 14 lipca 2004 r. Ojciec adopcyjny zmarł w 2019 r. Matka adopcyjna wniosła powództwo o rozwiązanie stosunku przysposobienia wobec pełnoletniego przysposobionego.

Związek małżeński, zawarty 24 września 2003 r., był dla każdego z przysposabiających związkiem powtórnym. Z poprzednich małżeństw mieli dorosłe dzieci. Gdy orzekano przysposobienie, małoletni miał 4 lata i 3 miesiące. Według twierdzenia matki adopcyjnej przysposabiający nie zostali poinformowani, że nietypowe zachowania oraz trudności, jakie dziecko sprawiało, wynikają z płodowego zespołu alkoholowego. Gdyby zaś byli świadomi tego faktu, nie podjęliby decyzji o jego przysposobieniu. Niezależnie od niepełnosprawności intelektualnej i zaburzeń „hiperkinetycznych” (ADHD) u dziecka występowała złożona wada wzroku, niedosłuch, astma oskrzelowa, brak nerki.

Z załączonej do pozwu Opinii psychologicznej z 24 listopada 2004 r. wynikało, że już bezpośrednio po orzeczeniu przysposobienia chłopiec pozostawał pod opieką psychologiczną, logopedyczną i rehabilitacyjną z powodu nieharmonijnego przebiegu rozwoju i nadpobu-

długości psychoruchowej. Rozwój mowy czynnej i związanych z nią funkcji, pamięci materiału werbalnego i jego rozumienia na materiale słownym był opóźniony. Rozwój percepcji, koordynacji wzrokowo-ruchowej i grafomotoryki, liczącego w czasie sporządzania opinii 4 lata i 8 miesięcy chłopca, znajdował się na poziomie dziecka około 3-letniego.

Mimo licznych zalecanych ćwiczeń i opieki specjalistycznej postępy rozwojowe były nieznaczne. Obowiązek szkolny został odroczony i po roku podjęty w rejonowej klasie integracyjnej z dodatkowym nauczycielem. Mimo ułatwień realizacja wymagań szkolnych nie była zadowalająca. Wobec znacznych problemów związanych z niedosłuchem od 3 klasy szkoły podstawowej przysposobiony uczył się w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla dzieci z problemami słuchu, pozostając przez 5 dni w tygodniu w internacie.

W opinii psychologicznej w sprawie dalszej edukacji z 15 czerwca 2015 r. wskazano, iż z badania psychologicznego wynika „bardzo znacząca dysharmonia rozwojowa”. Zalecono kształcenie specjalne dostosowane do możliwości intelektualnych dziecka oraz wsparcie reedukacyjne i pomoc psychologiczną.

Chłopiec kontynuował naukę w gimnazjum Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego. W opinii psychologicznej z 6 września 2016 r. stwierdzono, między innymi, niepełnosprawność intelektualną lekkiego stopnia, bardzo mały zasób podstawowych wiadomości, zaburzoną zdolność myślenia logicznego, trudności z właściwym interpretowaniem obowiązujących norm społecznych i zasad postępowania. Odnotowano trudności „w adekwatnym nawiązywaniu i podtrzymywaniu relacji z rówieśnikami. Czasem zachowuje się niewłaściwie, żeby zdobyć uznanie innych osób. Łatwo podlega negatywnym wpływom. Zdarza się, że fantazjuje i podaje własną interpretację zdarzeń. Jest labilny emocjonalnie. W wielu sytuacjach oczekuje wsparcia ze strony dorosłych”.

Z opinii z 2017 r. na temat osiągnięć szkolnych podczas nauki w klasie 3 gimnazjum Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego wynikało, że uczeń ma braki w wiadomościach i umiejętnościach szkolnych. Często nie odrabia zadań domowych. Ma trudności z logicznym myśleniem. Jest uzdolniony plastycznie i sprawny fizycznie. Sprawia niewielkie problemy wychowawcze, wywołując konflikty wśród rówieśników, którym nie zwraca pożyczonych przedmiotów bądź pieniędzy. Na krytykę reaguje buntem.

16 maja 2017 r. wszczęto wobec przysposobionego postępowanie w związku z podejrzeniem popełnienia czynu zabronionego (kradzieży w sklepie). W kwietniu 2019 r. wszczęto kolejne postępowanie o przestępstwo z art. 278 § 1 k.k. (kradzież na szkodę znajomego rodziców, który przyjął go wraz z kolegą na weekend).

W tym czasie bardzo poważnie zachorował ojciec adopcyjny, który był intensywnie leczony (w tym za granicą) od 2017 r. Jednocześnie matka adopcyjna zapewniała opiekę swojej chorej matce i sparaliżowanemu ojczymowi, przemieszczając się pomiędzy miejscami pobytu tych osób. Ojciec adopcyjny zmarł w styczniu 2019 r.

Przez większą część czasu po orzeczeniu przysposobienia przysposobiony przebywał, na koszt przysposabiających, w internatach specjalnych placówek edukacyjnych właściwych dla jego ograniczonych możliwości intelektualnych i zapewniających wsparcie pedagogiczne.

Gdy ojciec adopcyjny był zdrowy, odbierał go na weekendy i organizował atrakcyjne formy spędzania czasu. Matka adopcyjna była zdecydowanie mniej aktywna, doznawała też w okresie choroby męża i po jego śmierci przeszkód w zapewnieniu przysposobionemu pieczy podczas weekendów w związku z obowiązkami pomocy dla innych osób bliskich, a później własną chorobą. Zapewne też była bezsilna wobec zachowań przysposobionego, który nie dbał o higienę osobistą, porządek we własnych rzeczach, nie przestrzegał zaleceń co do terminu powrotu do domu, podporządkowywał się życzeniom rówieśników, popełniając czyny karalne. Dodatkowo, gdy nie zażywał leków, bywał bardzo pobudzony, agresywny wobec matki (ale nie stosował przemocy fizycznej).

Przysposobiony w trybie specjalnym ukończył szkołę branżową, uzyskując zawód monter, ale po kilku dniach pracy na budowie zrezygnował z jego wykonywania.

Latem 2020 r. matka adopcyjna udostępniła przysposobionemu samodzielne, w pełni urządzone mieszkanie, kupione specjalnie z myślą o usamodzielnieniu się przysposobionego. Matka odwiedzała go tam, nadal nabywała odpowiednie środki czystości i środki spożywcze.

Przysposobiony zaciągał kredyty, nie opłacał rachunków, nie poszukiwał pracy, a gdy jakąś mu „załatwiono”, szybko się zniechęcał. Nie dbał o lokal.

W związku z własną hospitalizacją matka adopcyjna przez okres kilkutygodniowy nie nadzorowała „usamodzielniania” syna. Po tej przerwie odwiedziwszy mieszkanie syna, matka adopcyjna nie zastała przysposobionego. Mieszkanie było zdewastowane (wyłamane drzwi do łazienki, strzaskane blaty kuchenne, pozostawione resztki żywności, robactwo w lodówce itp.). Przysposobiony zostawił list o treści: „Jestem pełnoletni. Mam 20 lat i mogę robić co chcę. Jadę do znajomego ale nie powiem do kogo. Muszę sam sobie radzić”.

Po tym zdarzeniu kontakty między stronami ustały. Przysposabiająca wyremontowała i wynajęła mieszkanie, w którym syn krótko przebywał, ale nie potrafił właściwie gospodarować. Wniosła o rozwiązanie stosunku przysposobienia.

W tym czasie przysposobiony podjął naukę w kolejnej szkole branżowej znanego mu z wcześniejszej edukacji Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego i zamieszkał w internacie, który jednak nie był czynny w weekendy, a znalezienie noclegu na ten czas stanowiło dla niego problem. Znajomi rodziców, którzy zaoferowali mu gościnę, zostali okradzeni z cennych przedmiotów (przysposobiony przyznał, że je zabrał pod namową kolegi i zastawił w lombardzie). Nie ponawiali propozycji przyjmowania przysposobionego na weekendy.

Przysposobiony nie zachowywał porządku w wynajmowanym pokoju. Odmówiono mu wynajmu. Dzięki dofinansowaniu przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej nocował przez pewien okres w Hostel. Tam też naruszał obowiązujące zasady i odmawiano mu przyjęcia.

Według opinii pedagoga Ośrodka Szkolno-Wychowawczego z 18 maja 2021 r.: „Uczeń zupełnie nie umie gospodarować pieniędzmi. Często robi długi i ma z tego powodu problemy. Na dzień dzisiejszy X. [imię i nazwisko przysposobionego – dop. E.H.Ł.] jest bezdomny. Uczeń jest bardzo podatny na negatywne wpływy, nie potrafi podejmować racjonalnych decyzji i przewidzieć konsekwencji niepożądanych zachowań. Przedstawia kilka wersji wydarzeń, konfabuluje i zmyśla w zależności od tego komu relacjonuje problemy. X. ma trudności rozumienia i przestrzegania obowiązujących norm i zasad funkcjonowania społecznego. Zastosowane wobec X. działania pedagogiczno-psychologiczne, wspierające, lecznicze, opiekuńczo-wychowawcze nie mają wpływu na jego rozumienie własnej sytuacji życiowej. Sposób funkcjonowania ucznia budzi obawy o jego przyszłość i samodzielne życie”.

Podobna w treści opinia została przedstawiona na żądanie sądu przez wychowawcę przysposobionego w styczniu 2022 r.

Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej (MOPS), odpowiadając na zapytanie sądu, informował o udzielaniu różnych form pomocy przysposobionemu (np. zasiłki celowe na zakup żywności, pomoc pracownika socjalnego przy staraniach o lokal socjalny, umówienie na wizyty lekarskie, aktualizacja orzeczenia o niepełnosprawności). Stwierdził, że od czerwca 2021 r. przysposobiony nie odbiera telefonów od pracownika socjalnego ani nie przebywa w załatwionych dla niego miejscach noclegowych w weekendy.

Podobne informacje zostały zawarte w Opinii środowiskowej policji o przysposobionym. Dysfunkcje przysposobionego i ocena jego niepełnosprawności oraz wynikających z niej konsekwencji społecznych (zbieżna z wcześniejszymi opiniami i spostrzeżeniami wychowawców i pracowników MOPS) zostały potwierdzone w opinii biegłego psychologa.

Przesłuchanie pozwanego potwierdziło ocenę jego możliwości intelektualnych. Przysposobiony nie odnosił się wprost do żądania pozwu. Być może nie był w stanie go zrozumieć. Opowiedział sądowi swoją historię. Pozytywnie oceniał kontakty z ojcem adopcyjnym. Twierdził, że wie o przysposobieniu i że jest związany z córką matki adopcyjnej, ale ona nie chce z nim kontaktów i nie zaprosiła go na ślub. Przyznał swoje zaniedbania, kradzieże i dewastację mieszkania udostępnionego przez matkę. Poinformował, że aktualnie leczy się „u psychiatryka” i dzięki temu: „Jestem teraz spokojny jak zażywam leki, a jak nie zażywam leków to jestem agresywny (...) jestem na pół agresywny i spokojny. Z ośrodka poszła pani pedagog ze mną do psychiatrii. (...) Pamiętam, że mieszkalem z tatą w M. a mama mieszkała w L. Póki tata żył to tata jeździł do mamy do L. a ja sam zostawałem w M. Miałem rozprawy w sądzie [tu następuje opis czynów karalnych – dop. E.H.Ł.]. Ja się zmieniłem. Jak jestem zwolniony do godz. 18 to wracam do godziny 18. Raz szkoła mi załatwiła pracę (...) Tam miałem problemy. Chcieli mnie z maczetami dopaść za to że kibicuję [nazwa klubu piłkarskiego – dop. E.H.Ł.]. Ja nie mam kontaktu z narkotykami. Jak się wkurzę to napiję się piwa. Obecnie mam rentę rodzinną. Staramy się z panią z placówki o rentę socjalną.

(...) Ktoś mi musi przypomnieć o sprawach urzędowych bo ja zapominam. Czasami jak idę na imprezy to się napiję piwa. (...) Ja nie zrobiłem rodzicom krzywdy celowo. Ja nigdy nie przebywałem z mamą jak tata jeździł się leczyć za granicę. Mama mi nie pomagała w sprawach urzędowych jak tata zmarł tylko państwo Y. Mam rentę w wysokości 1000 coś. Panie z ośrodka pomagały mi złożyć papiery. Pieniądze udzielają mi panie. Na weekend dają mi 160 zł. Koledze za to, że u niego śpię ja dają 100 zł (...) Ja tylko wiem, że miałem dobry kontakt z tatą (...) Tata mi ciągle załatwiał obozy, wakacje, jeździłem z nim za granicę. Czasami były takie sytuacje, że koledzy na kolonii się na mnie skarżyli. (...) Mama pracowała w firmie. Nie wiem co teraz robi. W L. nie wiem kto mieszka (...) Czasem jeździłem z mamą i tatą do babci i dziadka (...)"

Ustanowiony dla pozwanego adwokat z urzędu wnosił o oddalenie powództwa. Sąd powództwo oddalił. Powódka nie zaskarżyła tego orzeczenia.

Ważne powody rozwiązania przysposobienia

Powódka wskazała na wygaśnięcie uczuć do przysposobionego. Całkowite zerwanie z nim kontaktu. Swoją bezsilność wobec skali problemów, jakie generuje przysposobiony oraz wielkość starań, wysiłku, nakładów, aby dopomóc mu w funkcjonowaniu społecznym, wyczerpanie możliwości, traumę wynikającą z tego.

Uwagi

Można domniemywać, że sąd ważył potrzeby przysposobionego, niezawinienie po jego stronie licznych zachowań aspołecznych, a także przeświadczenie, iż powódka w niewystarczający sposób zaspokajała potrzeby przysposobionego, będącego osobą szczególnej troski.

2.2. Oddalone powództwa o rozwiązanie stosunku przysposobienia, gdy osoba przysposobiona była małoletnia w dniu wpływu pozwu do sądu, ale w dniu wyrokowania była pełnoletnia

Opis przypadku

Charakterystyka sprawy

1. Rodzaj przysposobienia – pełne, dokonane przez małżonków wspólnie.
2. Wiek osoby przysposobionej w dniu orzeczenia przysposobienia – rok i 11 dni.
3. Płeć osoby przysposobionej – męska.
4. Stosunek przysposobienia do dnia wpływu pozwu – trwał 14 lat i 8 miesięcy.
5. Strona powodowa – przysposabiający małżonkowie.

6. Strona pozwana – przysposobiony w dniu wpływu pozwu małoletni (15 lat i 9 miesięcy), w dniu wyrokowania pełnoletni (18 lat i 24 dni).
7. Strona powodowa była reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika procesowego.
8. Strona pozwana była reprezentowana przez kuratora – adwokata.
9. Stanowisko strony pozwanej – wnosi o oddalenie powództwa.
10. Prokurator brał udział w postępowaniu. Wnosił o oddalenie powództwa.
11. Ważniejsze dowody przeprowadzone w sprawie: przesłuchanie powodów i świadków przez nich zgłoszonych, z akt sprawy o orzeczenie przysposobienia, z akt sprawy o demoralizację pozwanego, z dokumentów dotyczących stanu zdrowia przysposobionego, z opinii placówki o przysposobionym, z 2 opinii OZSS, z odpisów aktów stanu cywilnego.
12. Postępowanie trwało – od 6 grudnia 2019 r. do 28 lutego 2022 r.
13. Wynik postępowania – oddalenie powództwa.
14. Kontrola instancyjna – nie było.
15. Uzasadnienie wyroku – nie zostało sporządzone.

Stan faktyczny sprawy

Przysposabiający, którzy zawarli związek małżeński w 1997 r. i byli bezdzietni, w lutym 2005 r. przysposobili przyrodnych braci. Młodszy, którego dotyczy niniejszy przypadek, urodził się 5 lutego 2004 r. Rodzice adopcyjni zapewnili chłopcom bardzo dobre warunki materialne, a ich poziom wykształcenia, status społeczny, tryb pracy zawodowej stwarzały bardzo pozytywną prognozę należytego wychowania.

Wiadomo, że matka przysposobionych chorowała na kiłę, nadużywała alkoholu i narkotyków. Po urodzeniu syna pozostawiła go w szpitalu. Chłopiec, którego dotyczy opisywany stan faktyczny, urodził się z bardzo niską wagą urodzeniową, cierpiał na refluks, miał przepuklinę. Z tych przyczyn w pierwszym okresie życia był hospitalizowany, a następnie umieszczony w domu dziecka. Późniejsi przysposabiający przejęli nad nim bezpośrednią pieczę, gdy miał 7 miesięcy.

Matka adopcyjna przerwała pracę zawodową, poświęcając pełnię swego czasu przysposobionym synom. Poza odbiegającym od normy rytmem snu, we wczesnym dzieciństwie przysposobiony rozwijał się dobrze. Był postrzegany jako radosne dziecko. Gdy rozpoczął edukację przedszkolną, były uwagi na temat jego zachowania, które określano jako „impulsywne” (przykładowo ugryzł inne dziecko, zerwał nauczycielce korale z szyi, wywracał krzesła). W klasie „0”, gdy liczył 6 lat, wykazywał ponadprzeciętną aktywność ruchową, agresywne zachowania wobec rówieśników (kopanie, ciągnięcie za włosy, wyrywanie zabawek),

niewłaściwe zachowania na lekcjach i wobec nauczycieli (podnoszenie głosu, przeklinanie, odmawianie wykonywania poleceń, arogancja wobec nauczycieli).

Zdiagnozowano wówczas płodowy zespół alkoholowy (FAS) oraz zespół nadpobudliwości ruchowej (ADHD). Został objęty specjalistycznym leczeniem psychiatrycznym. Konsultowano go neurologicznie, ale nie było zaleceń leczenia w tym zakresie. Od 6. roku życia przysposobiony pozostawał pod stałą opieką Poradni Zdrowia Psychicznego dla Dzieci i Młodzieży. Zważywszy na nadpobudliwość ruchową, rodzice organizowali mu zajęcia ruchowe, w tym intensywne wycieczki rowerowe.

Nauka w klasach 1–6 w związku z intensywną współpracą rodziców i szkoły nie sprawiała przysposobionemu poważniejszych trudności. Gdy liczył 10 lat, uzyskał orzeczenie o niepełnosprawności. Na tej podstawie korzystał z nauczania indywidualnego do ukończenia szkoły podstawowej. Do ukończenia klasy 7 przebywał w domu rodzinnym.

W tym czasie już sprawiał poważniejsze problemy wychowawcze. Wagarował, palił papierosy, pił alkohol, dokonywał kradzieży. Był bardzo agresywny także wobec rodziców i brata, którego ustawicznie poniżał. Wszczywał awantury domowe, które miały bardzo gwałtowny przebieg. Rodzice zdecydowali, aby naukę w klasie 8 kontynuował w Młodzieżowym Ośrodku Socjoterapii (MOS). Była to zasadna decyzja. W MOS nastąpiła znacząca poprawa funkcjonowania małoletniego, który, choć nie miał motywacji do nauki i uzyskiwał oceny mierne, a jego zachowanie oceniono jako nieodpowiednie, to nie wagarował (miał 100% frekwencję na lekcjach).

W opinii MOS o wychowanku wskazano, że u chłopca występuje nadal wzmożona pobudliwość nerwowa, wrażliwość na krytykę, tendencje do „stanów dysforycznych”⁷¹, słaba kontrola emocji, zmienność nastrojów. Oceniono, że chłopiec wymaga dalszych systematycznych oddziaływań terapeutycznych w zakresie uświadamiania sobie własnej wartości, radzenia sobie w trudnych sytuacjach, pracy nad zmniejszaniem agresji. Dlatego zalecono kontynuowanie pobytu w tej placówce w okresie edukacji ponadpodstawowej. Rodzice jednak, dostrzegając znaczne wyciszenie się przysposobionego, zdecydowali o jego powrocie do domu i podjęciu nauki oraz praktyk w szkole branżowej w miejscu zamieszkania. Okazało się, że zmiana u przysposobionego była krótkotrwała i prawdopodobnie była ściśle związana z pracą terapeutyczną wykonywaną w MOS.

Od października 2019 r. zachowanie przysposobionego w domu stało się trudne do akceptacji przez wszystkich domowników. Dokuczał starszemu bratu w związku z jego nieheteronormatywną orientacją seksualną, czyniąc to w sposób skrajnie ordynarny i brutalny.

⁷¹ Według klasyfikacji zaburzeń psychicznych DSM-V dysforia jest stanem, w którym osoba doświadcza silnych emocji smutku, przygnębienia i niezadowolenia, a w niektórych przypadkach także obojętności wobec otaczającego świata. Dysforia jest nieprawidłowym stanem emocjonalnym, jednym z rodzajów obniżenia nastroju. Termin pochodzi z języka greckiego i dosłownie oznacza „źle znosić”. Nastrój dysforyczny bywa nazywany „gniewliwym”, ze względu na silną drażliwość chorego.

Przejawiał niepokojące rodziców zainteresowanie bronią. Wbrew zakazom oglądał filmy i inne materiały nieprzeznaczone dla osób małoletnich, które charakteryzowała brutalność i eksponowanie przemocy. Wywoływał awantury, gdy rodzice odmówili spełnienia jakiegoś żądania (np. zakupienia repliki broni). Groził rodzicom zabiciem (np. wygłaszając groźbę z nożem w rękę), co wywołało obawę, iż groźba może zostać spełniona. Dlatego przed udaniem się na spoczynek zamykali na klucz swój pokój sypialny.

Wywoływane awantury były bardzo brutalne, bardzo hałaśliwe, z użyciem skrajnie wulgarnego słownictwa, co zakłócało spokój także sąsiadom, powodowało interwencje policji i kompromitowało rodziców mających wysoki status w lokalnej społeczności.

Przysposabiający wnieśli o rozwiązanie stosunku przysposobienia 6 grudnia 2019 r. W tej dacie przysposobiony przebywał w domu rodzinnym i był objęty opieką psychologa w szkole, do której uczęszczał, przez cały czas był pacjentem Przychodni Zdrowia Psychicznego i stosował leki wyciszające.

Rodzice poszukiwali pomocy w specjalistycznej fundacji oraz przedstawili swoje trudności sądowi rodzinnemu, który skierował strony do badania przez OZSS „na okoliczność kompleksowej diagnozy osobowości nieletniego, określenia właściwych kierunków oddziaływania na nieletniego, stopnia jego demoralizacji, określenia właściwych kierunków oddziaływania na nieletniego, w szczególności w kierunku potrzeby zastosowania wobec niego środka wychowawczego w postaci umieszczenia w młodzieżowym ośrodku wychowawczym albo zastosowania środków leczniczo-wychowawczych”.

Opinia została sporządzona 25 czerwca 2020 r. Zespół opiniujący odnotował, że badany ma orzeczenie o niepełnosprawności w stopniu umiarkowanym o podłożu neurologicznym i przedstawił, między innymi, że: „Nieletniego cechuje **obniżony i nieharmonijny rozwój poznawczy (...)** stwierdza się **zaburzenia zachowania**, których podłożem są czynniki biologiczne, ale także środowiskowe. W rozwoju emocjonalno-społecznym zaznaczają się nieprawidłowości w postaci obniżonej dojrzałości emocjonalno-społecznej. **Nieletni zna normy społeczne, nie uzewnętrznił ich stosowania. Jego rozwój moralny przebiega z opóźnieniem w stosunku do wieku.** Wobec swoich nieprawidłowych zachowań nieletni nie jest w pełni krytyczny i nie ujawnia poczucia winy. U badanego ujawnia się osobowość pozbawiona cech neurotycznych z tendencją do zachowań niestandardowych społecznie o cechach podejrzliwości, przekonaniu o wrogości innych, z cechami ekstrawersji (...) Zdecydowanie zaleca się stosowanie wobec chłopca nadal leczenia psychiatrycznego oraz podjęcie psychoterapii, udział w zajęciach socjoterapeutycznych. Wskazane jest także podjęcie wspólnej z rodzicami pracy nad relacjami. U nieletniego **od lat rozwija się proces niedostosowania społecznego i jest on zagrożony demoralizacją.** Zalecana wcześniej kontynuacja nauki w MOS była adekwatnym zaleceniem (...) Aktualnie jednak fakt podjęcia nauki zawodowej, dobre radzenie sobie podczas praktyk w obecnym środowisku stanowią

jego silny zasób i stanowią pozytywną prognozę uzyskania zawodu. (...) Konieczne jest by badany kontynuował naukę w dotychczasowej szkole, by zapewnić mu poczucie stabilizacji (...) [wyróżn. – E.H.Ł.]”.

Mimo opinii o celowości kontynuowania nauki w szkole branżowej w miejscu zamieszkania rodziny, 23 listopada 2021 r. małoletni został przyjęty do Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w innej miejscowości i podjął naukę w klasie 2 szkoły działającej w tej placówce w zawodzie monter zabudowy i robót wykończeniowych w budownictwie. Z placówki uciekał. Podczas jednej z ucieczek nastąpiło nieoczekiwane przez strony spotkanie. Przysposobiony nie przyszedł do domu rodziców. Ojciec zauważył go, jak kieruje się w stronę domu, trzymając w ręku siekierę i kanister z benzyną. Chłopiec, widząc konsternację ojca, zaskoczony jego obecnością, której się nie spodziewał, oświadczył, że nie ma złych zamiarów. Ojciec zaprosił go do domu, przygotował posiłek. Nie zaproponował przysposobionemu pozostania w domu. Zasugerował, aby syn zgłosił się dobrowolnie na policję i wrócił do placówki.

Przysposabiający interpretowali to zdarzenie jako zniweczony przypadkowo plan wyrządzenia im szkody (prawdopodobnie podpalenia domu). Przysposobiony później tłumaczył, że wiedział, gdzie w zabudowaniach rodziców jest opał, a będąc w czasie ucieczki z placówki w opuszczonym domu w okolicy domu rodziców chciał od nich zabrać drzewo, żeby w miejscu tymczasowego przebywania rozpalić ogień i się ogrzać.

Sprawa o demoralizację przysposobionego nie została zakończona przed rozstrzygnięciem merytorycznym w sprawie o rozwiązanie stosunku przysposobienia.

W dacie wydania wyroku oddalającego powództwo przysposobiony liczył 18 lat i 24 dni. Wyrok nie został zaskarżony.

„Ważne powody” rozwiązania stosunku przysposobienia

Wyrok nie był uzasadniony. Można jedynie domniemywać, że sąd w stanie faktycznym sprawy nie dopatrywał się zaistnienia „ważnych powodów” rozwiązania przysposobienia. Być może też wziął pod uwagę niesamodzielną przysposobionego i stan jego zdrowia psychicznego.

Uwagi

Przysposobiony sprawiał ponadprzeciętne problemy wychowawcze, co zapewne było związane z poważnymi obciążeniami rodzinnymi (kiła, nadużywanie alkoholu, przyjmowanie narkotyków przez matkę). Jednakże pełna diagnostyka nie została przeprowadzona przed orzeczeniem przysposobienia i przysposabiający nie mieli pełnej wiedzy o stanie zdrowia, rozwoju i związanych z tym obciążeniach i potrzeb dziecka. Doprowadzili do przeprowadzenia stosownych badań relatywnie późno. Nie mieli też wystarczających kwalifikacji do wła-

ściwego postępowania z dzieckiem wymagającym profesjonalnego prowadzenia procesu wychowawczego, adekwatnie do stanu jego psychiki, problemów neurologicznych i innych konsekwencji płodowego zespołu alkoholowego.

2.3. Oddalone powództwa o rozwiązanie stosunku przysposobienia, gdy osoba przysposobiona była małoletnia w dniu wyrokowania

OPIS PRZYPADKU PIERWSZEGO

Charakterystyka sprawy

1. Rodzaj przysposobienia – pełne, dokonane wspólnie przez małżonków.
2. Wiek dziecka w dniu orzeczenia przysposobienia – 4 lata i 2 miesiące.
3. Płeć osoby przysposobionej – męska.
4. Nowy akt urodzenia przysposobionego – został sporządzony.
5. Stosunek przysposobienia do dnia wpływu pozwu – trwał 11 lat i 9 miesięcy.
6. Strona powodowa – przysposabiający małżonkowie.
7. Strona pozwana: przysposobiony – małoletni (15 lat i 11 miesięcy).
8. Strona powodowa była reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika procesowego.
9. Strona pozwana – sąd ustanowił kuratora adwokata.
10. Stanowisko strony pozwanej – wnosiła o oddalenie powództwa.
11. Prokurator brał udziału w postępowaniu. Wnosił o oddalenie powództwa.
12. Ważniejsze dowody przeprowadzone w sprawie: przesłuchanie powodów, z postanowienia o orzeczenie przysposobienia, z orzeczeń dotyczących demoralizacji małoletniego, z decyzji o skreśleniu przysposobionego z listy uczniów.
13. Postępowanie trwało – od 12 czerwca 2020 r. do 10 maja 2022 r.
14. Wynik postępowania – oddalenie powództwa.
15. Kontrola instancyjna – nie było.
16. Uzasadnienie wyroku – zostało sporządzone.

Stan faktyczny sprawy

Bezdzielni małżonkowie, zakwalifikowani w ośrodku adopcyjnym jako kandydaci na rodziców adopcyjnych, po 2 latach oczekiwania na wskazanie im dziecka, 27 sierpnia 2008 r. przysposobili liczącego 4 lata i 2 miesiące chłopca.

Dziecko po urodzeniu było wychowywane w rodzinie pochodzenia z problemem alkoholowym. Gdy liczyło 7 miesięcy, zostało interwencyjnie odebrane rodzicom i umieszczone

w rodzinie zastępczej. Miało jednak kontakt z rodziną do ukończenia 3. roku życia. Rodzice zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej.

Do czasu przysposobienia chłopiec pozostawał w 2 rodzinach zastępczych. Jego rozwój w dacie przysposobienia był opóźniony. Miał bardzo mały zasób słów, brak licznych umiejętności przewidzianych dla wieku, bardzo niską wagę. Zdiagnozowano wrodzoną wadę serca (arytmię) wymagającą opieki kardiologicznej.

Dzięki bardzo intensywnej pracy rodziców adopcyjnych opóźnienia rozwojowe zostały nadrobione, a między stronami nawiązała się silna więź emocjonalna. Przez pierwsze 10 lat od orzeczenia przysposobienia stosunki układały się należycie, choć od początku nauki szkolnej pojawiały się problemy wychowawcze, bo chłopcu zdarzało się stosowanie siły w stosunkach rówieśniczych.

Rodzina dwukrotnie zmieniała miejsce zamieszkania po rozpoczęciu przez syna nauki szkolnej, co wiązało się ze zmianą szkoły i środowiska rówieśniczego. Po raz pierwszy ta zmiana nastąpiła po ukończeniu 3 klasy szkoły podstawowej. Wówczas adaptacja do nowych warunków przebiegła zadowalająco, ale już po roku nastąpiła kolejna przeprowadzka. Tym razem chłopiec nie został zaakceptowany przez nową klasę, co było źródłem przykrych przeżyć i negatywnie odbiło się na wynikach nauki. W klasie 6 miał poprawkę z matematyki.

Drastyczne pogorszenie funkcjonowania przysposobionego ujawniło się w klasie 8, mimo że od roku pozostawał pod opieką poradni psychologiczno-pedagogicznej, gdyż zdiagnozowano nieharmonijny rozwój i zaniżone w stosunku do normy wiekowej możliwości intelektualne. Chłopiec uczęszczał na zajęcia socjoterapeutyczne. Zajęcia te musiał przerwać, bowiem jego zachowanie było na tyle nieodpowiednie, że został z nich usunięty, gdyż zakłócał pracę grupy. Także nieodpowiednio zachowywał się w szkole, często wagarował.

Od 2018 r. zaczęły narastać problemy wychowawcze, a stosunki chłopca z rodzicami powoli, ale w sposób ciągły pogarszały się. Małoletni nie przestrzegał ustalonych w domu zasad, był wulgarny, nie respektował nakazów i zakazów rodziców. Nie informował, gdzie wychodzi i kiedy wróci albo podawał nieprawdziwe informacje. Zdarzało się, że nie wracał na noc do domu. Wbrew zakazowi palił papierosy, pił alkohol, dwukrotnie ukraść rodzicom pieniądze (100 zł, 200 zł), które przeznaczył na używki. Rodzice obawiali się, że już wtedy, podczas dłuższych nieobecności w domu, zażywał narkotyki.

Mimo licznych nieobecności i naruszania regulaminu szkolnego naukę w szkole podstawowej zakończył w terminie. Ojciec adopcyjny przypuszczał, że został „przepchnięty”, bo był tak trudnym uczniem dezorganizującym pracę nauczycieli i kolegów, że szkoła chciała, aby jak najszybciej ją opuścił. Podjął naukę w 2 szkołach branżowych, ale z obu został usunięty.

Lekceważenie zasad porządku domowego, okazywanie rodzicom braku szacunku, wulgarne awantury, popychanie, szarpanie rodziców, żądanie od nich pieniędzy, szantażowanie w razie odmowy, stosowanie używek trwało nadal i przybierało coraz drastyczniejsze formy.

Równocześnie przysposobiony osobom trzecim przekazywał nieprawdziwe informacje o rodzicach (np. kuratorowi sądowemu powiedział, że matka jest pozbawiona władzy rodzicielskiej nad nim) i sytuacji rodzinnej (np. że jego podstawowe potrzeby w zakresie wyżywienia nie są zaspokojone). Niszczył rzeczy kupione przez rodziców, nawet takie, które sam wybrał.

Chłopak nawiązał kontakty z grupą młodzieży znanej ze stosowania przemocy, naruszania norm społecznych i przepisów karnych. Groził przysposabiającym, że w wypadku ignorowania jego oczekiwań on lub jego koledzy pobiją/ zabiją rodziców. Groźby te wywoływały obawy rodziców. Dlatego udając się na nocny spoczynek, zamykali na klucz pokój, w którym przebywali.

W postanowieniu sądu z 7 listopada 2019 r. stwierdzono, że przysposobiony przejawia cechy demoralizacji i skierowano go do ośrodka kuratorskiego. Nie zmieniło to w zasadniczy sposób zachowania małoletniego.

W czasie jednej z drastycznych awantur w kwietniu 2020 r. stanął w oknie, grożąc, że wyskoczy, bo chce się zabić. Wezwano właściwe służby. Zespół Ratownictwa Medycznego przewiózł go wówczas do Kliniki Psychiatrii Dzieci i Młodzieży, gdzie przebywał na obserwacji. W karcie informacyjnej leczenia szpitalnego (przyjęty na Oddział 22 kwietnia o godz. 14, wypisany 30 kwietnia o godz. 10) znajduje się rozpoznanie „mieszane zaburzenia zachowania i emocji, nieokreślone”, a także zapis, że hospitalizowany: „deklarował, że nigdy nie rozważał odebrania sobie życia. Pacjent nie wymagał wprowadzenia farmakoterapii. Wypisano do domu bez ostrych objawów psychotycznych i bez myśli samobójczych (...)”.

Sytuacja nie poprawiała się. Doszło do drastycznego wydarzenia. Pijany przysposobiony uderzył w twarz matkę adopcyjną, a gdy mąż przyszedł jej z pomocą, zaczął go kopać. Ojcu adopcyjnemu udało się obezwładnić napastnika, który bronił się, gryząc. Wezwano policję. Rodzice złożyli wówczas zawiadomienie o znęcaniu się nad nimi przez syna oraz oświadczyli, że nie przyjmą go do domu.

12 czerwca 2020 r. wpłynął ich pozew o rozwiązanie stosunku przysposobienia, a postanowieniem z 3 lipca 2020 r. sąd w innym postępowaniu (sygn. Nkd) orzekł w trybie zabezpieczenia o umieszczaniu przysposobionego w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym (dalej MOW).

Z opinii MOW wynika, że proces adaptacji w ośrodku przebiegał z dużymi trudnościami. Przysposobiony prowokował awantury z innymi wychowankami, nie wykazywał refleksji nad swoim zachowaniem, naruszał ustalenia poczynione z wychowawcą i terapeutą. Nie utrzymywał porządku ani nie dbał o higienę osobistą. Czterokrotnie był objęty tzw. kontraktem dyscyplinarnym.

W ocenie pracowników MOW wychowanek przyjął rolę ofiary i swoje relacje z innymi postrzegał jako osoba skrzywdzona. Czuł się odrzucony przez rodziców, których obwiniał

za to odrzucenie, nie dostrzegając własnej roli w zaistnieniu takiej sytuacji. Wskazano, że małoletni jest podatny na manipulacje, zachowuje się nieadekwatnie do sytuacji, pragnie akceptacji ze strony rówieśników, nie przejawia refleksji, ma cechy infantylne i niski poziom umiejętności społecznych.

Po umieszczeniu przysposobionego w MOW rodzice nie podtrzymywali z nim kontaktu. Pozwany napisał do powodów list z przeprosinami, ale oni nie dali wiary szczerości poczynionych przeprosin ani nie zostali przekonani, że przysposobiony zmieni trwale swoje postępowanie. Podczas spotkania w OZSS przysposobiony ponownie starał się nawiązać kontakt z matką (przepraszał i „przyjął postawę uległą”), ale nie było to skuteczne. Odnotowano, że się rozplakał.

W MOW pozostaje pod opieką pedagoga, psychologa, terapeuty uzależnień. Był konsultowany psychiatrycznie i rozpoczął farmakoterapię powodującą wyciszenie. Podczas rozprawy o czyny karalne, jak poinformował jego kurator ustanowiony do sprawy o rozwiązanie przysposobienia, będący równocześnie obrońcą małoletniego: „Sąd zauważył, że jest oniemiały i spokojny”. Można więc sądzić, że owo „wyciszenie” było skutkiem przyjęcia leku niwelującego objawy, ale nieusuwającego przyczyny, zaś stan „oniemienia” nie wydaje się pożądanym ani nie świadczy o rozwiązaniu problemów psychicznych przysposobionego.

Sąd postanowił o przeprowadzeniu dowodu z opinii OZSS na okoliczność „więzi rodzinnych i emocjonalnych małoletniego z rodzicami, jakie są relacje małoletniego z rodzicami, jaki jest stopień demoralizacji małoletniego i czy ma to wpływ na jego stosunki rodzinne, czy są podstawy do rozwiązania stosunku przysposobienia”.

Opinia została opracowana przy zastosowaniu analizy akt sprawy, rozmowy psychologicznej o charakterze diagnostycznym ze stronami, wywiadu o małoletnim przeprowadzonego z jego wychowawcą z placówki i rozmowy informacyjnej z tymże, oraz testów⁷².

Badanie kompetencji rodzicielskich matki adopcyjnej wykazało jej „sztywność i dystans emocjonalny wobec dziecka (...). Jej zachowanie charakteryzuje się nieustępliwością i surowością, nieudzielaniem wsparcia, stosowaniem kar i skłonnością do irytacji. Nie ujawnia nadmiernej kontroli wobec dziecka, wykazuje zaangażowanie wobec niego ze skłonnością do dawania mu nadmiernej swobody, braku stawiania wymagań oraz do ulegania dziecku. (...) Ujawnia tendencje do ograniczania mu samodzielności motywowanej lękiem o niego, obwinianiem się za swoje niepowodzenia, nadgorliwością w niesieniu pomocy. Poziom poczucia bezradności rodzicielskiej (...) jest przeciętny”.

Badanie kompetencji rodzicielskich ojca adopcyjnego wykazało przeciętne kompetencje rodzicielskie. Uzyskane wyniki wskazały na „uznanie przez niego autonomii dziecka, co

⁷² Dla rodziców zastosowano Test Kompetencji Rodzicielskich A. Matczak i inni, EPQ-R(S) H.J. Eysnecka i innych, IVE H.J. Eysnecka i innych. Dla małoletniego EPQ-R(S) H.J. Eysnecka i innych, IVE H.J. Eysnecka i innych, Test Zdań Niedokończonych (wersja dla młodzieży) J.B. Rottera.

wyływa z zaufania do niego i wiary w jego dojrzałość i rozsądek (...) W obszarze poczucia bezradności rodzicielskiej, skłonności do zachowań rygorystycznych ojciec uzyskał wyniki przeciętne”.

Oceniając osobowość rodziców, specjaliści wskazali, że u matki przeważają cechy „ekstrawersyjne”. Zależy jej na pozytywnej autoprezentacji, „zaprzeczaniu popełnionym błędom i posiadanym niedoskonałościom”. Ojciec został opisany jako „osoba spokojna i zrównoważona emocjonalnie o przeciętnej skłonności do zachowań impulsywnych, ale wysokiej do podejmowania działań niestandardowych. Dobrze radzi sobie z trafnym odczytywaniem stanów emocjonalnych innych ludzi i jest empatyczny. Dąży po pozytywnej autoprezentacji”.

Charakterystyka małoletniego przysposobionego była następująca: „Małoletni charakteryzuje się niską kontrolą własnych emocji i zachowań oraz wzmożonym neurotyzmem. Dotychczasowe nieprawidłowe funkcjonowanie i przejawiane przez niego zaburzone zachowania mają swoje źródło w ukazujących go doświadczeniach wczesnodziecięcych (niestabilna sytuacja i frustracja podstawowych emocjonalnych potrzeb w okresie pierwszych lat życia, oraz poczucie porzucenia przez rodziców biologicznych może mieć wpływ na nieprawidłowy przebieg rozwoju społecznego i emocjonalnego u niego), wadliwej w przebiegu socjalizacji, narastającej niewydolności środowiska wychowawczego, braku umiejętności radzenia sobie z emocjami w sytuacjach trudnych, subiektywnie zagrażających. Okres dorastania spowodował, że charakterystyczne dla tego wieku rozwojowego potrzeby (...) przebiegają z większą intensywnością i manifestacją prowadzącą do jej oceny w kategoriach wykraczających poza normę. Wraz z pogłębianiem się problemów w relacjach z rodzicami pojawiły się w zachowaniach małoletniego tendencje do przekraczania granic, «testowanie» środowiska rodzinnego (...) poszukiwał potwierdzenia miłości bezwarunkowej, a brak jej doświadczenia poskutkował trudnościami z kontrolą emocjonalną, deficytami w zakresie powściągliwości społecznych, zaniżoną tolerancją na frustrację i odporność na niepowodzenia. Stąd (...) impulsywność, popędliwość, agresywność, drażliwość, podejrzliwość, manipulacja. Małoletni posiada bardzo niskie umiejętności społeczne, nie potrafi uczyć się na błędach, nie działa na niego żaden system nagród i kar. Mała liczba wzmocnień pozytywnych, duża negatywnych wzbudzają u niego z jednej strony poczucie winy, z drugiej chęć karania najbliższych według własnego wewnętrznego poczucia sprawiedliwości. (...) Trudno jest mu sprostać wymogom i zasadom obowiązującym w rodzinie (...) redukuje dyskomfort emocjonalny i reguluje swój nastrój przez przyjmowanie substancji psychoaktywnych. (...) X. ma poczucie silnej więzi z rodzicami, czuje się przynależny do rodziny. Jego relacje z rodzicami od kilku lat są zaburzone i powierzchowne (...) poczucie odrzucenia i porzucenia w sposób znacząco negatywny wpływa na ogólny rozwój małoletniego. (...) Małoletni postrzega siebie jako osobę nadwrażliwą i nazbyt emocjonalną, pełną niepokoju, załęknioną ze skłonnością do zamartwiania się, ujawniającą poważne problemy

z przewidywaniem [następstw – dop. E.H.Ł.] swoich działań, impulsywną, o przeciętnej tendencji do podejmowania zachowań ryzykownych, ekstrawersyjną. Nie zależy mu na nadmiernie pozytywnej autoprezentacji”.

We wnioskach końcowych stanowiących odpowiedź na pytania sądu stwierdzono, że przysposobiony czuje się emocjonalnie związany z przysposabiającymi i ma poczucie przynależności do ich rodziny. Relacje między stronami są zaburzone, powierzchowne, uległy rozluźnieniu.

Demoralizacja małoletniego jest „na pograniczu stopnia umiarkowanego”, a jego zachowanie „w znacznym stopniu zaburzało atmosferę domową (...) poczucie odrzucenia i porzucenia w sposób istotnie negatywny wpływa na jego rozwój, szczególnie emocjonalny i społeczny (...) z punktu widzenia szeroko pojętego dobra dziecka nie jest wskazane rozwiązanie przysposobienia”.

Powodowie nie zmienili swojego stanowiska także po zapoznaniu się z opinią OZSS oraz 2 opiniami uzupełniającymi OZSS stanowiącymi odpowiedź na ich zarzuty wobec opinii. Pozwany, reprezentujący go kurator będący adwokatem oraz prokurator wnosili o oddalenie powództwa, co nastąpiło. Wyrok nie został zaskarżony

„Ważne powody” rozwiązania stosunku przysposobienia

Powodowie i sąd wskazali, że ważnym powodem rozwiązania stosunku przysposobienia jest „całkowite i nieodwracalne” wygaśnięcie więzi między jego stronami. Sąd w uzasadnieniu wyroku doprecyzował, że stan ten musi wynikać z „ważnych powodów”. Analizował też wpływ stosowanych metod wychowawczych na kształt więzi w kontekście cech małoletniego poszukującego potwierdzenia „bezwarunkowej miłości”, dzieląc rozważania zawarte w opinii OZSS.

We fragmencie uzasadnienia wyroku wyjaśniającego, dlaczego powództwo „nie zasługiwało na uwzględnienie”, znajduje się zapis: „nie wykazano aby więź pomiędzy stronami całkowicie zaniknęła (...) a przychylenie się do wniosku głównego byłoby niezgodne z dobrem małoletniego pozwanego mogłoby w negatywny sposób wpłynąć na jego dalszy rozwój”.

Uwagi

Istnienie więzi pomiędzy stronami wymaga wzajemności (więź słownikowo to „związek”, „to, co łączy lub jednoczy ludzi ze sobą”), a wydaje się, że takowa nie wynika z opisanego stanu faktycznego sprawy. Ocena, że rozwiązanie przysposobienia pogorszyłoby dobrostan przysposobionego, wydaje się trafna.

OPIS PRZYPADKU DRUGIEGO

Charakterystyka sprawy

1. Rodzaj przysposobienia – pełne, dokonane przez małżonków wspólnie.
2. Wiek dziecka w dniu orzeczenia przysposobienia – 12 lat, 2 miesiące i 3 tygodnie.
3. Płeć osoby przysposobionej – męska.
4. Stosunek przysposobienia do dnia wpływu pozwu – trwał 7 miesięcy.
5. Strona powodowa – przysposabiająca (matka adopcyjna).
6. Strona pozwana: przysposobiony – w dniu wpływu pozwu małoletni (12 lat i 10 miesięcy).
7. Strona powodowa była reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika procesowego.
8. Stronę pozwaną reprezentował kurator adwokat; w czasie postępowania przysposabiający zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej. Dla przysposobionego ustanowiono opiekuna; kurator małoletniego nadal pełnił swoją funkcję.
9. Stanowisko strony pozwanej – wnosiła o oddalenie powództwa.
10. Prokurator brał udział w postępowaniu. Wnosił o oddalenie powództwa.
11. Ważniejsze dowody przeprowadzone w sprawie: przesłuchanie powodów i świadków, z akt sprawy o orzeczenie przysposobienia, z akt spraw opiekuńczych, z odpisu zupełnego aktu urodzenia przysposobionego
12. Postępowanie trwało – od 9 września 2021 r. do 7 marca 2023 r.
13. Wynik postępowania – oddalenie powództwa.
14. Kontrola instancyjna – nie było.
15. Uzasadnienie wyroku – zostało sporządzone.

Stan faktyczny sprawy

Małoletni, którego dotyczy opisywana sprawa, urodził się 30 października 2008 r. Do 11 roku życia pozostawał wraz z 2 młodszymi, przyrodnimi siostrami pod pieczęcią matki. Ta niepełna rodzina nie miała stałego miejsca zamieszkania. Matka z dziećmi często zmieniała miejsce pobytu i partnerów. Sąd ocenił, że wraz z dziećmi „tułała się po całej Polsce”. W konsekwencji chłopiec nieregularnie chodził do szkoły. Matka często przerzucała na niego troskę o młodsze siostry.

Matka była wulgarna i agresywna. Synowi często mówiła, że jest zły i pewnie się już nie zmieni. Zarzucała, że jest do niej negatywnie nastawiony. Częstokroć mówiła mu, że jeżeli będzie niegrzeczny, to odda go do domu dziecka. Istotnie, 10 października 2017 r., będąc pod wpływem alkoholu, przyprowadziła brudne, zaniedbane dzieci do placówki opiekuńczo-wy-

chowawczej, twierdząc, że nie ma warunków do wychowywania ich. Chłopiec prosił, żeby go nie zostawiała. Stojąc w drzwiach placówki, krzyczał, płakał, chciał wybiec za matką. Matka powiedziała mu wówczas, że jest już duży, ma 10 lat i powinien zrozumieć sytuację. To zdarzenie wywarło bardzo duży wpływ na życie małoletniego, jego funkcjonowanie i zachowanie.

29 czerwca 2018 r. matka została pozbawiona władzy rodzicielskiej nad dziećmi. Opiekunem chłopca została ustanowiona dyrektorka placówki, w której przebywał.

Doświadczenia przemocy spowodowały, że chłopiec miał zaburzony obraz matki, prezentował zaburzenia zachowania i emocji. Wymagał terapii i leczenia psychiatrycznego, także farmakologicznego. O swoich emocjach zaczął mówić po 3 latach terapii. Terapia (w tym farmakologiczna) poprawiła sposób funkcjonowania małoletniego. Deklarował pragnienie posiadania nowej rodziny. Został zgłoszony jako kandydat do przysposobienia do lokalnego Ośrodka Adopcyjnego.

W opinii ośrodka kandydaci odpowiedni na rodziców adopcyjnych dla chłopca powinni zaakceptować historię jego życia, mieć świadomość trudnych relacji z matką i doznanego odrzucenia, co może wywoływać u niego zaburzenia zachowania. Powinni umieć wspierać rozwój dziecka, pracować nad właściwymi relacjami społecznymi i rozumieć emocje dziecka.

Późniejsi przysposabiający, bezdzietni małżonkowie, w okresie od 3 lipca do 30 września 2020 r. ukończyli szkolenie dla kandydatów do przysposobienia dziecka, a 1 października 2020 r. uzyskali pozytywną opinię jako kandydaci na rodziców adopcyjnych. Deklarowali gotowość adopcji starszego dziecka. Zostali zakwalifikowani jako odpowiedni kandydaci dla chłopca, o którym mowa, co wstępnie zaakceptowali. W związku z tym przedstawiono im w ośrodku adopcyjnym diagnozę psychologiczną i pedagogiczną, kartę dziecka, dokumentację dostarczoną przez placówkę, w której przebywało (kartę medyczną i stosowne dokumenty dotyczące diagnozy i leczenia, świadectwa szkolne itp.). Dowiedzieli się o porzuceniu przez matkę, doświadczaniu przemocy oraz o zaburzeniach zachowania (w tym agresji) i emocji, konieczności kontynuowania terapii i leczenia psychiatrycznego (także farmakologicznego).

Te informacje nie zniechęciły kandydatów, którzy bez wahania zadeklarowali, że chcą jak najszybciej poznać wskazane dziecko. Po pierwszym spotkaniu z dzieckiem na terenie placówki opiekuńczej podjęli decyzję o przysposobieniu, a stosowny wniosek wpłynął do sądu 9 października 2020 r.

W dniach od 19 października 2020 r. do 4 listopada 2020 r. trwała styczność przedadopcyjna, przedłużona do zakończenia postępowania. Postanowieniem z 22 stycznia 2021 r. zostało orzeczone pełne przysposobienie chłopca, który liczył wtedy 12 lat i prawie 3 miesiące. Początkowo proces nawiązywania więzi między stronami przebiegał prawidłowo, a wszelkie potrzeby dziecka były zaspokajane.

Przysposabiający byli zadowoleni i informowali ośrodek adopcyjny, że wszystko przebiega należycie. Małoletni pozytywnie wypowiadał się o rodzicach adopcyjnych, czuł się przez nich akceptowany, ważny i kochany, deklarował, że chce być u nich „na zawsze”.

Problemy pojawiły się już na przełomie lutego i marca 2021 r. Przysposabiający informowali ośrodek adopcyjny, że chłopiec jest roszczeniowy, agresywny i wulgarny. Jego zachowania są wybuchowe i prowokacyjne. Na tym etapie nie zgłosili prośby o wsparcie ani do Ośrodka Adopcyjnego, ani dawnego opiekuna przysposobionego, a zarazem osoby, która bardzo dobrze знаła dziecko z okresu jego przebywania w placówce, której była dyrektorem.

Kolejny kryzys pojawił się w kwietniu 2021 r., a z nim pierwsze sugestie o rozwiązaniu stosunku przysposobienia przekazane byłej opiekunce prawnej dziecka, która poprosiła o wsparcie ośrodek adopcyjny i zorganizowała w placówce spotkanie, aby porozmawiać z rodzicami adopcyjnymi, wyjaśnić, co się dzieje w rodzinie i z jakiego powodu sytuacja jest taka trudna.

Matka adopcyjna twierdziła, że przysposobiony jest roszczeniowy, dopytuje się o dziedziczenie majątku po babci, wymusza kupowanie markowych rzeczy (rodzice kupili mu najdroższy rower, jaki był w sklepie oraz drogi komputer). Swoimi niewłaściwymi, prowokacyjnymi zachowaniami wzbudza zainteresowanie sąsiadów. Jest wybuchowy, chce, żeby rodzice za niego odrabiali lekcje, co początkowo czynili.

W trakcie spotkania wyjaśniono rodzicom, że nie może dochodzić do przepychanek między nimi a przysposobionym, bo to sprowokuje przemoc z jego strony, gdyż chłopiec doznawał przemocy. Rodzice wspominali, że matka ojca adopcyjnego boi się przysposobionego, mimo że w jej obecności chłopiec nie wszczyna awantur.

Rodzice mieli pretensje do byłej opiekunki przysposobionego o wskazówki, jakie uzyskali od niej i od psychologa z placówki. Nie czuli się związani z przysposobionym, nie byli z niego dumni. Przebywanie z nim było dla nich bardzo trudne. Wskazywali na siebie jako osoby pokrzywdzone. Poproszono rodziców, aby podjęli ostateczną decyzję co do losów przysposobionego, a gdyby rzeczywiście, nieodwołalnie chcieli go oddać, aby wspólnie z dyrekcją placówki ustalili, jak to zrobić z możliwie najmniejszą krzywdą dla dziecka. Do końca kwietnia 2021 r. nie było jednak takich sygnałów, a w maju 2021 r. odbyła się uroczystość Komunii Świętej przysposobionego.

W dniu 14 czerwca 2021 r. dawna opiekunka prawna przysposobionego dostała informację od byłego pracownika, że chłopiec może być źle traktowany przez rodziców, którzy przeprowadzili się, a bezpośrednio przed tym chłopiec przez okno krzyczał „ratunku”. Poinformowała o sytuacji sąd opiekuńczy.

Przysposabiający nie potrafili poradzić sobie z przysposobionym. Ublizali mu, ojciec adopcyjny używał siły, dochodziło do kłótni, przepychanek, szarpaniny. Co jakiś czas oświadczaali, że nie chcą przysposobionego w domu, a jak się nie zmieni, to wróci do placówki. Chłopiec reagował na to złością, zachowywał się agresywnie, nieadekwatnie do sytuacji, wymuszał

na rodzicach określone zachowania. Zdarzało się, że był roszczeniowy, krzyczał, wyzywał, ale po czasie przeproszał. Potrzebna była terapia i pomoc psychologiczna. Rodzice zaobserwowali, że przysposobiony jest agresywny tylko wobec nich. Gdy chłopiec został skierowany do szpitala, zachowywał się tam bardzo dobrze.

9 września 2021 r. po godzinie 15:00 rodzice adopcyjni przyprowadzili syna do placówki, twierdząc, że chcą go oddać. Sytuacja była bardzo napięta. Rodzice byli zdenerwowani, impulsywni, a chłopiec krzyczał i płakał. Rodzice zostawili go w placówce. Tego samego dnia złożyli do sądu pozew o rozwiązanie przysposobienia.

W uzasadnieniu pozwu wskazali, że nie ma między nimi a dzieckiem więzi. Przysposobiony sprawiał problemy wychowawcze, nie podporządkowywał się zasadom panującym w domu, był agresywny wobec przysposabiających, nie okazywał szacunku wobec nich i członków ich rodziny. Twierdzili, że przysposobiony jest niebezpieczny dla otoczenia (np. rzuca nożyczkami, nożami). Stwierdzili, że boją się o bezpieczeństwo zarówno swoje, jak i przysposobionego. Powoduje to, że sytuacja jest nie do zniesienia, co odbija się negatywnie na małżeństwie przysposabiających i ich zdrowiu. Pomimo korzystania z pomocy psychiatry, psychologa, poprzedniego opiekuna prawnego, przyjmowania leków przez przysposobionego jego zachowanie nie uległo poprawie.

Powodowie stwierdzili, że przed przysposobieniem małoletniego nie mieli całej wiedzy o nim, nie byli poinformowani o jego zachowaniu, miejscu przebywania jego matki, o rodzeństwie.

Postanowieniem z 18 lutego 2022 r. rodzice adopcyjni zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej. Sąd ustanowił opiekuna w osobie poprzedniego opiekuna prawnego pełniącego tę funkcję przed przysposobieniem (dyrektorkę placówki, w której przysposobiony przebywał) i zarządził umieszczenie małoletniego w instytucjonalnej pieczy zastępczej.

Małoletni na terenie szkoły funkcjonuje dobrze, nie ma do niego większych zastrzeżeń. Potrzebuje wsparcia psychologicznego. Zmienił się, jest zupełnie innym dzieckiem niż przed adopcją. Nie ufa nikomu, nie potrafi się otworzyć, rozmawiać. Trudno buduje relacje, stał się bardziej konfliktowy.

W odpowiedzi na pozew kurator ustanowiony dla małoletniego pozwanego wniósł o oddalenie powództwa w całości. Wskazywał, że ani niewłaściwe zachowanie małoletniego, ani poważne problemy wychowawcze nie są wystarczające dla rozwiązania przysposobienia. Zdaniem kuratora postawa powodów wskazywała na niewłaściwe pojmowanie instytucji przysposobienia, która z założenia ma mieć charakter nierozzerwalny i nie ma służyć spełnianiu przez dziecko potrzeb uczuciowych i rodzinnych przysposabiających, a powinna być traktowana równoważnie z naturalnym stosunkiem zachodzącym między rodzicami i dziećmi.

Na rozprawie powodowie podtrzymali swoje stanowisko. Prokurator wniósł o oddalenie powództwa. Kurator małoletniego pozwanego, a następnie jego pełnomocnik, wniósł o oddalenie powództwa. Opiekun prawny małoletniego wniósł o oddalenie powództwa.

Sąd ustalił, że od pozostawienia dziecka w placówce powodowie nie utrzymywali z przysposobionym jakiegokolwiek kontaktu, a rzeczy osobiste chłopca, w tym rower, jaki mu podarowali, oddali po wielokrotnych interwencjach dopiero w marcu 2022 r.

Pomiędzy stronami nie nawiązała się więź rodzinna. Rodzice nie skorzystali z pomocy psychologa bądź terapeuty. Nie poradzili sobie z trudnymi sytuacjami, jakie stwarzał przysposobiony nastolatek. Sąd oddalił powództwo o rozwiązanie przysposobienia.

„Ważne powody” rozwiązania stosunku przysposobienia

Powodowie wskazali na brak więzi emocjonalnej między stronami wynikający z zachowania przysposobionego, jego agresji, wulgaryzmu, zastraszania, postawy roszczeniowej, wymuszania, braku szacunku dla osób, niszczenia rzeczy. Sąd stwierdził w wyroku brak więzi. Powołał się na ustalenia orzecznictwa Sądu Najwyższego, jakie doprowadziły do ustalenia wielu zasad, których łączne spełnienie pozwala na stwierdzenie, że wymaganie wykazania „ważnych powodów” rozwiązania stosunku przysposobienia jest spełnione. W podsumowaniu stwierdził: „Rozwiązanie przysposobienia uzasadnia brak jakiegokolwiek więzi uczuciowej między stronami, o czym świadczy przebywanie pozwanego w placówce i brak jakiegokolwiek kontaktu ze strony powodów od czasu pozostawienia go w placówce. Niemniej **brak tej więzi, jest rezultatem zaniedbania przez powodów obowiązku prawidłowego wychowywania**, jaki z mocy ustawy, w wyniku niewadliwego i w pełni skutecznego przysposobienia ciążył na nich w stosunku do przysposobionego syna. Może zabrakło cierpliwości, czasu, właściwego postępowania, zrozumienia i profesjonalnej pomocy. Teraz powodowie chcą ten etap zamknąć, nie ma w ich odczuciu przesłanek ku temu, żeby utrzymać przysposobienie. (...) Niemniej zdaniem Sądu **zerwane więzi to nie jest główna przesłanka** rozwiązania przysposobienia (...). Rozstrzygnięcie o rozwiązaniu przysposobienia zależy przede wszystkim od tego, czy zawiązana przysposobieniem więź (...) nadal istnieje, czy też wygasła całkowicie i nieodwracalnie, w którym to dopiero wypadku – **o ile nastąpiło to z ważnych powodów** i o ile względ na dobro małoletniego dziecka nie stoi temu na przeszkodzie przysposobienie może być rozwiązane. Rozwiązanie przysposobienia jest niedopuszczalne w sytuacji, gdy wystąpienie ważnego powodu w rozumieniu art. 125 § 1 k.r.o. występuje po stronie żądającej rozwiązania stosunku przysposobienia [wyróżn. – E.H.Ł.]”.

Dobro małoletniego przysposobionego dziecka

Sąd ocenił, że dobro małoletniego sprzeciwia się rozwiązaniu przysposobienia i uzasadnił to następująco: „X [przysposobiony – dop. E.H.Ł.] funkcjonuje obecnie w placówce opiekuńczo-wychowawczej, jest jednym z wielu dzieci porzuconych, odebranych rodzicom, z prze-

szłością. Ponowna dekonstrukcja rodziny, zmiana nazwiska, tożsamości, więzów rodzinnych nie jest dla X. [przysposobionego – dop. E.H.Ł.] wskazana. Obecnie ma rodziców, którzy go nie chcieli. Ale są. Ma babcię, która wcześniej zachwycona wnukiem, może zainteresuje się jego losem. Rodzice powinni łożyć na jego utrzymanie i ponosić wszelkie konsekwencje wynikające z rodzicielstwa i dokonanych wyborów. Tak wygląda dorosłe życie. Nie szukali pomocy psychologa /terapeuty/, która mogłaby odwrócić los rodziny i X. [przysposobionego – dop. E.H.Ł.]. Za całe zło, które wg ich twierdzeń miało miejsce, obwiniali X. [przysposobionego – dop. E.H.Ł.]. Bezkrytycznie podchodzili do swoich predyspozycji wychowawczych, nie mając możliwości nauczania się dziecka, X. [przysposobionego – dop. E.H.Ł.] nastolatka”.

Uwagi

Wydaje się, że już samo zakwalifikowanie dziecka do przysposobienia było wątpliwe. Przysposabiający prawdopodobnie zbyt pochopnie podjęli decyzję o przysposobieniu dziecka ze szczególnymi potrzebami o bardzo trudnej historii życia. Jak wynikało z akt sprawy, nastąpiło to już po pierwszym spotkaniu z dzieckiem na terenie placówki opiekuńczej. Mająca spełnić funkcję diagnostyczno-weryfikacyjną styczność przedadopcyjna trwała zaledwie 2 tygodnie (od 19 października 2020 r. do 4 listopada 2020 r.). Zachowanie chłopca nie wyklucza, że być może występowały u niego reaktywne zaburzenia więzi, choć takiej diagnozy nie sformułowano.

VII. Porównanie wybranych ustaleń aktualnego orzecznictwa z ustaleniami poczynionymi odnośnie do wcześniejszego orzecznictwa

1. Ustalenia ogólne

Wcześniejsze badania orzecznictwa w sprawach o rozwiązanie stosunku przysposobienia wykonane w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości przeprowadzone zostały w odstępach 11-letnim i 12-letnim. Przesłanki rozwiązania przysposobienia nie uległy zmianie.

W trzech dwuletnich okresach badawczych różna była liczba spraw rozstrzygniętych merytorycznie. W drugim z badań było dwukrotnie więcej spraw niż w pierwszym. W trzecim okresie spraw było więcej o 35 niż w pierwszym, ale mniej o 21 niż w drugim. Nie można ocenić, czy oznaczało to zmniejszenie w ostatnim okresie badawczym dążenia do rozwiązania przysposobienia, czy też wynikało z przyczyny obiektywnej, jaką była epidemia SARS-CoV-2. Stan zagrożenia epidemicznego związanego z zakażeniami tym wirusem został ogłoszony od 14 marca 2020 r. na obszarze całego państwa⁷³, a odwołany z dniem 1 lipca 2023 r.⁷⁴, co miało wpływ na aktywność osób i działanie sądów.

Tabela 40. Badania spraw o rozwiązanie przysposobienia wykonane w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości

Ustalenia	1999–2000		2010–2011		2022–2023	
	L.	%	L.	%	L.	%
Liczba spraw zakończonych merytorycznie	54	100,0	110	100,0	89	100,0
Sprawy dotyczące pasierbów	28	51,8	52	47,3	47	52,8
Przysposobieni małoletni w dniu wyrokowania	29	53,7	58	52,7	35	39,3
Wyroki rozwiązujące stosunki przysposobienia	42	77,7	85	77,3	60	67,4
Rozwiązane przysposobienia pasierba	17	31,5	43	39,1	34	38,2
Rozwiązane przysposobienie małoletniego	12	22,2	24	21,8	21	23,6

Źródło: Opracowanie własne.

⁷³ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 13 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego (Dz.U. poz. 433).

⁷⁴ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 14 czerwca 2023 r. w sprawie odwołania na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego (Dz.U. poz. 1118).

W orzecznictwie z lat 2022–2023 zmniejszył się udział osób małoletnich w dniu wyrokowania, natomiast odsetek wyroków rozwiązujących stosunek przysposobienia przed osiągnięciem pełnoletności przez osobę przysposobioną we wszystkich okresach kształtował się na zbliżonym poziomie (22,2% w latach 1999–2000, 21,8% w latach 2010–2011 oraz 23,6% w latach 2022–2023).

Trwały wydaje się znaczny odsetek spraw o rozwiązanie stosunku przysposobienia z pasierbem, zwłaszcza gdy przysposabiającym jest ojczym przysposobionego.

2. Porównanie wybranych ustaleń dotyczących orzecznictwa z lat 2010–2011 oraz 2022–2023

2.1. Strona powodowa

W obu okresach badawczych prokurator, Rzecznik Praw Dziecka ani Rzecznik Praw Obywatelskich nie skorzystali z możliwości wniesienia pozwu o rozwiązanie przysposobienia. Postępowania toczyły się tylko z inicjatywy jednej ze stron.

Tabela 41. Strona powodowa w ujęciu procentowym

Strona powodowa	2010–2011		2022–2023	
	L.	%	L.	%
Oboje małżonkowie, którzy przysposobili wspólnie	46	41,8	26	29,2
Jedno z małżonków, którzy przysposobili wspólnie	7	6,4	9	10,1
Ojczym, który przysposobił pasierba	36	32,7	30	33,7
Macocho, która przysposobiła pasierba	4	3,6	4	4,5
Osoba, która dokonała przysp. niebędącego wspólnym	2	1,8	3	3,4
Osoba przysposobiona	15	13,7	17	19,1
Ogółem	110	100,0	89	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

W obu okresach pozwы o rozwiązanie stosunku przysposobienia wносиły zdecydowanie częściej osoby przysposabiające (w 86,3% w latach 2010–2011 i 80,9% w latach 2022–2023) niż osoby przysposobione.

W latach 2022–2023 zmniejszył się o 12,6 punktu procentowego w porównaniu z latami 2010–2011 udział spraw, w których stroną powodową byli małżonkowie wspólnie przysposabiający dziecko. Wzrósł natomiast o ponad 5 punktów procentowych udział przysposobionych żądających rozwiązania przysposobienia, z tym że w latach 2010–2011 wszyscy przysposobieni domagali się rozwiązania przysposobienia po osiągnięciu pełnoletności, a w latach

2022–2023 pełnoletni powodowie (było ich 9) stanowili 52,9% przysposobionych powodów. Gdyby uwzględnić tylko pełnoletnich przysposobionych, którzy wnieśli pozew o rozwiązanie stosunku przysposobienia, to w ostatnim okresie było ich mniej w wymiarze liczbowym i procentowym. W latach 2010–2011 było ich 15 (13,7%), w latach 2022–2023 – 8 (8,9%).

W obu okresach podobny (z lekkim wzrostem w latach 2022–2023) był udział spraw toczących się z pozwu ojczymów i macoch. Rzadko pozwy wnosili macochy (w obu okresach były po 4 takie przypadki) oraz kobiety, które przysposobiły dziecko, nie pozostając w małżeństwie (2 przypadki w latach 2010–2011 i 3 przypadki w latach 2022–2023). Jest to konsekwencją faktu, że takie osoby rzadko też przysposabiają dzieci.

2.2. Niepożądane zachowania małoletnich przysposobionych wskazywane jako ważne powody rozwiązania stosunku przysposobienia

W obu porównywanych okresach w uzasadnieniach pozwów o rozwiązanie stosunku przysposobienia w okresie małoletności osoby przysposobionej najczęściej znajdował się opis jej zachowań wskazujący na rozkład więzi rodzinnej. Powodowie dawali także wyraz swojej bezsilności wychowawczej wobec niezrozumiałych dla nich zachowań dziecka lub braku skuteczności stosowanych metod wychowawczych.

Zestawienie potwierdzonych w postępowaniu dowodowym zachowań niepożądanych dotyczących osób małoletnich w badaniu orzecznictwa z lat 2010–2011 oraz z lat 2022–2023 w ujęciu procentowym zostało przedstawione w tabeli 42.

Tabela 42. Stwierdzone niepożądane zachowania małoletnich przysposobionych w procentach

Stwierdzone niepożądane zachowania małoletnich przysposobionych	2010–2011	2022–2023
Naruszanie ustalonych zasad współżycia w rodzinie	46,9	45,7
Agresja słowna wobec rodziców adopcyjnych i/lub domowników	12,5	48,6
Agresja fizyczna wobec rodziców adopcyjnych i/lub domowników	3,1	31,4
Nieodpowiednie zachowanie w szkole, ignorowanie poleceń	34,4	42,8
Agresja fizyczna wobec rówieśników (kolegów)	25,0	28,6
Wagary	53,6	42,8
Ucieczki z miejsca stałego pobytu (domu, placówki)	40,6	40,0
Niszczenie cudzego mienia	6,3	28,6
Kradzieże	53,1	40,0
Palenie tytoniu	15,6	34,3
Picie alkoholu	28,1	25,7
Stwierdzone naruszenia norm prawa karnego i/lub prawa wykroczeń	37,5	40,0
Używanie (z różną częstotliwością) narkotyków lub „dopalaczy”	12,5	11,4

Stwierdzone niepożądane zachowania małoletnich przysposobionych	2010–2011	2022–2023
Wczesne podjęcie pożycia seksualnego wbrew zasadom wychowania	18,8	8,6
Kontakty z osobami zdemoralizowanymi i/lub środ. przestępczym	21,9	11,4
Zachowania autodestrukcyjne	12,5	17,1

Źródło: Opracowanie własne.

Na bardzo zbliżonym poziomie pozostaje naruszanie przez osoby przysposobione zasad porządku domowego, rytmu dnia, ustalonych pór powrotu do domu, dbałości o czystość, ciszę nocną itp., co godzi w potrzeby rodziców adopcyjnych i pozostałych domowników. Czyniło to 46,9% małoletnich przysposobionych, których sprawy zostały prawomocnie zakończone w latach 2010–2011, oraz 45,7% małoletnich, których sprawy zostały prawomocnie zakończone 12 lat później, a więc prawie co druga osoba przysposobiona.

Prawie nie zmienił się (pozostając wysoki) odsetek małoletnich dokonujących ucieczek z domu (placówki) – 40,6% w pierwszym z tych okresów i 40,0% w drugim. Nieco niższy był udział małoletnich pijących alkohol, zbliżony był odsetek przysposobionych stosujących substancje narkotyczne. Podwoiło się natomiast palenie tytoniu, co czyniło 15,6% przysposobionych, których sprawy rozpoznano w latach 2010–2011 oraz 34,3% w kolejnym okresie badawczym.

W istotny sposób wzrósł udział przysposabiających zachowujących się agresywnie wobec rodziców adopcyjnych i innym osób pozostającym we wspólnocie rodzinnej – odnośnie do agresji fizycznej (bicie, szarpanie) dziesięciokrotnie (z 3,1% do 31,4%), a słownej blisko czterokrotnie (z 12,5% do 48,6%). Wzrosła też agresja wobec rówieśników o 8,6 punktu procentowego. Nieco mniejszy był odsetek kradzieży, ale 4,5 raza częściej przysposobieni niszczyli cudze rzeczy. Częściej też (o 8,4 punktu procentowego) przysposobieni nieodpowiednio zachowywali się w placówkach edukacyjnych, gdzie ignorowali polecenia nauczycieli/ wychowawców.

Znaczny był udział przysposobionych, którzy naruszali normy prawa karnego i prawa wykroczeń (poza kradzieżami). Było ich 37,5% wśród tych, których sprawy zakończono merytorycznie w latach 2010–2011, oraz 40% wśród przysposobionych w sprawach, w których wyroki zapadły w latach 2022–2023.

2.3. „Ważne powody” rozwiązania przysposobienia i zarzuty formułowane wobec pełnoletnich przysposobionych

W sprawach rozpoznanych w latach 2010–2011 przysposabiający, którzy domagali się rozwiązania stosunków przysposobienia po osiągnięciu przez osobę przysposobioną pełnoletniości, najczęściej opisywali przejawy patologii w zachowaniach przysposobionych, ich postawę roszczeniową, strach przed przysposobionymi będącymi sprawcami przestępstw,

nieuzasadnione pozwanie o alimenty, akty agresji słownej i fizycznej. Podobne zarzuty były formułowane w sprawach z lat 2022–2023.

Tabela 43. Ważne powody/ zarzuty przysposabiających wobec pełnoletnich przysposobionych

Zarzuty wobec pełnoletnich przysposobionych/ „ważne powody” żądania rozwiązania przysposobienia	2010–2011 (33=100%)		2022–2023 (37=100%)	
	L.	%	L.	%
Ustała wszelka więź między stronami	27	81,6	34	91,9
Przysposobiona/y narusza normy społeczne i prawne	11	33,3	12	32,4
Przysposobiona/y nadużywa alkoholu	4	12,1	8	21,6
Przysposobiona/y stosuje narkotyki/ dopalacze	5	15,2	3	8,1
Przysposobiona/y prowadzi tzw. pasożytniczy tryb życia	5	15,2	6	16,2
Groźby – powód obawia się o zdrowie, życie, mienie	6	18,2	7	18,9
Naganne decyzje życiowe/ zachowania wobec bliskich	6	18,2	5	13,5
Faktyczny powrót osoby do rodziny generacyjnej	3	9,1	2	5,4

Źródło: Opracowanie własne.

Poza okolicznością obiektywną, którą był powrót osoby przysposobionej do własnej rodziny, pozostałe zarzuty wskazywały na aspołeczne i agresywne zachowania osoby przysposobionej, jej poważne nałogi, wrogość wobec powoda. Częściej w ostatnim okresie wskazywano na ustanie wszelkiej więzi między stronami i nadużywanie alkoholu przez pełnoletnią osobę przysposobioną.

Bardzo zbliżony był w obu okresach odsetek sytuacji naruszania norm społecznych i prawnych przez pełnoletnie osoby przysposobione oraz prowadzenia przez nie tzw. pasożytniczego trybu życia. Pierwszy z tych zarzutów w obu porównywanych okresach występował nie mniej niż co do trzeciej pełnoletniej osoby przysposobionej (33,3% w okresie 2010–2011, 32,4% w okresie 2022–2023), drugi stawiano nieco rzadziej, ale z bardzo zbliżoną częstotliwością (15,2% w okresie 2010–2011, 16,2% w okresie 2022–2023). W obu okresach przysposabiający obawiali się spełnienia gróźb zamachu na ich zdrowie, życie bądź mienie, które były formułowane przez pełnoletnich przysposobionych w 18,2% spraw w okresie 2010–2011 oraz 18,9% spraw w okresie 2022–2023.

2.4. Zarzuty przysposobionych wobec przysposabiających i samoocena przysposobionych

Pełnoletni przysposobieni, którzy byli powodami w sprawach o rozwiązanie stosunku przysposobienia w latach 2010–2011, w uzasadnieniach 80% pozwów stwierdzali ustanie wszelkiej więzi z pozwanymi. W 40% zarzucali przysposabiającym niewykonywanie (nienależyte wykonywanie) wobec nich obowiązków rodzicielskich. W pozostałych przypadkach wskazali, że

nie przysposabiający, ale inne podmioty (inne osoby bądź placówka opiekuńczo-wychowawcza) zajmowały się ich wychowaniem. W jednym przypadku powód wskazał na przestępstwo popełnione na jego szkodę przez pozwanego.

W latach 2022–2023 pozwy o rozwiązanie przysposobienia wniosła bardzo zbliżona liczba pełnoletnich i małoletnich przysposobionych. Zarzuty pełnoletnich przysposobionych w tym okresie wobec przysposabiających można ogólnie określić jako sprowadzające się do wykazania, iż osoba przysposabiająca nie realizowała należycie obowiązków wynikających z przysposobienia (w tym np. z powodu własnego alkoholizmu).

W 77,8% przypadków w tej grupie spraw wskazano, że ustała bądź nigdy nie powstała więź między stronami, a aż w 44,5% przypadków, że przysposobiony faktycznie wrócił do swojej rodziny generacyjnej. W co trzeciej sprawie pełnoletnie osoby przysposobione zarzucały przysposabiającym brak okazywania im pozytywnych uczuć (miłości, akceptacji). W pojedynczych sprawach rzeczywistym celem przysposobienia była legalizacja pobytu w Polsce przysposobionego, obywatela innego państwa, a celem rozwiązania jednego ze stosunków przysposobienia korzyści podatkowe od oczekiwanych przez osobę przysposobioną przysporzeń majątkowych od osób z rodziny generacyjnej.

Zarzuty przysposobionych wobec przysposabiających odnotowywane we wszystkich dotychczasowych badaniach (także przeprowadzonych przez psychologów i pedagogów) wystąpiły także w ostatnim okresie badawczym⁷⁵.

Tabela 44. Zarzuty przysposobionych wobec przysposabiających w procentach

Zarzuty przysposobionych wobec przysposabiających	2010–2011*	2022–2023
Nadmierne oczekiwania w stosunku do możliwości	28,6	27,8
Nadmierne stosowanie w wychowaniu rygorów i kar	42,9	30,6
Gorsze traktowanie w porównaniu z innymi dziećmi w rodzinie	17,6	13,9
Nieokazywanie przysposobionemu pozytywnych uczuć	17,6	8,3
Inne lub brak zarzutów	--	19,4

* Podane dane procentowe nie sumują się do 100, gdyż niektóre osoby zgłaszały więcej niż jeden zarzut wobec przysposabiających

Źródło: Opracowanie własne.

Wydaje się, że (poza zarzutem nadmiernych oczekiwań, który był wymieniany ze zbliżoną częstotliwością) zarzuty przysposobionych wobec przysposabiających ujawnione w sprawach z lat 2022–2023 wystąpiły z nieco mniejszym natężeniem niż w poprzednim okresie badawczym.

⁷⁵ Przegląd badań pedagogicznych oraz badań orzecznictwa w sprawach o rozwiązanie stosunku przysposobienia zob. E. Holewińska-Łapińska [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 12, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smoczyński, Warszawa 2011, s. 711–717.

Nieliczni przysposobieni ujawnili ocenę własnej postawy wobec przysposabiających. Ci, którzy to uczynili w sprawach zakończonych w latach 2010–2011, byli zdecydowanie mało samokrytyczni. Więcej niż połowa (52,4%) nie miała wobec siebie żadnych zarzutów i twierdziła, że ich zachowania wobec rodziców adopcyjnych były „normalne”, nie odbiegały od zachowań innych dzieci w danej grupie wiekowej. Przysposobieni z aktualnego badania byli nieco bardziej samokrytyczni.

Tabela 45. Samoocena przysposobionych w relacjach z przysposabiającymi w procentach

Ocena własnych zachowań i postaw	2010–2011	2022–2023
„Normalne”	52,4	46,2
Były błędy i niewłaściwe postawy/ zachowania	28,6	38,4
Reakcja na zachowania przysposabiających	19,0	15,4

Źródło: Opracowanie własne.

Swoje zachowanie jako „normalne” oceniła mniej niż połowa osób w tej grupie (46,2%). Większy (o 12,4 punktu procentowego) był udział przysposobionych przyznających, że zachowali się niewłaściwie, ale nie przyznawali się do tego ani nie potrafili przeprosić. Mniejszy (o 3,6 punktu procentowego) był odsetek przysposobionych usprawiedliwiających własne naganne zachowania niewłaściwą postawą przysposabiających.

2.5. Wybrane obserwacje dotyczące postępowania w zbadanych sprawach

Odnosnie do postępowania w sprawach o rozwiązanie stosunku przysposobienia we wcześniejszych badaniach bardzo krytycznie była oceniona rola kuratorów reprezentujących małoletnich przysposobionych. Z reguły tę funkcję powierzano osobom nieznającym małoletnich, ani niemającym wiedzy prawniczej.

Aktualnie normą było sprawowanie funkcji kuratorów przez adwokatów. Nadal aktywność kuratorów w przedstawianiu wniosków dowodowych, żądaniu uzasadnienia orzeczeń była umiarkowana. Jednakże współcześnie kuratorzy w 57,1% spraw, w których byli ustanowieni, przedstawili profesjonalną odpowiedź na pozew i zajmowali stanowisko, gdy „druga strona” zgłaszała wnioski dowodowe, co stwarzało równowagę pomiędzy stronami, gdyż przysposabiający żądający rozwiązania przysposobienia w 65,7% spraw, gdy osoba przysposobiona była małoletnia, byli reprezentowani przez profesjonalnych pełnomocników.

W porównaniu ze sprawami zakończonymi w latach 2010–2011 prokuratorzy częściej zgłaszali swój udział w postępowaniu (w latach 2022–2023 w 32 na 35 spraw dotyczących osób małoletnich) i byli bardziej aktywni, zwłaszcza w zadawaniu pytań stronom.

Poprzednie badanie wykazało, że na potrzeby postępowania opinia specjalistów (pedagogów i psychologów), w owym czasie działających w ramach Rodzinnych Ośrodków Diag-

nostyczno-Konsultacyjnych (ROD-K), które zostały zastąpione przez Opiniodawcze Zespoły Sądowych Specjalistów (OZSS)⁷⁶, była przedstawiona w 19% spraw. Aktualnie specjalnie na potrzeby postępowania opinia OZSS była sporządzona w 45,7% spraw. Wykorzystano też w 11,4% spraw opinie przygotowane na potrzeby innej sprawy, ale dotyczące tych samych osób badanych i okoliczności istotnych także w sprawie o rozwiązanie stosunku przysposobienia.

Analizy akt w obu okresach badawczych skłaniały do oceny, że opinie wskazanych podmiotów opiniujących (ROD-K, OZSS) byłyby przydatne w większej liczbie spraw niż zostały sporządzone. Jednakże dysproporcja pomiędzy liczbą spraw, w których opinie były przygotowane i liczbą spraw, w których ich sporządzenie byłoby pożądane, choć nie nastąpiło, w latach 2010–2011 była większa⁷⁷.

Nie ulega wątpliwości, że sprawy o rozwiązanie przysposobienia, szczególnie w okresie małoletności osoby przysposobionej, w większości są bardzo trudne emocjonalnie dla stron, wymagają opinii psychologicznych i pedagogicznych. Niemniej jednak w obu ostatnich okresach badawczych były bardzo długotrwałe, mimo iż tylko nieliczne wyroki zostały poddane kontroli instancyjnej. W przeważającej liczbie spraw o czasie postępowania przesądzała długość postępowania przed sądem pierwszej instancji, na który decydujący wpływ wywierało oczekiwanie na pierwszy termin rozprawy. W latach 2010–2011 średni czas trwania postępowania w pierwszej instancji wyniósł 301 dni (około 10 miesięcy). W latach 2022–2023 wydłużył się do 16,2 miesiąca.

⁷⁶ Z dniem 1 stycznia 2016 r. weszła w życie ustawa z 5 sierpnia 2015 r. o opiniodawczych zespołach sądowych specjalistów (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 708 ze zm.). Zgodnie z jej art. 25 ust. 1 z dniem wejścia w życie ustawy rodzinne ośrodki diagnostyczno-konsultacyjne stały się opiniodawczymi zespołami sądowych specjalistów.

⁷⁷ Oceniono wówczas, że opinia ROD-K byłaby bardzo przydatna w 62,5% spraw, a została przygotowana w 19% spraw. W sprawach zakończonych w latach 2022–2023 byłaby przydatna w 3/4 spraw, a przeprowadzono ją w 45,7% spraw.

VIII. Uwagi podsumowujące

Przeprowadzone badania akt spraw o rozwiązanie przysposobienia wykazały, że w praktyce przez ważne powody rozwiązania stosunku przysposobienia rozumiany jest głównie brak w dniu wyrokowania „więzi rodzinnej” pomiędzy stronami. Wskazuje to na stałość praktyki.

Dobro osoby przysposobionej, małoletniej w dniu wyrokowania, jako przeszkoda do uwzględnienia pozwu, we wcześniejszych badaniach było oceniane głównie przez pryzmat należytego zaspokojenia jej potrzeb materialnych. W ostatnim okresie badawczym też tak było, w szczególności gdy przysposobienia dokonali ojczymowie dzieci. Sądy jednak nieco większą rolę niż wcześniej przypisywały ochronie psychiki osób przysposobionych, które nie godziły się na rozwiązania przysposobienia. Wyrażało się to w aprobacie dla ich dążenia do zachowania przynależności rodzinnej wynikającej z przysposobienia, dlatego że rozwiązanie przysposobienia byłoby potwierdzeniem, iż doznały odrzucenia, które w większości spraw byłoby kolejnym odrzuceniem przez osoby mające prawny status rodziców.

Stale wysoki udział spraw o rozwiązanie przysposobień dokonanych przez ojczymów wskazuje na potrzebę wieloaspektowej analizy stanu prawnego odnośnie do stosunków pomiędzy małżonkiem rodzica a pasierbem.

Praktyka wskazuje, że przysposobienie pasierba w licznych przypadkach nie jest rozwiązaniem optymalnym dla dobrostanu rodziny zrekonstruowanej przez małżeństwo jednego z rodziców. W szczególności rozważyć należałoby unormowanie tzw. wychowawczego obowiązku ojczyma lub macochy, który jest realizowany w praktyce w szerokim zakresie, gdy trwa małżeństwo z rodzicem dziecka i wspólne pożycie małżonków, ale nie jest unormowany⁷⁸.

⁷⁸ Postulaty *de lege ferenda* były formułowane jeszcze w latach 80. XX wieku przez A. Szlęzaka (*Prawnordzinna sytuacja pasierba*, Poznań 1985, s. 103–106). W ostatnich latach podjęto badania prawnoporównawcze (W. Kosior, J.M. Łukasiewicz, *Umowa jako źródło władzy rodzicielskiej nad pasierbem – ujęcie modelowe na przykładzie angielskiego ustawodawstwa*, „Przegląd Prawniczy Uniwersytetu Warszawskiego” 2017, vol 16 nr 2, s. 308–320) oraz ponowiono analizę treści obowiązku wychowawczego „rodzica przybranego” względem pasierba, postulując wprowadzenie instytucji „pieczy rodzica przybranego” (zob. M. Lewandowska-Urbanowicz, *Obowiązek wychowawczy ojczyma (macochy) względem pasierba*, „Ius Novum” 2023, vol. 17, nr 2, s. 111–139).

Być może ustawowe określenie wzajemnych obowiązków oraz uprawnień pasierba i małżonka rodzica ograniczyłoby liczbę niewystarczająco przemyślanych przysposobień pasierbów⁷⁹. Proces rekonstrukcji rodziny jest bardzo złożony⁸⁰. Rodziny zrekonstruowane są mniej spójne wewnętrznie w związku z tworzeniem koalicji wewnątrz rodziny⁸¹. Z badań nad typami rodzin zrekonstruowanych wynika, że najbardziej narażone na rozpad i orzeczenie rozvodu między małżonkami są rodziny, w których wychowują się dzieci każdego z małżonków z poprzednich związków, szczególnie gdy wspólne dziecko urodzi się w pierwszej fazie integrowania rodziny⁸².

Niezależnie od tego, jakie zapadło rozstrzygnięcie w sprawie o rozwiązanie przysposobienia, prawie we wszystkich przypadkach pomiędzy stronami nie było więzi rodzinnej, a w części spraw strony miały wobec siebie negatywne (w tym wrogie) uczucia. Cel przysposobienia nie został osiągnięty. Jedną z przyczyn tego zapewne było niewystarczająco dobre rozpoznanie zdolności dziecka do nawiązania prawidłowej więzi z przysposabiającymi i wszystkich potencjalnych zagrożeń dla procesu wychowania go, związanych z przeżyciami dziecka z najwcześniejszego dzieciństwa.

Przysposabiający w licznych przypadkach nie byli przygotowani do wychowywania dziecka o szczególnych potrzebach psychicznych ani nie byli świadomi tych szczególnych potrzeb. Stany faktyczne niektórych spraw skłaniały ku przypuszczeniu, że u osoby przysposobionej mogły występować reaktywne zaburzenia więzi, które nie zostały zdiagnozowane przed orzeczeniem przysposobienia.

⁷⁹ W badaniu były stany faktyczne, w których głównym motywem przysposobienia było nabycie przez osobę przysposabiającą (np. macochę) władzy rodzicielskiej nad pasierbem, aby móc w pełni realizować pieczę nad nim i uzyskać legitymację do podejmowania wiążących decyzji w jego sprawach, gdy współmałżonek – rodzic dziecka pracował poza stałym miejscem zamieszkania zrekonstruowanej rodziny.

⁸⁰ Zob. przykładowo B. Józefik, *Problematyka rozvodu i rodzin zrekonstruowanych – implikacje terapeutyczne*, „Państwo i Społeczeństwo” 2005, nr 3, s. 169–175 (w szczególności s. 173–174); K. Walęcka-Matyja, *Polimorficzny obraz struktury rodziny w świetle współczesnej literatury psychologicznej*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Psychologica” 2009, nr 13, s. 29–40; A. Mitreğa, *Proces rekonstrukcji rodziny z perspektywy doświadczeń dzieci*, „Wychowanie w Rodzinie” 2017, t. 15, nr 1, s. 253–268; K. Skarbek, M. Kierzkowska, *Szanse i zagrożenia w procesie wychowawczym w rodzinie patchworkowej. Studium rodziny zrekonstruowanej*, „Roczniki Pedagogiczne” 2022, t. 14, nr 4, s. 101–119.

⁸¹ M. Świdarska, *Ojciec w opiece i wychowaniu dziecka*, „Pedagogika Rodziny. Family Pedagogy” 2011, nr 1 (3/4), s. 54.

⁸² Zob. B. Jankowiak, M. Kościelniak, A. Matysiak-Błaszczuk, *Relacje rodziców z dziećmi w alternatywnych formach życia rodzinnego* [w:] *Pedagogika Dziecka*, red. H. Krauze-Sikorska, M. Klichowski, Poznań 2020, s. 328–329, tabela 2 pt. *Typy rodzin zrekonstruowanych*. Autorki powołały się na wyniki badań A. Lewandowskiej-Walter.

Literatura

- Andrzejewski M., *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2010.
- Arczewska M., *Dobro dziecka jako przedmiot troski społecznej*, Kraków 2017.
- Baron B., *Sieroctwo społeczne pojęcie kontrowersyjne?*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2014, nr 1.
- Borzyszkowska R., *Kategoria pojęciowa „dobro dziecka”*, „Przegląd Pedagogiczny” 2011, nr 1.
- Budzyńska E., *Rodzinne więzi: dane, zadane, odrzucane? Socjologiczne refleksje nad przemianami rodziny współczesnej* [w:] *Praca – więź – integracja: wyzwania w życiu jednostki i społeczeństwa: monografia poświęcona pamięci prof. zw. dr. hab. Władysława Jachera*, t. 2, Wartości i więzi społeczne, red. U. Swadźba, B. Pactwa, M. Żak, Katowice 2015.
- Ciepla H. [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2011.
- Czaplicki P., Kroczyk-Sawicka Z., *Prawne aspekty funkcjonowania „okien życia”*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2017, nr 2, t. 22.
- Dąbrowska-Jabłońska I., *Rodzice zastępczy wobec problemów dzieci z Zespołem zaburzenia więzi* [w:] *Sociální pedagogika v kontextu životních etap člověka*, red. M. Bargel jr., E. Janigova, E. Jarosz, M. Juž, Brno 2013.
- Fiedorczyk P., *Kilka uwag o genezie ustawy z dnia 13 lipca 1939 r. o ułatwieniu przysposobienia małoletnich*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2016, vol. 25, nr 3.
- Gajda J. [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020.
- Grzybowski S., „Ważne powody” jako przesłanka rozwiązania stosunku przysposobienia, „Państwo i Prawo” 1979, nr 6.
- Hanas K., *Konstrukcja normatywna „dobro dziecka” i jej sądowe stosowanie*, Lublin 2021.
- Holewińska-Łapińska E., *Przysposobienie rozwiązywalne w orzecznictwie sądów powszechnych (z wyłączeniem przysposobienia pasierbów)*, „Prawo w Działaniu” 2015, nr 21.
- Holewińska-Łapińska E., *Rozwiązanie stosunku przysposobienia w orzecznictwie sądów powszechnych w latach 2010–2011*, „Prawo w Działaniu” 2013, nr 14.

- Holewińska-Łapińska E., *Uwagi na temat rozwiązania stosunku przysposobienia* [w:] *Ius et lex. Księga jubileuszowa ku czci Profesora Adama Strzembosza*, red. A. Dębiński, A. Grześkowiak, K. Wiak, Lublin 2002.
- Holewińska-Łapińska E. [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 12, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smoczyński, Warszawa 2011.
- Ignatowicz J., *Rozwiązanie przysposobienia* [w:] *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, red. J.St. Piąkowski, Ossolineum 1981.
- Ignatowicz J. [w:] *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, red. J.St. Piąkowski, Ossolineum 1985.
- Ignatowicz J., Nazar M., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2012.
- Jankowiak B., Kościelniak M., Matysiak-Błaszczak A., *Relacje rodziców z dziećmi w alternatywnych formach życia rodzinnego* [w:] *Pedagogika Dziecka*, red. H. Krauze-Sikorska, M. Klichowski, Poznań 2020.
- Józefik B., *Problematyka rozvodu i rodzin rekonstruowanych – implikacje terapeutyczne*, „Państwo i Społeczeństwo” 2005, nr 3.
- Kołodziejczak L., *Reaktywne zaburzenia więzi (RAD) u dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych*, „Wychowanie w Rodzinie” 2016, nr 1, t. 13.
- Kosior W., Łukasiewicz J.M., *Umowa jako źródło władzy rodzicielskiej nad pasierbem – ujęcie modelowe na przykładzie angielskiego ustawodawstwa*, „Przegląd Prawniczy Uniwersytetu Warszawskiego” 2017, vol.16, nr 2.
- Krajewska B., *Okna życia – idea, kontrowersje, doświadczenia*, „Fides et Ratio” 2021, nr 1 (45).
- Lewandowska-Urbanowicz M., *Obowiązek wychowawczy ojczyrna (macochy) względem pasierba*, „Ius Novum” 2023, vol. 17, nr 2.
- Łukasiewicz R., *Dobro dziecka a interesy innych podmiotów w polskiej regulacji prawnej przysposobienia*, Warszawa 2019.
- Marchwicki P., *Teoria przywiązania J. Bowlby’ego*, „Seminare. Poszukiwania naukowe” 2006, nr 23.
- Milewska E., *Kim są rodzice adopcyjni? Studium psychologiczne*, Warszawa 2003.
- Milewska E., *Psychologiczny i prawny kontekst spraw o rozwiązanie przysposobienia* [w:] *Adopcja teoria i praktyka*, red. K. Ostrowska, E. Milewska, Warszawa 1999.
- Mitręga A., *Proces rekonstrukcji rodziny z perspektywy doświadczeń dzieci*, „Wychowanie w Rodzinie” 2017, t. 15, nr 1.
- Nowak A., Michno A., *Spektrum Płodowych Zaburzeń Alkoholowych (FASD – Fetal Alcohol Syndrome Disorder)*, „Edukacja Terapia Opieka” 2019, t. 1.
- Partyk A., *Trudności wychowawcze oraz niewłaściwe relacje rodzinne jako ważne powody dopuszczające rozwiązanie przysposobienia*, LEX 2022.
- Pisarska A., *Pojęcie „dobra dziecka”. Przegląd wybranych koncepcji*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia” 2023, vol. 36 (4).

- Ruszkiewicz D., *Okna życia jako instytucje wspierające dziecko i rodzinę – zalety i kontrowersje*, „Pedagogika Rodziny” 2014, nr 3–4.
- Samborska I., *Perspektywa „dobra dziecka” w badaniach nad dzieciństwem*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” 2018, vol. 13, nr 4 (50).
- Skarbek K., Kierzkowska M., *Szanse i zagrożenia w procesie wychowawczym w rodzinie patchworkowej. Studium rodziny zrekonstruowanej*, „Roczniki Pedagogiczne” 2022, t. 14, nr 4.
- Smyczyński T. [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 11, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smyczyński, Warszawa 2009.
- Stelmachowski A., *Przysposobienie w polskim prawie rodzinnym*, Warszawa 1957.
- Szczepaniak A., *Zaburzenia więzi jako efekt wczesnodziecięcego krzywdzenia dziecka*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria. Badania. Praktyka” 2016, vol.15, nr 3.
- Szer S., *Prawo rodzinne*, Warszawa 1957.
- Szlęzak A., *Prawnorodzinna sytuacja pasierba*, Poznań 1985.
- Świdorska M., *Ojciec w opiece i wychowaniu dziecka*, „Pedagogika Rodziny. Family Pedagogy” 2011, nr 1 (3/4).
- Wagner I., *Przyczyny i następstwa rozwiązania adopcji*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1994, nr 4.
- Walaszek B., *Rozwiązanie przysposobienia w polskim kodeksie rodzinnym i opiekuńczym oraz w polskim prawie międzynarodowym prywatnym i procesowym*, „Studia Cywilistyczne” 1966, t. 7.
- Walęcka-Matyja K., *Polimorficzny obraz struktury rodziny w świetle współczesnej literatury psychologicznej*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Psychologica” 2009, nr 13.
- Wojtaszek-Mik E., *Dobro dziecka a odmowa jego wydania na podstawie art. 13 ust. 1 lit. b Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę*, „Prawo w Działaniu” 2022, nr 50.